Putni dabā

94 (2024/2)

LOB goda biedrs Jefims Kacs

Putnu vērošana Mangaļsalā

Tehnoloģijas putnu akustiskajai konstatēšanai

LATVIJAS ORNITOLOĢIJAS BIEDRĪBA
ISSN 0132-2834
9 770132 283008
94 >

Putni dabā

94 (2024/2) LOB žurnāls

Galvenā redaktore / Editor-in-chief
Elīna Gulbe
E-pasts:
elina.gulbe@lob.lv

Redakcija / Editorial board
Kitija Balcare
Agnis Bušs
Inga Freiberga
Oskars Keišs
Mareks Kilups
Viesturs Ķerus
Jānis Ķuze
Ruslans Matrozis
Ieva Mārdega

Literārā redaktore / Literary editor
Elmīra Cacure

Datorsalikums / Design
Ilze Bojāre

Vāka foto / Cover picture
Sandis Laime

Izdevējs / Publisher
Latvijas Ornitoloģijas biedrība
Skolas ielā 3,
Rīgā, LV-1010
Tālrunis: 67221580
E-pasts: putni@lob.lv
www.lob.lv

Žurnāla "Putni dabā"
reģistrācijas apliecības numurs: 1716
Tirāža: 1200 eks.

ISSN 0132-2834

© 2024 Latvijas Ornitoloģijas biedrība

Zīmējumu un fotogrāfiju
autortiesības saglabā to autori

Žurnālu elektroniski meklē:
putnidaba.lob.lv

Foto: Sandis Laime

Uz pirmā vāka:
Svītrainā pūce *Surnia ulula*.

Biedrības misija ir saglabāt daudzveidīgu un dzīvotspējīgu Latvijas savvaļas putnu faunu.

Latvijas Ornitoloģijas biedrība
dibināta 1985. gadā un ir lielākā sabiedriskā dabas aizsardzības organizācija Latvijā, kas apvieno ap 800 biedru. LOB kopš 1994. gada Latvijā pārstāv starptautisko putnu aizsardzības organizāciju savienību *BirdLife International*.
Par LOB biedru var kļūt jebkurš interesents, aizpildot anketu un samaksājot biedru naudu.

The LOB mission is to conserve diverse and viable wild bird fauna in Latvia.

The Latvian Ornithological Society (LOB)
was founded in 1985 and anyone interested in birds and nature conservation can join.

Prezidente / President:
Antra Stīpniece
Pārstāvju padome / Council:
Ainārs Auniņš, Pēteris Daknis, Valts Jaunzemis, Mareks Kilups, Sintija Martinsone, Ieva Mārdega, Ilze Priedniece, Jānis Priednieks

Goda biedri / Honorary members:
Agris Celmiņš, Pēteris Blūms, Māra Janaus, Zigrīda Jansone, Jefims Kacs, Aivars Mednis, Aivars Petriņš, Jānis Priednieks, Māris Strazds, Ieva Vilka
Valde / Board:
Viesturs Ķerus, Dace Andžāne

Rekvizīti / Details:
Latvijas Ornitoloģijas biedrība,
reģ. nr. 40008002230,
AS Swedbank, HABALV22
IBAN konta nr.
LV34HABA000140J035491

MOTACILLA

SIA "Motacilla"
Tas ir LOB un E. Lediņa veidots uzņēmums, kurš specializējas dabas ekskursiju organizēšanā un pārdod putniem noderīgas lietas – putnu būrīšus, barotavas, noteicējus u. c. www.motacilla.lv

"Motacilla" piedāvā:
Putnu vērošana. Mēs jaunradām un izstrādājam putnu vērošanas ekskursiju maršrutus gan Latvijā, gan ārpus tās.

Ar putniem un dabu saistītu preču tirdzniecība. Mūsu piedāvājumā ir preces, kas palīdzēs atklāt un tuvinās jums putnu pasauli, kā arī palīdzēs iepazīt dabu un būt tajā.

Putnu iepazīšanas semināru un konferenču veidošana. Mūsu lektori iepazīstinās jūs ar Latvijas savvaļas putnu daudzveidību, mācot tos pazīt pēc izskata un balss.

***Motacilla*, Ltd.**
LOB and E. Ledins joint venture created to organise nature tours and sell bird related items – birdhouses, bird feeders, bird guides, etc. Visit www.motacilla.lv.

***Motacilla* offers:**
Bird watching. We create and develop routes for bird watching tours both in Latvia and abroad.

Shop for bird related items.
We offer merchandise, which will help you to discover the world of birds and draw you nearer to them. Also it will help you to get to know and enjoy nature better.

Bird seminars and conferences.
Our lecturers will introduce you to the wild birds of Latvia, and you will learn, how to identify them by sight and sound.

ARCTIC PAPER
Žurnāla vāki drukāti uz *Amber Graphic* 170 g un žurnāla iekšlapas uz *G-print* 115 g papīra.

Žurnāls tapis ar SIA "Jāņa sēta", *Arctic Paper* un privāto ziedotāju atbalstu.

Saturs

2 Latvijas ziemojošo putnu atlants. Pēdējā datu vākšanas sezona ir klāt! /Andris Dekants/

Foto: Zane Gradinārova

4 Uz zināmā un nezināmā robežas. Saruna ar Jefimu Kacu /Elīna Gulbe, Ruslans Matrozis/

Foto: Viesturs Klimpiņš

11 Naktsputnu monitorings lauku ainavā 2023. gadā /Oskars Keišs/

Foto: Edgars Šmislovs

19 Torņu cīņas 2024 /Elīna Gulbe/

Foto: Valts Jaunzemis

26 Putnošana Mangaļsalā gada aukstajos mēnešos /Igors Deņisovs/

Foto: Igors Deņisovs

30 Autonomā putnu akustiskā konstatēšana jeb pasīvais akustiskais monitorings (PAM) /Pēteris Daknis/

Foto: Pēteris Daknis

34 Adalberta fon Krīdenera (1857–1933) ieguldījums ornitoloģijas attīstībā Latvijā /Ruslans Matrozis/

42 LOB Jauniešu un Ģimeņu dienas 2024 /Agnese Gaile, Ieva Vavilova/

Foto: Agnese Gaile

47 Katram LOB biedram – savs stāsts /Kitija Balcare/

Kļūt par LOB biedru ir pavisam vienkārši – aizpildi šo anketu (vai to meklē www.lob.lv) un samaksā biedru naudu.

LOB biedri saņem žurnālu "Putni dabā" bez maksas, dažādas publikācijas par putniem, kā arī atlaides, iegādājoties LOB un SIA "Motacilla" preces, t. sk. grāmatas, T-kreklus u. c., kā arī piedaloties dažādos pasākumos un putnu vērošanas ekskursijās.
Samaksāt biedru naudu var ar pārskaitījumu.
Rekvizīti pārskaitījumiem:
Latvijas Ornitoloģijas biedrībai,
reģ. nr. 40008002230,
AS Swedbank, HABALV22
konta nr. LV34HABA000140J035491
Mērķis: LOB biedru nauda par … gadu

Biedru nauda par 2025. gadu
Pieaugušajiem: 15,00 EUR gadā.
Jauniešiem līdz 21 gada vecumam un pensionāriem: 5,00 EUR gadā.
Biedriem ar pasta adresi ārzemēs: 30,00 EUR gadā.

Ģimenes biedri – šai biedru grupai ir kopēja pasta adrese visiem sūtījumiem vienā eksemplārā, bet katram ir pilntiesīga LOB biedra statuss. Šie biedri maksā vienu pilnu biedru naudu (15,00 EUR) un 1,00 EUR par katru nākamo ģimenes biedru.

Mūža biedri – par tādu var kļūt, samaksājot biedru naudu par turpmākajiem 25 gadiem.

LOB biedra pieteikuma anketa

Jā, es vēlos iestāties LOB!

Par sevi sniedzu šādas ziņas:	
Vārds, uzvārds	
Personas kods	
Nodarbošanās	
Darba (mācību) vieta	
e-pasts	
Tālrunis	
Pasta adrese	
	LV–

Latvijas ziemojošo putnu atlants
Pēdējā datu vākšanas sezona ir klāt!

ANDRIS DEKANTS,
atlants@lob.lv

Foto: Raimonds Šimanis

Melnais mežastrazds
Turdus merula.

Šī ziema ir sestā un pēdējā, kad vācam datus pirmajam Latvijas ziemojošo putnu atlantam (2019/2020–2024/2025). Tādēļ aicinām ikvienu putnu draugu sniegt savu ieguldījumu, lai Latvijas teritorija būtu apsekota labāk!

Tāpat kā iepriekšējās sezonās, ziemojošo putnu atlantam datus vāksim no 1. decembra līdz 28. februārim, datus reģistrējot 5×5 km kvadrātos. Visvieglāk datus ziņot dabas novērojumu portālā Dabasdati.lv, vislabāk – to darot uz vietas dabā, izmantojot mobilo lietotni "Dabas dati". Tomēr datus arvien var iesniegt, arī rakstot uz e-pastu atlants@lob.lv vai sūtot novērojumus uz LOB pa pastu (adrese: Skolas ielā 3, Rīgā, LV-1010). Lai datus varētu izmantot atlantam, precīzi jānorāda novērojuma vieta (adrese vai koordinātas).

Kā rīkoties, lai papildinātu ziemojošo putnu atlantu ar vērtīgiem datiem?

- Neaizmirstiet ziņot arī visparastākās sugas!
- Vislabāk ziņot pilnus novērojumu sarakstus, bet vērtīgi ir arī visi gadījuma novērojumi.
- Cik iespējams, apmeklējiet pagaidām vēl maz apsekotos kvadrātus – sk. Latvijas apsekotības karti (1. attēls). Visvairāk balto un bāli dzelteno kvadrātu, kur reģistrētas mazāk nekā sešas putnu sugas, palicis Latgalē – Augšdaugavas, Balvu, Krāslavas un Preiļu novados.
- Kvadrātos apmeklējiet dažādus biotopus, kur ir vislielākā iespēja

Izgriez un atsūti!

Par LOB biedru var kļūt ikviens, aizpildot biedra anketu un samaksājot biedru naudu.

Atzīmējiet savu biedra kategoriju

☐ pieaugušais **15,00 €**

☐ pensionārs **5,00 €**

☐ jaunietis līdz 21 gada vecumam **5,00 €**

Saskaņā ar LOB statūtiem personām līdz 16 gadu vecumam, lai iestātos biedrībā, nepieciešama vecāku vai aizbildņa atļauja. Šo aili lūdzam aizpildīt jauniešu vecākiem vai aizbildņiem.

Paraksts / atšifrējums

Ģimenes biedri

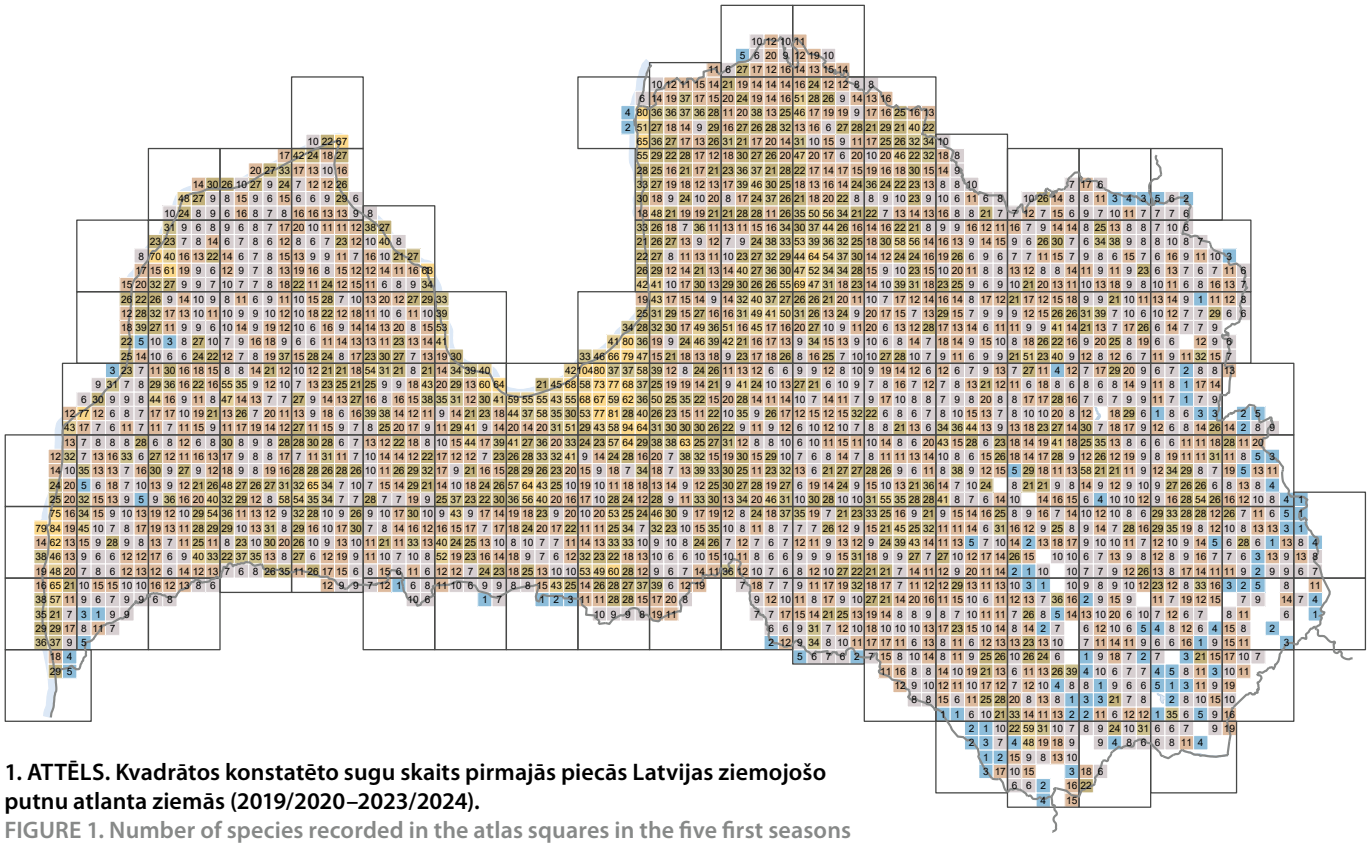
☐ ģimenes galva **15,00 €**

☐ katrs nākamais ģimenes loceklis **1,00 €**

Paraksts

Datums

Lūdzu, aizpildiet šo anketu www.lob.lv un nosūtiet Latvijas Ornitoloģijas biedrībai, Skolas ielā 3, Rīgā, LV-1010

1. ATTĒLS. Kvadrātos konstatēto sugu skaits pirmajās piecās Latvijas ziemojošo putnu atlanta ziemās (2019/2020–2023/2024).
FIGURE 1. Number of species recorded in the atlas squares in the five first seasons (2019/2020–2023/2024), the First Latvian Wintering Bird Atlas.

Foto: Edgars Tropš

Vidējais dzenis *Leiopicus medius*.

sastapt putnus, – pie neaizsalušiem ūdeņiem, apdzīvotās vietās, mežos, nezāļu laukos, pie fermām u. c. vietās, kur putni var meklēt barību.

- Ir īstais brīdis ziņot putnus, kas apmeklē barotavas pie jūsu mājas vai darba. Tāpat vērts ikkatrā izbraucienā pievērst uzmanību arī putniem un ziņot novēroto!

Summary

Latvian Wintering Bird Atlas. The last season of data gathering has come! /Andris Dekants/

This will be the last of the six winters when data are collected for the First Latvian Wintering Bird Atlas (2019/2020–2024/2025). Each winter, data on bird observations are collected from 1 December until 28 (29) February, in 5×5 km squares. Most of the fieldwork is carried out by volunteers who submit their records on the nature observations portal Dabasdati.lv. The author urges birders to submit both full lists of observations and every accidental sighting of wintering birds.

UZMANĪBU: KONFERENCE!

BIRD NUMBERS 2025 RIGA

No 2025. gada 31. marta līdz 4. aprīlim Rīgā, Latvijas Universitātes Dabas mājā, notiks Eiropas Putnu uzskaišu padomes (*European Bird Census Council,* EBCC) 23. konference **"Bird Numbers 2025: Synergies in monitoring for conservation"** ("Putni skaitļos 2025: sinerģijas monitoringā dabas aizsardzībai"). Konferenci organizē Latvijas Universitāte sadarbībā ar Latvijas Ornitoloģijas biedrību. Konference ietvers plašu tēmu loku, tostarp nesen veikto putnu monitoringa iniciatīvu rezultātus, ūdensputnu uzskaiti un atlantus. Vairāk informācijas – konferences mājas lapā **birdnumbers2025.lu.lv**.

Tiem LOB biedriem, kuri vēlas klausīties konferenci klātienē, būs iespēja to darīt par īpašu cenu. Pieteikšanās – rakstot e-pastā uz putni@lob.lv.

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Uz zināmā un nezināmā robežas
SARUNA AR JEFIMU KACU

ELĪNA GULBE, elina.gulbe@lob.lv
RUSLANS MATROZIS, matruslv@inbox.lv

LOB goda biedrs Jefims Kacs (1947) putnu izpētei Latvijā veltījis 30 dzīves gadus (1962–1992), šajā laikā publicējis 49 zinātniskus un populārzinātniskus rakstus, piedalījies 18 ornitologu konferencēs. Plašākam lasītāju lokam zināmas divas viņa sarakstītās grāmatas: "Kā migrē un orientējas putni" (1985) un "Putnu valoda" (1989), abas izdotas izdevniecībā "Zinātne" populārzinātnisko grāmatu sērijā "Daba un mēs". Jefims Kacs putnu pētījumiem pievērsās 15 gadu vecumā, kad uzsāka putnu gredzenošanu (1962.–1991. gadā apgredzenoja kopumā 5259 putnus), bet no 1963. gada vasarās kā brīvprātīgais palīgs darbojās Engures ornitoloģiskajā stacionārā. 1967.–1992. gadā strādāja ZA Bioloģijas institūta Ornitoloģijas laboratorijā, galvenais pētījumu virziens – putnu orientācija un navigācija. 1971. gadā absolvēja Latvijas Valsts universitātes Bioloģijas fakultāti ar diplomdarbu par sarkanrīklīšu uzvedības reakciju individuālajām īpatnībām orientācijas pētījumos, bet pēc desmit gadiem Maskavā aizstāvēja disertāciju par sarkanrīklīšu orientāciju, jau balstoties uz 2179 veikto eksperimentu rezultātiem (1969–1978). Piedalījies datu vākšanā pirmajam Latvijas ligzdojošo putnu atlantam (1980–1984), 1983. gadā veicis balto stārķu pētījumu aizkavējuma migrācijas apstākļos, 1984.–1991. gadā piedalījies putnu uzskaitēs un riska zonu noteikšanā lidlauku teritorijās un to apkārtnē. No 1992. gada kopā ar ģimeni dzīvo ASV, bet uztur kontaktus ar bijušajiem kolēģiem, regulāri apmeklē Latviju un tiekas ar ornitologiem. 2024. gadā ievēlēts par LOB goda biedru.

Foto: Viesturs Klimpiņš

Jefims Kacs ar stepes ērgli, kas noķerts ligzdā. Kazahstāna, 1969. gads.

Kā bērnībā sākās Jūsu interese par putniem?

Var teikt, ka putni man patika jau trīs gadu vecumā, kad mana mīļākā bērnu grāmatiņa bija Bianki pasaka par krastu čurksti, kas bija nomaldījusies un, meklējot savas mājas, satika dažādus putnus.[1] Piecu gadu vecumā es apbrīnoju zaļo vārnu, kas sēdēja uz elektrības vadiem, un izsekoju to līdz dobumam, kurā tai bija ligzda ar mazuļiem. Tas bija Baldonē, kur mani vecāki vasarās īrēja istabu. Paaudzies apmeklēju jauno naturālistu pulciņu "Rīgas tekstils" rūpnīcas klubā Iļģuciemā, bet 14–15 gadu vecumā biju to jau "pāraudzis". Mana māte pazina docenti Rēdlihu[2] un viņai pastāstīja, ka mani interesē putni un, kad izaugšu,

[1] Populārā bērnu rakstnieka Vitālija Bianki (*Виталий Бианки*, 1894–1959) grāmata "Meža mājiņas" ("*Лесные домишки*"), kura pirmo reizi publicēta jau 1923. gadā.

[2] Zooloģe Austra Rēdliha (1905–1987) no 1944. gada līdz 1973. gadam strādājusi par pasniedzēju LVU Bioloģijas fakultātē.

vēlos stāties Bioloģijas fakultātē. Docente teica – lai viņš nāk pie mums, mēs viņam atradīsim, ko darīt!

Tā 1962. gadā es devos uz Bioloģijas fakultāti Friča Gaiļa ielā 10[3], un mani iepazīstināja ar Pēteri Blūmu[4], viņš pirms gada bija pabeidzis fakultāti un iecelts par Zooloģijas muzeja vadītāju. Pēteris mani labprāt pieņēma par palīgu, un tā pāris dienas nedēļā pēc skolas es braucu uz muzeju un palīdzēju to kārtot – galvenokārt tīrīt putekļus no eksponātiem un pārrakstīt reģistrācijas kartītes. Var teikt, ka Pēteris Blūms bija mans pirmais putnu skolotājs. Mani interesēja arī taksidermija, un viņš man rādīja, kā izgatavot putnu ādiņas kolekcijai, un sāka mācīt taksidermiju.

1963. gadā uz muzeju atnāca arī Juris Rūte[5], kas, tāpat kā es, gribēja būt tuvāk putniem un arī mācīties taksidermiju. Kopā strādājām, sadraudzējāmies, kopā braucām ķert un gredzenot zīlītes Meža kapos. Ķēru zīlītes arī mājās uz palodzes, man tur bija barotava. Dzīvoju Daugavgrīvas ielā Pārdaugavā, blakus Mārtiņa kapiem, tā ka uz barotavu nāca daudz putnu. Galvenais zīlīšu ķeršanas paņēmiens bija ar lamatām, kas aizkrīt, putnam barotavā uzlecot uz laktiņas, tad aizveras priekšējā siena. Mēģināju putnus ķert arī citādi, biju vēl vienā savā bērnības grāmatā, Bēma "Dziedātājputnos"[6], salasījies, kā ķert putnus ar putnu līmi. Mēģināju pēc apraksta to uztaisīt, bet man nekad nekas nesanāca ar to putnu līmi! Toties barotavā lamatās varēja noķert un apgredzenot daudz zīlīšu un citu sīko putnu.

Mācoties taksidermiju, gatavojāt arī putnu izbāžņus?

Jā, man mājās bija daudz izbāztu putnu, dāvināju tos arī draugiem.

Tolaik izbāzt putnus skaitījās normāli. Mācījos no Zaslavska[7] taksidermijas rokasgrāmatām, viņš bija PSRS vadošais taksidermists, strādāja Ļeņingradas Zooloģijas muzejā. Taisīju daudz peļu ādiņu, kad vēl mācījos skolā, tad varēja baidīt meitenes ar pelēm! Kurmjus bija ļoti viegli izbāzt. Vienreiz kāds bija atnesis beigtu lapsu, un es mēģināju izbāzt arī to. Pēteris Blūms ieteica man aiziet uz Latvijas PSR Dabas muzeju pie Igora Stolbova[8] uz konsultāciju. Es aizgāju, Stolbovs man visu izstāstīja, uzzīmēja, kā to darīt. Tomēr nekas labs man no tās lapsas neiznāca!

Engures ezerā uz "Kuģa" taisījām daudz putnu ādiņu. Tur bija iespēja skatīties, kā to dara Georgs Lejiņš, un mācīties no viņa. Kad Pēteris Blūms izstrādāja savu disertāciju par lauci, viņš pētīja arī morfoloģiju – kā, jaunajiem laučiem augot, mainās to izmēri un krāsojums, un tovasar mums bija daudz nomedītu visu vecumu lauču. Jurim Lemmingam[9] kā Blūma laborantam vajadzēja visas tās ādiņas gatavot, un es tad viņam palīdzēju.

Reiz gatavoju arī lielā dumpja izbāzni. Kad veicām nomedīto pīļu uzskaites, viens mednieks atnesa nošautu dumpi. Kāds armijas vīrs izbrauca ar laivu no ezera, klaigādams, ka nošāvis ērgli. Viņam rokās bija nošauts zivju ērglis, ko viņam atņēmām. Man izdevās izgatavot izcilu ērgļa izbāzni ar izplestiem spārniem, tas ilgus gadus nostāvēja manā dzīvoklī.

Kādi bija piedzīvojumi, skolas gados palīdzot pētniekiem Engures ezerā?

Pēteris Blūms ieteica man aizbraukt uz Engures ezeru paskatīties, kā strādā ornitologi. Pirmoreiz tur biju aizbraucis 1963. gada vasarā uz divām nedēļām. Priekšā jau bija divi mana vecuma puiši – Juris Lemmings

Foto: Ivars Ozoliņš

Jefims Kacs, gredzenojot cekulpīli. Engures ezers, 1964. gads.

un Ivars Ozoliņš[10]. Sadraudzējāmies. Mēs nakšņojām Bērzciemā, kur ornitologi īrēja telpas (uz vecās peldošās mājas "Kormorāna" visiem vietas nepietika). Divas nedēļas kopā strādājām, arī gredzenojām putnus, visvairāk – lielo ķīru mazuļus. Jānim[11] vajadzēja palīgus ķīru kolonijās. Tolaik mani arī apmācīja darvot koka laivas un izgatavot tām "stumjamos", kuri bija nepieciešami darbam ceros.

1964. gada vasarā mēs ar zēniem trijatā dzīvojām uz jaunās peldošās mājas – "Kuģa" – tā sauktajā "Noziedznieku kambarī". Citus gadus nācās gredzenot arī pieaugušos ķīrus, tos ķērām zivju fabrikas teritorijā Engures ciematā.

Tolaik mums, puišiem, tās bija tādas kā sacensības – kurš apgredzenos vairāk! Ķērām un gredzenojām kā traki. Juris Lemmings un Ivars Ozoliņš dzīvoja Āgenskalnā, un, kad ziemā gredzenojām zīlītes pie barotavas, viņu Āgenskalnā gredzenotie putni reizēm atklīda arī pie manis uz Daugavgrīvas ielu un otrādi.

1964. gadā mani pieņēma par ekspedīcijas palīgstrādnieku. Engures ezerā pavadīju visu vasaru, es pat dabūju atbrīvojumu drusku ātrāk no skolas.

[3] LVU Bioloģijas fakultāte un Zooloģijas muzejs līdz 1982. gadam atradās Friča Gaiļa (tagad – Alberta) ielā 10.

[4] Ornitologs Pēteris Blūms (1938), Ornitoloģijas laboratorijā strādājis no 1972. gada līdz 1993. gadam.

[5] Ornitologs un taksidermists Juris Rūte (1947–2014).

[6] Padomju ornitologs Ļevs Bēms (Лев Бёме, 1895–1954); minētā grāmata ir 1952. gadā izdotā "Dziedātājputni, to ķeršana, turēšana un novērošana nebrīvē" ("*Певчие птицы. Ловля, содержание и наблюдение за ними в неволе*"), kura nodrukāta vēl 1956. un 1968. gadā.

[7] Padomju taksidermists Mihails Zaslavskis (*Михаил Заславский*, 1921–1993).

[8] Igors Stolbovs (1913–1995), no 1955. gada līdz aiziešanai pensijā 1992. gadā strādājis Latvijas Dabas muzejā par ornitologu, taksidermistu, vadījis jauno naturālistu pulciņus, mācījis jauniešiem taksidermiju.

[9] Juris Lemmings (1947–2020), putnu gredzenotājs no 1961. gada līdz 1965. gadam.

[10] Ivars Ozoliņš (1947). Dzīvesstāstu sk. žurnālā "*Putni dabā*" (Ķerus V. 2016. Virsseržants Ozoliņš un putni. *Putni dabā* 2016/3: 24–27).

[11] Ornitologs Jānis Vīksne (1936–2015), Ornitoloģijas laboratorijā strādājis no 1960. gada līdz 2015. gadam, to vadījis no 1981. gada.

Foto: Viesturs Klimpiņš

Jefims Kacs, barojot sarkanrīklītes, kuras noķertas orientācijas eksperimentu veikšanai. Raudas muiža, 1968. gads.

Pēc tam vidusskolas pēdējā klasē mums bija jāiziet profesionālā apmācība, un mūsu skolā puišus mācīja par atslēdzniekiem. Bet man ornitologi uzrakstīja lūgumu, vai es nevaru to praksi iziet Zinātņu akadēmijā, un skola man atļāva. Tā 11. klasē vienu dienu nedēļā es strādāju Ornitoloģijas laboratorijā Kaķu mājā[12], palīdzēju pārrakstīt gredzenošanas atskaites. Tolaik visas atskaites nācās pārrakstīt krievu valodā un sūtīt uz Maskavu.

Tolaik visi putnu interesenti vāca grāmatas par putniem?

Jā, katram mājās bija sava bibliotēka, grāmatas meklēja grāmatnīcās, antikvariātos. Centrālā grāmatnīca bija pretī viesnīcai "Rīga", tur strādāja meitene, ar kuru biju sadraudzējies, un tolaik visas grāmatas, kas iznāca par dabu, es dabūju no viņas. Manai ģimenei mājās bija ļoti daudz grāmatu, un, protams, es vācu grāmatas par putniem, kādas vien varēja dabūt. Vēlākos gados, kad Baltvilks[13] kļuva par Rakstnieku savienības biedru, viņam bija pieeja Rakstnieku grāmatnīcas veikalam, un viņš mani apgādāja ar vislabākajām grāmatām. Mani interesēja ne vien zinātniskā literatūra, bet arī daiļliteratūra, un tur varēja nopirkt tulkotās ārzemju grāmatas.

Kad pievērsāties putnu orientācijas pētījumiem?

Orientācijas pētījumus Latvijā sāka 1964. gadā, vēl pirms uzsāku darbu Ornitoloģijas laboratorijā. Vispirms tika atkārtoti dažādi eksperimenti, kādus bija veikuši Rietumu zinātnieki, tad pētījumu lauks paplašinājās. Sākās eksperimenti ar ķīru mazuļiem Engures ezerā. Pētījumiem uzbūvēja īpašus būrus, ko novietoja ezerā uz "Kormorāna" jumta, un šajos būros visās četrās debess pusēs bija pa barotavai, kurās varēja ielikt zivi. Tā kā "Kormorāns" ezerā griezās ap savu asi, katrai barotavai mainījās arī debess puses orientācija. Ja "Kormorāns" negriezās, ar garu striķi to pagriezām un nofiksējām. Eksperimentā bija jānoskaidro, vai ķīru mazuļus var iemācīt barību atrast noteiktā debespušu virzienā (nevis tikai noteiktā barotavā) un vai tie orientācijai izmanto sauli (tādēļ eksperimentus veica apstākļos, kad tie redz un kad neredz sauli). Šo eksperimentu veikšanā es jau piedalījos 1964. gada vasarā, mēs ar Ivaru Ozoliņu bijām galvenie izpildītāji, rakstījām visu dokumentāciju, bet datu analīzi veica Ieva Vilka[14] un Harijs Mihelsons[15].

1965. gadā pabeidzu vidusskolu. Tovasar mazliet laika pavadīju Engures ezerā, bet vajadzēja stāties universitātē. Kārtoju iestājeksāmenus un ar savām atzīmēm Bioloģijas fakultātē uzreiz netiku, toties mani pieņēma Lauksaimniecības akadēmijā[16]. Nomācījos tur pusgadu, tad "pārskaitījos" uz Bioloģijas fakultāti neklātienes nodaļā. Bija noteikums – ja tu mācies neklātienē, tev kaut kur arī jāstrādā atbilstoši profesijai. Bioloģijas institūtā tobrīd nebija brīvas vietas, bet atradu sludinājumu, ka laborantus meklē Mikrobioloģijas institūts. Tā sāku strādāt par laborantu Mikrobioloģijas laboratorijā Kleistos un nostrādāju tur divus gadus. Tomēr abus gadus vasarā atvaļinājuma laikā braucu dažas nedēļas pastrādāt Engures ezerā.

Tad 1967. gada septembrī man piezvanīja Harijs Mihelsons un jautāja – vai tu gribētu strādāt Ornitoloģijas laboratorijā, mums ir štata vienība! Viņi bija dabūjuši vairāk naudas putnu orientācijas pētījumiem. Harijs vairākas reizes atkārtoja – tie būs tikai orientācijas pētījumi, nedomā, ka tu strādāsi Engures ezerā! Bet es piekritu, mani jau interesēja viss, kas bija saistīts ar putniem. Un tā es sāku strādāt Ornitoloģijas laboratorijā!

Galu galā, arī nebija tā, ka vairs nekad neiznāktu pastrādāt arī Engures ezerā.

[12] Līdz 1972. gadam vairākas LPSR Zinātņu akadēmijas Bioloģijas institūta laboratorijas, ieskaitot Ornitoloģijas laboratoriju, atradās t. s. Kaķu mājā – ēkā Rīgā, Meistaru ielā 10. Ēka tā bija iesaukta tāpēc, ka tās fasādi rotā divas kaķu figūras.

[13] Ornitologs un dzejnieks Jānis Baltvilks (1944–2003).

[14] Ornitoloģe Ieva Vilka (1932), Ornitoloģijas laboratorijā strādājusi no 1957. gada līdz 1998. gadam.

[15] Ornitologs Harijs Mihelsons (1930–1981), strādājis Ornitoloģijas laboratorijā no 1951. gada, to vadījis no 1964. gada līdz 1981. gadam.

[16] Latvijas Lauksaimniecības akadēmija, tagad – Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitāte.

Foto: Viesturs Klimpiņš

Lielo ķīru orientācijas pētījumiem uzbūvēta konstrukcija uz peldošās mājas "Kormorāna" jumta. Engures ezers, 1964. gads.

Dažreiz vasarā, kad nenotika orientācijas pētījumi, braucu uz ezeru kopā ar citiem kolēģiem, palīdzēju viņiem pīļu pētījumos. Bet mana galvenā darba tēma bija orientācija. Kā Harijs Mihelsons mēdza teikt – ir divu veidu pētījumi. Vienos cenšas atbildēt uz jautājumiem, kas, cik un kur. Tie parasti ir faunistiskie pētījumi. Bet ir vēl otra veida pētījumi – kuros meklē atbildes uz jautājumiem, kā un kāpēc. Putnu migrācijas orientācijas pētījumi pieder šim otrajam virzienam!

Tolaik ar migrācijas orientācijas pētīšanu nodarbojās daudzas laboratorijas visā pasaulē. Ar putnu orientācijas pētījumiem ir tā, ka kaut kas jau tajos sanāk, bet, kad citi pētnieki šos eksperimentus atkārto, bieži neizdodas. Tā tas ir! Harijs Mihelsons teica – viena dzīve ir par īsu, lai izpētītu putnu orientāciju! Harijs bija ļoti aizrāvies ar orientācijas pētījumiem, un mēs bijām vadošie putnu orientācijas pētnieki PSRS – tāpēc, ka mūsu laboratorijai naudu pētījumiem deva armija. Tolaik runāja, ka orientācijas mehānismu potenciāli varētu izmantot militāriem mērķiem, tāpēc arī mums iedeva naudu.

Tad nācās pētīt stepes ērgļus Kazahstānā?

Vispirms sākām ar baltajiem stārķiem tepat Latvijā! Plānojām pētīt putnu migrācijas ar putniem piestiprinātiem raidītājiem. Šos raidītājus būvēja kaut kādā slepenā institūtā Ļeņingradā, mūs iepriekš informēja tikai, ka šie raidītāji būs 100–200 gramus smagi. Tam vajadzēja lielu putnu! Nolēmām, ka izmēģināsim ar baltajiem stārķiem. 1967. gada rudenī sākām izmēģinājumus, Viesturs[17] uzbūvēja milzīgas pārsitamās lamatas, veiksmīgi noķērām divus stārķus. Piestiprinājām tiem raidītāju mulāžas ar visām "antenām", mērķis bija noskaidrot, kā stārķus ietekmēs tas, ka pie kājas pieliks šādu svaru. Tolaik raidītājus stiprināja pie kājas gredzena. Izmantojām izolācijas lenti, jo spriedām – ja putnu vairs nedabūsim rokā, labāk jāizmanto kas tāds, kas ar laiku nodils, nokritīs. Vispirms stārķus novērojām voljerā, un bija redzams, ka tie neko daudz neuztraucas. Tad stārķus izlaidām un vērojām to uzvedību dabā. Šie stārķi kādu laiku uzturējās Raudas apkārtnē, tad aizlidoja. Pārliecinājāmies, ka stārķi var panest šo svaru, redzējām, kā viņi lido. Liels pārsteigums bija, kad pēc pāris mēnešiem atnāca ziņa, ka viens no šiem stārķiem nošauts Itālijā. Sīkāku informāciju no ārzemēm nesaņēmām, tā ka nevarējām noskaidrot, vai putnam raidītāja mulāža tobrīd vēl bija vai ne. Pieļāvām, ka bija un ka putns tika nošauts, lai pārliecinātos, kas īsti tam piestiprināts, vai nav kāda spiegošanas aparatūra. Par otru stārķi nekādas ziņas nesaņēmām.

Tālāk gatavojāmies stārķu izsekošanai lidojumā. Laboratorija tolaik jau daudz izmantoja lidmašīnas putnu uzskaitēm – paugurknābja gulbju ligzdu, ziemojošo ūdensputnu uzskaitēm u. c., tā ka sadarbība un kontakti jau bija. Lidoja ar mazajām lidmašīnām, tolaik vēl bija "ЯК-40". Harijs uzrakstīja garu vēstuli armijas štābam, ka mēs nākamajā rudenī vēlamies ar lidmašīnu izsekot stārķus. No pārrunām militārās aviācijas štābā viņš pārnāca ļoti drūms. Viņš teica – viņi prasa maršrutu! Iepriekš obligāti jāuzrāda, kur mēs ar lidmašīnu lidosim. Uz to, protams, skaidru atbildi dot nevarēja – mēs nevaram precīzi paredzēt, kur lidos stārķis! Un tad viņi pateica kategorisku "nē" – valsts robežas tuvumā šādi lidojumi nav pieļaujami! Tad radās doma par pētījumiem Kazahstānā.

Izdomājām, ka risinājums ir pētījumu veikšana tālu iekšzemē. Harijam bija daudz kontaktu, viņš apspriedās ar vairākiem ornitologiem Krievijā, un tie visi ieteica braukt uz Kazahstānu – līdz valsts robežai tālu, var droši eksperimentēt. Tā 1968. gadā kādu sešu Latvijas ornitologu grupa devās uz Kazahstānu, kur bija jāizpēta situācija un jāsagatavojas pētījumam. Vispirms devāmies uz Araļsku[18]. Sākumā domājām pētījumā izmantot garkāju klijānus *Buteo rufinus*, kas tuksnesī ligzdoja saksaulos; atradām pāris ligzdu. Tomēr no šīs sugas atteicāmies, redzot, ka šo klijānu nav daudz, turklāt šaubījāmies, vai viņi spēs panest raidītājus. Daudz apspriedāmies ar pretmēra staciju speciālistiem, šādas stacijas bija visā Kazahstānā, kur tolaik tuksneša rajonos bija mēris. Mēri pārnēsāja žurkas un smilšu peles, uz tām dzīvojošās blusas izplatīja mēri izraisošo baktēriju *Yersinia* (*Pasteurella*) *pestis*, un šīs stacijas nodarbojās ar mēra kontroli. Viņiem bija telpas, mašīnas un lidmašīnas, un viņi mums daudz palīdzēja. Viņi mums ieteica labāk

Foto: Viesturs Klimpiņš

Latvijas ornitologi Kazahstānas stepē, no kreisās (pirmajā rindā): Jefims Kacs, Harijs Mihelsons (1930–1981) un Viesturs Klimpiņš (1937–2019), otrajā rindā Varis Liepa (1940–2015) un Juris Rūte (1947–2015). 1969. gads.

[17] Ornitologs Viesturs Klimpiņš (1937–2019), Ornitoloģijas laboratorijā strādājis no 1962. gada līdz 2000. gadam.

[18] Pilsēta Kazahstānā, tagad Arala.

doties uz stepēm tālāk uz ziemeļiem pie Uraļskas[19], tur ir milzīgas stepes. Aizbraukuši konstatējām, ka tur ir pietiekami daudz stepes ērgļu ligzdu, izmēģinājām, kā veiksies ar ērgļu ķeršanu ligzdās. Stepes ērgļiem ligzda atrodas uz zemes un nav nekas cits kā samētāti visādi zari, lupatas un sausi govju un zirgu mēsli. Tas viss izskatās pavirši samētāts, bet, tikko kaut ko izmaina, ērglis to saprot un atsakās atgriezties ligzdā! Stepes ērgļi ir ļoti uzmanīgi. Tomēr iemanījāmies viņus ķert un pirmajā gadā dažus noķērām. Vienam pat piestiprinājām raidītāja mulāžu, aizvedām 100 kilometru attālumā no ligzdas un izlaidām, un nākamajā dienā viņš bija atpakaļ ligzdā. Tas bija iepriecinoši, jo liecināja, ka pieaugušie putni ligzdu nepametīs, ja ligzdā būs mazuļi.

1969. gadā atgriezāmies Kazahstānā ar aparatūru, kas bija izgatavota jau minētajā institūtā Ļeņingradā. Šoreiz kopā ar mums atbrauca trīs inženieri no Ļeņingradas, kuri apkalpoja antenas. Mums bija gan raidītāji, gan arī antenas uztveršanai, un ne velti – šis institūts ražoja arī antenas "sputņikiem". Ja mūsu rīcībā bija antenas, ērgļu izsekošanai nebija vajadzīga lidmašīna, bet putna atrašanās vietu centāmies noteikt, uztverot raidītāja signālus no trim punktiem (izmantojot t. s. triangulācijas metodi). Antenas bija milzīgas, to pārvadāšanai mēs Uraļskā īrējām divas kravas mašīnas. Vairākus stepes ērgļus aizvedām prom no ligzdas un izsekojām to atgriešanos ligzdā (t. s. hominga uzvedību)… un konstatējām, ka tas nekam neder! Ērgļi, protams, atgriezās ligzdās, bet raidītājus varējām uztvert tikai tiešās redzamības attālumā, turklāt antenas bija neprecīzas.

Mūsdienu attīstītās tehnoloģijas ir kā kosmoss, salīdzinot ar iespējām, kādas bija 20. gadsimta 60. gados. Ar mūsdienu miniatūrajiem raidītājiem pētījumus var veikt pavisam citā līmenī! Bet mūsu pētījumi Kazahstānā palika kā liels piedzīvojums, interesants posms mūsu dzīvē.

[19] Pilsēta Kazahstānā, tagad Orala.

Kā notika putnu orientācijas pētījumi tepat Latvijā?

Pavasara un rudens migrāciju laikā strādājām pētījumu bāzē Raudas muižā un vēlāk Kalnājos. Tur mēs veicām eksperimentus gandrīz tikai ar *rubīšiem* (sarkanrīklītēm). Šī bija orientācijas izpētei ļoti piemērota suga – nakts migrants, turklāt viegli uzturams. Kad 1967. gadā sāku strādāt Ornitoloģijas laboratorijā, Raudā jau bija uzstādīta aparatūra un sākti pētījumi. Turpmāk bijām četri, kas nodarbojās tieši ar orientācijas pētījumiem: Harijs Mihelsons, Ieva Vilka, Varis Liepa[20] un es. Mums, protams, bija tehniskais personāls, tai skaitā trīs studenti no politehniskā institūta[21], kuri taisīja aparatūru. Un Viesturs Klimpiņš – lai arī biologs, viņš bija izcils, ja vajadzēja kaut ko uzbūvēt, tad viņš būvēja visu ko – laivas, lamatas putnu ķeršanai, būrus orientācijas pētījumiem, planetāriju, – visu ko viņš spēja uzbūvēt.

Migrācijas periodā sarkanrīklītes, pat ja tās atrodas būros, tomēr neguļ naktī, viņas ir ļoti aktīvas. To sauc par migrāciju nemieru. Orientēšanās eksperimentus veicām tieši naktī, un, jo aktīvāks putns, jo labāk tas der eksperimentiem, tāds, kurš naktī ir kustīgs, grib lidot un orientēties. Viens no pētāmajiem jautājumiem bija – vai putni migrējot orientējas pēc zvaigznēm? Eksperimentus veicām dažādos apstākļos – piemēram, tā, ka putni redz zvaigznes, un tā, ka tās neredz. Bija hipotēze – ja putns vēlas ieturēt vienu lidojuma virzienu, tad, tā kā zvaigznes griežas, putnam nakts gaitā nākas kompensēt to pagriezienu. Pirms mēs sākām šos eksperimentus, vācu zinātnieks Zauers[22] pētījumos planetārijā ieguva rezultātus, kuri norādīja uz putnu orientāciju, izmantojot zvaigznes.

Lai pārbaudītu šo hipotēzi, mums arī vajadzēja veikt eksperimentus planetārijā. Tā mēs ar savām iekārtām nokļuvām toreizējā Rīgas Zinību nama planetārijā, īrējām tā telpas mūsu eksperimentiem. Vēlāk mēs uzbūvējām savu planetāriju Kalnājos, turklāt tajā ierīkojām tā saucamo Helmholca spoli, kas ražo magnētisko lauku, ko varējām griezt tādā virzienā, kā eksperimentos vajadzīgs, un pētīt, vai putni vadās pēc magnētiskā lauka. Izmantojām tā saucamos Krāmera būrus ar vienu centrālo laktiņu un astoņām perifērijas laktiņām, tajos reģistrējām putnu lēcienu virzienu.

Daudz eksperimentu veicām arī ar vienkāršotu modeli, izmantojot vienu gaismas avotu un novērojot, kā mainās putna reakcija uz to nakts laikā. Varis Liepa aizstāvēja disertāciju, un tās galvenā ideja bija, ka putni orientējoties izmanto zvaigznes. Tomēr palika arī daudz neizskaidrotu jautājumu, piemēram – kā tad putni mācās orientēties pēc zvaigznēm? Mēģinājām to noskaidrot, ņemot sarkanrīklīšu mazuļus no ligzdām un audzējot tos ar dažādām iespējām – tā, ka tie redz zvaigznes, un tā, ka neredz.

Ļoti interesants bija darba posms, kad mēs meklējām sarkanrīklīšu ligzdas mežā. Mums pētījumiem vajadzēja daudz sarkanrīklīšu mazuļu, kādus 30–50, tātad bija jāatrod daudz ligzdu! Es biju liels speciālists sarkanrīklīšu ligzdu meklēšanā. Bet bija jāņem vērā, ka tad, ja tu atrodi ligzdu, kurā ir olas, ir liela iespēja, ka ligzdu kāds izpostīs! Es ievēroju, ka tad, kad es staigāju pa mežu, kaut kur augšā

[20] Ornitologs Varis Liepa (1940–2015), Ornitoloģijas laboratorijā strādājis no 1957. gada līdz 2002. gadam.

[21] Rīgas Politehniskais institūts, tagad Rīgas Tehniskā universitāte.

Foto: Viesturs Klimpiņš

Novilcināta migrācijas laika efekta skaidrošanai aizturētu balto stārķu palaišana 1983. gada rudenī. Jefims Kacs ar balto stārķi rokās, aiz viņa Aivars Zemitāns.

[22] Vācu ornitologs Francs Zauers (*Edgar Gustav Franz Sauer*, 1925–1979).

Foto no Ornitoloģijas laboratorijas arhīva

Baltijas ornitologu delegācijas XVIII Starptautiskajā ornitologu kongresā Maskavā 1982. gada augustā. No kreisās: Aivars Leito (*Aivar Leito*, 1954–2018), nezināms, Jiri Keskpaiks (*Jüri Keskpaik*), Vītauts Logmins (*Vytautas Logminas*, 1932–2018), Arvo Kullapere, Ričards Patapavičs (*Ričardas Patapavičius*), Jānis Baumanis (1940–2003), Ēriks Kumari (*Eerik Kumari*, 1912–1984), Uģis Bergmanis, Larss fon Hārtmans (*Lars von Haartman*, kongresa prezidents, 1919–1998) ar kundzi, (starp viņiem) Valdis Rēders, Vītauts Skodis (*Vytautas Skuodis*, 1928–2011), Jānis Vīksne (1936–2015), Heinrihs Veromanis (*Heinrich Veromann*, 1926–1991), Juris Kazubiernis (1940–2016), Aļģirds Navasaitis (*Algirdas Navasaitis*), Aivars Mednis, Vītauts Nedzinsks (*Vytautas Nedzinskas*, 1940–2002), Jefims Kacs, Pēteris Blūms, Agris Celmiņš, Aivars Petriņš un Andis Liepa.

priežu galotnēs man līdzi nāk sīlis! Kad cilvēks tuvojas ligzdai, sarkanrīklīte izdod signālu "cīīī", un šo signālu pazīst arī sīlis, un tad viņš vēro, ko sarkanrīklīte tālāk darīs. Viņš praktiski dara to pašu, ko, ligzdu meklējot, daru es, – es paslēpjos un skatos, kur sarkanrīklīte iet, viņu ligzdas ir uz zemes. Sīlis dara to pašu! Mazuļus ņēmām no ligzdām pāris dienas pirms izlidošanas. Ķērām ar tīkliem arī viņu vecākus. Gūstā vecāki turpināja barot savus mazuļus, mums tikai bija jāsagādā barība. Pēc eksperimentu veikšanas putnus palaidām vaļā.

Pētījumi ar sarkanrīklīšu mazuļiem nedeva pārliecinošus rezultātus. Tā tas zinātnē ir, negatīvais rezultāts arī ir rezultāts. Vērojot putnu migrācijas un lasot literatūru, es sapratu, ka arī nakts migrantiem liela nozīme varētu būt saulei. Bija zināms, ka virziena noteikšanā pēc saules vadās ne tikai putni, bet arī daudzi citi dzīvnieki. Man radās ideja, ka arī nakts migranti orientācijai izmanto rietošo sauli, pēc tās nosakot virzienu, kurā vajadzēs lidot, kad tie vakarā sāk lidot, ceļas gaisā. Pēc mūsu savāktajiem datiem es izskaidroju, ka nakts gaitā putni cenšas uzturēt virzienu, orientējoties pēc mūsu dotā rietošās saules punkta, it kā norietējusī saule turpinātu kustību.

Cik ilga bija orientācijas pētījumu sezona?

Pavasarī pētījumi sākās aprīlī, kad varējām saķert migrējošās sarkanrīklītes, un varējām turpināt eksperimentus, kamēr viņām turpinājās migrāciju nemiers. Rudenī mums arī regulāri veda migrējošās sarkanrīklītes no Papes murda, jo pētījumiem labāki ir tie putni, kas jau migrē, jau ir ceļā. Rudenī sezona parasti ilga līdz pat novembra sākumam, kad reizēm jau uzsniga sniegs.

Savukārt vasarā starp pavasara un rudens migrāciju mēs būvējām jaunas iekārtas pētījumiem un gatavojāmies rudenim vai arī palīdzējām kolēģiem pētījumos Engures ezerā. Ziemā, protams, laiku aizņēma datu apstrāde.

Esat veicis orientācijas pētījumu arī baltajiem stārķiem?

Stārķis ir dienas migrants, kas izmanto rīta sauli. Saullēktā vieta, kur saule parādās no rīta, sezonas laikā pārvietojas un diezgan daudz novirzās. Mana doma bija – ja mēs aizturēsim putnus migrācijas laikā un palaidīsim vēlāk, tad viņu lidošanas virziens arī mainīsies. 1983. gadā mēs paņēmām 33 stārķu mazuļus no ligzdām, izaudzējām viņus voljerā, uzkrāsojām uz spārniem numurus un septembra beigās palaidām grupiņās pa diviem trim putniem (ja izlaistu vienlaikus, mēs visiem iegūtu tikai vienu rezultātu). Par šo eksperimentu plaši publicējām informāciju vietējās avīzēs Latvijā un Lietuvā, kur vien bija iespējams, un izziņojām ārzemju ornitoloģijas un putnu gredzenošanas biedrībām, aicinot ziņot, ja novēro šos stārķus. Saņemtās ziņas liecināja, ka šiem stārķiem migrēšanas virziens tiešām bija mainījies atbilstoši mūsu hipotēzei, – tie ceļoja nevis pa tradicionālo maršrutu, bet novirzoties uz dienvidrietumiem. Tas apstiprināja, ka baltie stārķi migrējot orientējas pēc saules.

Kādus pētījumus veicāt lidlaukos?

Lidostas piedāvāja līgumdarbus riska zonu apzināšanā, mūsu laboratorijai tā bija iespēja nopelnīt naudu. Nekādas īpašas zinātnes tur nebija, mēs izstrādājām ieteikumus lidotājiem, balstoties uz to, ko mēs zinām un ko varējām redzēt, apsekojot lidlauku apkārtni. Tajā laikā reaktīvās lidmašīnas lidoja ar vienu motoru, lidojumi kļuva zemāki, un tās bieži sastapās ar putniem. Tas bija aktuāli visur pasaulē. Lidostas parasti būvē zemienēs, bieži ūdeņu tuvumā, pie jūras. Šādās vietās ir arī putni. Arī atkritumu izgāztuves – turpat katras lidostas tuvumā ir izgāztuve! Tā ir! Mūsu darbs bija apsekot Rīgas lidostas apkārtni un konstatēt riskus, ieteikt – šī izgāztuve te nedrīkst atrasties, ja tur ir grāvis ar ūdeni, to labāk likvidēt. Arī militārajai aviācijai bija jautājumi, piemēram, saistībā ar mācību lidojumu plānošanu, viņi vēlējās zināt, kad putnu migrācija notiek, kādās dienās un kādās stundās, kad tā sākas un kad beidzas. Skaidrojot riskus, tolaik mēdzu teikt, ka nekad nesēstos lidmašīnā 3. oktobrī! Jo, kā zināms, ap 3.–5. oktobri mēdz būt visspēcīgākā rudens migrācija, kad gaisā ir miljoniem putnu! Migrācijas norisi nācās aprakstīt un parādīt grafikos. Viņi bija pārsteigti, uzzinot, ka 80 % putnu migrē naktī. Migrāciju periodā tajā laikā vislabāk lidojumus neplānot.

Foto: Ruslans Matrozis

Jefims Kacs (ar puķēm) ar bijušajiem kolēģiem (no kreisās): Aivaru Petriņu, Jāni Priednieku, Māru Kazubierni, Antru Stīpnieci, Māru Janaus un Ilmāru Baugu. Rīga, Dabas māja, 04.09.2024.

Interesanta bija iespēja paskatīties ar radariem, jo tolaik nebija daudz iespēju pētīt nakts migrāciju. Nakts migrācijas vizuālajos pētījumos mēģināja putnu uzskaiti veikt pret mēness disku, radiolokatoru izmantošanas iespēja bija reta. Sadraudzējos ar lidostas darbiniekiem un varēju pavērot nolaišanās radara rādījumus. Migrāciju laikā skenējot debesis, radarā bija redzami putnu bari, to materiālu ievākt bija ļoti interesanti.

Kāda padomju laikos bija iespēja dalīties pieredzē ar ārzemju kolēģiem?

1982. gada Starptautiskais ornitologu kongress Maskavā bija liels notikums. Tur mēs pirmoreiz satikām putnu orientācijas pētniekus, kurus pazinām pēc viņu publikācijām un ar kuriem iepriekš bijām tikai sarakstījušies. Tādi korifeji bija, piemēram, Vallrafs[23] no Rietumvācijas un Volfgangs Vilčko[24].

Sarakste, protams, bija apgrūtināta. Bioloģijas institūtā visas uz ārzemēm sūtāmās vēstules bija jānodod pārbaudei tā saucamās 1. daļas cilvēkam (čekistam). Viņš vienmēr teica tā – tu uzrakstīji, tas ir tavs darbs, un tagad tu to nodod man, un es tālāk izlemšu, vai tas aizies vai neaizies. Turklāt nekad nevarēja zināt, vai vēstules sasniegs adresātu, viņš nekad to tev neteiks.

Gredzenošanas pētījumu pašā sākumā bija labi, varējām atzīmēt koordinātas, ar to nebija problēmu. Bet tad iestājās aizliegums rakstīt koordinātas, tās nedrīkstēja izpaust, it kā lai neatklātu mērķus, uz kuriem šaut raķetes! Mūsu pētījumos tā bija liela nelaime! Ārzemju kolēģi teica – nerakstiet vietu nosaukumus, tie neko neizsaka, dodiet koordinātas! Bet to mēs nedrīkstējām!

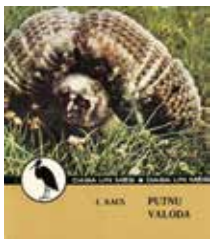
Un bija aizliegums lietot kartes ar koordinātu tīklu. Ja tev nepieciešama karte, tā atrodas seifā 1. nodaļā. Man karšu izmantošanai nebija pielaides. Tāda pielaide bija Harijam kā laboratorijas vadītājam, bet arī viņš drīkstēja tikai aiziet un karti skatīties uz vietas. Un par koordinātu pierakstīšanu nevarēja būt ne runas. Laimīgā kārtā ar laiku tas mainījās.

Esat uzrakstījis grāmatas – gan par putnu migrācijām, gan putnu sazināšanos.

Putnu sazināšanās ir tēma, kas ir interesanta katram ornitologam. Un katrs ornitologs saskaras ar visādiem ļoti interesantiem faktiem. Mēs ļoti daudz lasījām literatūru par putniem, publikāciju lasīšana ir svarīga daļa no zinātnieku darba. Tā kā man putni ļoti interesēja un es par viņu dzīvi daudz ko zināju, vēlējos ar šīm zināšanām dalīties arī ar citiem. Grāmatu rakstīšana bija labs veids, kā to darīt! Biju jau sācis gatavot vēl vienu grāmatu, bija izdomāts arī nosaukums – "1001 jautājums par putniem". Tomēr tad pienāca brīdis, kad devos no Latvijas prom, un aizbraucot nevarēja neko daudz paņemt līdzi. Tā šī iecere palika nepabeigta.

Rindiņas no Jefima Kaca grāmatas "Putnu valoda" (1989): "*Palūkosimies uzmanīgāk, kā putni izturas dabā – kas liek tiem uzvesties tā vai citādi, kā tie savstarpēji sazinās, kā izturas pret saviem draugiem un nedraugiem, kā audzē pēcnācējus, kā kopīgi meklē barību. Mēs pamanīsim, ka to dzīve ir sarežģīta un daudzveidīga un katra diena nes kaut ko jaunu, neparastu, tādu, kas liek risināt dažādus uzdevumus, pieņemt lēmumus, cīnīties vai piekāpties, pārēsties vai badoties, rūpēties par citiem, meklēt vientulību vai apvienoties grupās un vienlaikus ar noteiktiem signāliem pavēstīt apkārtējiem par savu rīcību vai nodomiem…*"

Summary

At the border between the known and the unknown. A conversation with Jefims Kacs /Elīna Gulbe, Ruslans Matrozis/

Jefims Kacs (b. 1947) was elected an Honorary Member of the Latvian Ornithological Society in 2024. 30 years of his life have been devoted to birds in Latvia, starting from 1962. He worked as a scientist at the Institute of Biology in 1967–1992, his main field of research was the migration and navigation of birds, the most studied species were the Robin and the White Stork. Jefims Kacs is the author of 49 publications including many scientific articles and theses. His works include two books: on bird migrations ('How Birds Migrate and Navigate', 1985) and bird communication ('The Language of Birds', 1989). Since 1992 he lives in the USA but has not lost touch with his former colleagues in Latvia.

[23] Vācu ornitologs Hanss G. Vallrafs (*Hans G. Wallraff*).

[24] Vācu ornitologs Volfgangs Vilčko (*Wolfgang Wiltschko*, 1938).

Naktsputnu monitorings lauku ainavā 2023. gadā

OSKARS KEIŠS,
oskars.keiss@lu.lv

To, kāda izskatījās Latvijas lauku ainava pirms gadsimta, mēs vairs varam tikai nojaust, apskatot senas pastkartes (piemēram, Malahovskis 2023). Kaut arī šāda ainava bija tikai pa pusei dabiska, jo tajā bija iekopti lauki, dabas daudzveidību lielā mērā sekmēja roku darbs, un dabas daudzveidība bija šādas saimniekošanas blakusprodukts. Mūsdienās cilvēku spēkos ir pārveidot dabu vēl vairāk – līdz nepazīšanai. Pārsvarā lauku ainavā pieaug aramzemju platības uz zālāju rēķina, piemēram, Šveicē vairāk nekā divarpus gadsimtu ilgā pētījumā vienā pagastā zālāji 2013. gadā bija gandrīz izzuduši (Bürgi *et al*. 2015). Pārmaiņas notiek arī zālāju un aramzemju apsaimniekošanas veidā. Pateicoties tehnoloģiju attīstībai un vispārējam labklājības pieaugumam Eiropas valstīs, arvien vairāk tiek izmantoti pesticīdi, pārsvarā insekticīdi – kukaiņu indes, ko saudzīgi mēdz dēvēt par "augu aizsardzības līdzekļiem" –, taču arī herbicīdi un fungicīdi. Putnus šīs indes ietekmē pārsvarā netieši, taču daudzām putnu sugām šī netiešā ietekme ir ievērojama (Campbell, Cooke 1997). Pie tam – pesticīdu pielietojuma kopējais apjoms turpina palielināties arī mūsdienās, tai skaitā Eiropas valstīs (Stockstad, Grullon 2013).

Foto: Igors Deņisovs

Lakstīgala *Luscinia luscinia*.

Kopumā lauku putnu populāciju samazināšanos tiešā veidā izraisa tas, ka zemes apsaimniekošana mūsdienās notiek pārāk intensīvi (Rigal *et al*. 2023). Putnu populāciju izmaiņas parasti apskata sugu kontekstā, taču samazinās arī indivīdu skaits. Zinātnieki (Burns *et al*. 2021) ir aprēķinājuši, ka Eiropas Savienības valstīs kopš 1980. gada vislielākais indivīdu zudums no visām (ne tikai lauku putnu) sugām ir šādām sugām: (1) mājas zvirbulim *Passer domesticus*, (2) dzeltenajai cielavai *Motacilla flava*, (3) mājas strazdam *Sturnus vulgaris,* (4) lauku cīrulim *Alauda arvensis*, (5) vītītim *Phylloscopus trochilus*, (6) ģirlicim *Serinus serinus*, (7) kaņepītim *Linaria cannabina* un (8) lauku zvirbulim *Passer montanus*. Pēc aprēķina rezultātiem, šo astoņu sugu samazināšanās indivīdu skaita ziņā veido 69 % no visu 175 samazinājušos sugu indivīdu kopskaita (Burns *et al*. 2021). No šīm astoņām sugām vismaz četras var uzskatīt par raksturīgām tieši lauku ainavai (bet "Latvijas lauku putnu" grāmatā iekļautas septiņas – visas, izņemot vītīti; LOB 1998).

Visbeidzot, šajā ievadā gribu uzsvērt strukturēta monitoringa nepiecie-

šamību un nozīmi; to nekad nespēs aizstāt nejaušu putnu novērojumu datu uzkrāšana ilgā laika periodā, pat ja nebūtu šaubu par putnu sugu noteikšanas pareizību. Dānijā veikts pētījums parādījis, ka tikai organizēts monitorings spēj parādīt putnu populāciju tendences, turpretī nejaušo novērojumu apkopojums to nespēja (Kamp *et al*. 2016).

Šis ir kārtējais pārskats par naktsputnu monitoringu Latvijā. Kopš pirmā pārskata 1997. gadā pārskati ir publicēti regulāri (Auniņš, Keišs 2012, 2013; Keišs 1997, 2005, 2009a, 2009b, 2012, 2013, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023; Keišs, Ķemlers 2000; Keišs, Lediņš 2002).

Materiāls un metodes

Naktsputnu monitoringa mērķis ir sekot līdzi to ligzdojošo putnu sugu populāciju lieluma un izplatības izmaiņām Latvijā, kuras iespējams konstatēt standartizētās nakts uzskaitēs.

Līdz šim parauglaukumus ir izvēlējušies novērotāji – lielākā daļa parauglaukumu ir iekārtoti pirms 2006. gada. Parauglaukumos tika ieteikts iekļaut visus apkārtnē sastopamos atklātos biotopus (t. i., ne tikai pļavas, bet arī tīrumus). Tādai parauglaukumu izvēlei ir priekšrocība no novērotāju viedokļa – tie izveidoti tā, lai tajos būtu vienkārši veikt uzskaites, piemēram, apbraukājot apļveida maršrutu ar divriteni. Taču šādai parauglaukumu izvēlei ir arī trūkums – tie nav izvēlēti statistiski nejauši. Tikai pēc 2006. gada parauglaukumi ir izvēlēti, novērotājam vispirms iezīmējot apvidu, kur tas varētu veikt uzskaites, bet pēc tam tajā ar nejaušības elementiem izveidots apļveida maršruts. Šādi gan ir iekārtoti tikai septiņi maršruti.

Naktsputnu monitorings veikts pēc vienām un tām pašām metodēm, pēc kādām ir ievākti dati visu pētījuma periodu kopš 2006. gada (Keišs 2006). Šīs metodes apraksts ir pieejams arī tīmeklī.[1]

[1] www.lob.lv/wp-content/uploads/2021/03/Naktsputnu_uzskaisu_metodika.pdf.

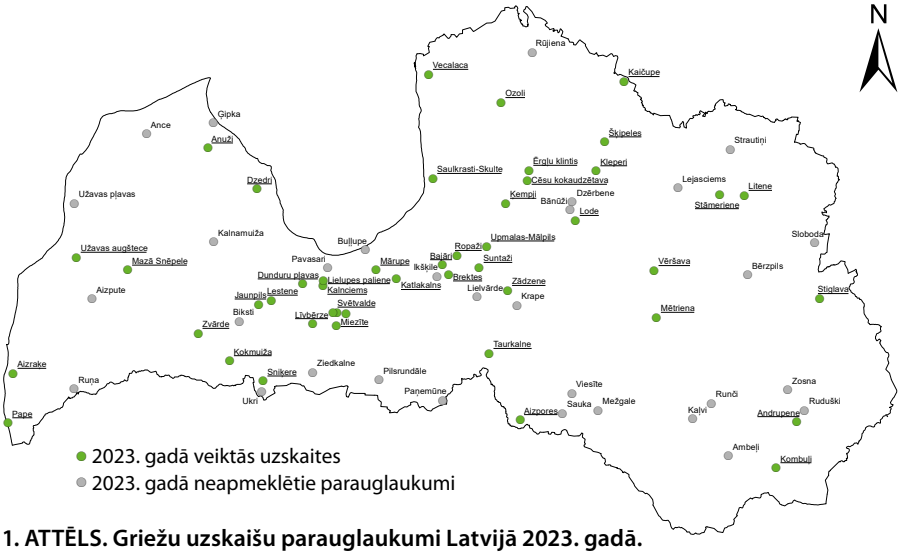
Tā kā Latvijas Ornitoloģijas biedrība par 2023. gada putnu bija izsludinājusi lakstīgalu, 2023. gadā veicām arī īpašu **lakstīgalu uzskaiti**. Naktsputnu uzskaišu brīvprātīgie tika aicināti veikt vēl vienu papildu uzskaiti pirms parasto uzskaišu sākšanas – jau sākot ar 12. maiju (pēc pašreizējās metodikas naktsputnu uzskaites ir jāsāk ne agrāk kā 20. maijā). Ir labi zināms, ka lakstīgalu dziedāšanas aktivitāte sākas agrāk sezonā (Celmiņš, Baumanis 1987) un neturpinās līdz jūlijam kā griezei, tāpēc lakstīgalu uzskaite ir jāveic agrāk. Šim aicinājumam atsaucās un šo lakstīgalu uzskaiti veica novērotāji 16 maršrutos. Analizējot datus par lakstīgalu, turpmāk ir veikti divi aprēķini – (1) bez šīs uzskaites šajos 16 maršrutos un (2) iekļaujot arī šos datus par lakstīgalu.

Analizējot datus par griezi, pirms indeksa aprēķināšanas, ja attiecīgajā gadā bija notikušas divas uzskaites un uzskaišu dati attēloti kartē, tika aprēķināts teritoriju skaits – ja attālums starp novērotajiem tēviņiem pirmajā un otrajā uzskaitē pārsniedza 250 m, tie tika uzskatīti par diviem dažādiem putniem, ja tuvāk – par vienu un to pašu putnu. Ja uzskaišu dati nebija attēloti kartē, indeksa aprēķinam izmantoja uzskaiti ar lielāko griežu skaitu. Ja bija notikusi tikai viena uzskaite, izmantoja šīs uzskaites datus. Citām sugām teritorijas tika noteiktas subjektīvi, ja bija pieejami divu uzskaišu dati kartē.

Indeksa aprēķinos attiecīgajai sugai var iekļaut tikai tos parauglaukumus, kur uzskaites veiktas vismaz divus gadus un vismaz vienā no tiem reģistrēts vismaz viens attiecīgās sugas putns.

Tā kā uzskaites dažādos parauglaukumos tika veiktas ar neregulāriem pārtraukumiem, tika pielietota monitoringa datu apstrādes programmas TRIM (*TRends and Indices for Monitoring data*) 3. versija (Pannekoek, van Strien 2001), lai izvērtētu griežu populācijas skaita attīstības tendences un novērtētu parauglaukumos notikušās biotopu izmaiņas. Nīderlandes Statistikas biroja zinātnieki ir radījuši šo programmu tieši putnu monitoringa datu apstrādei, tās lietošanu iesaka Eiropas Putnu uzskaišu padome (EBCC – *European Bird Census Council*), un tā tiek plaši pielietota Eiropā (Gregory *et al*. 2019).

TRIM programma izrēķina katras sezonas indeksu, izmantojot noteikta perioda novērojumu datu rindu dažādās novērojumu vietās (t. i., parauglaukumos) ar iztrūkstošiem novērojumiem (t. i., nepilnai matricai). Lai izmantotu šo programmu, datu rindām no dažādiem parauglaukumiem ir jāpārklājas:
(1) katrā parauglaukumā ir obligāti vismaz divu gadu dati;
(2) katru gadu ir jābūt vismaz viena parauglaukuma datiem;
(3) ja viena parauglaukuma datu rinda beidzas un cita parauglaukuma datu rinda sākas, tad jābūt vismaz viena gada datiem par abiem parauglaukumiem vai arī trešajam parauglaukumam, kurā uzskaites notikušas gan pirmajā, gan otrajā uzskaites gadā.

1. ATTĒLS. Griežu uzskaišu parauglaukumi Latvijā 2023. gadā.
FIGURE 1. Corncrake census plots in Latvia in 2023.

TRIM modelēšana balstās uz Puasona regresijas principiem (t. s. log-lineārajiem modeļiem; McCullagh, Nelder 1989). Programmas pamatmodelis ir šāds:
$\text{Ln } \mu_{ij} = \alpha_i + \gamma_j$,
kurā α_i parāda vietas efektu,
bet γ_j – gada iespaidu uz naturālo logaritmu no sagaidāmās uzskaites vērtības μ_{ij}.

Iztrūkstošie uzskaišu dati (ja šajā gadā uzskaite attiecīgajā parauglaukumā nav notikusi) tiek aprēķināti, izmantojot novērojumus visos pārējos parauglaukumos attiecīgajā gadā. Sīkāk ar TRIM programmā izmantotajiem modelēšanas matemātiskajiem principiem var iepazīties šīs programmas lietošanas rokasgrāmatā (Pannekoek, van Strien 2001; van Strien *et al.* 2004).

Pēc iepriekš minētajiem TRIM programmas nosacījumiem, gadskārtējo TRIM indeksu aprēķināšanā var izmantot tikai to parauglaukumu (n=82) datus, kuros uzskaites ir veiktas vismaz divus gadus.

Rezultāti un analīze

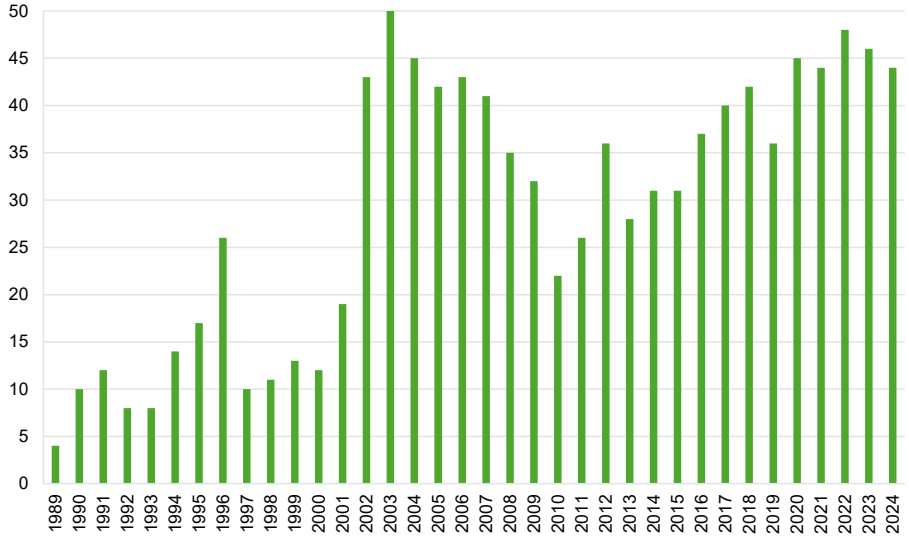
Naktsputnu uzskaites Latvijā 2023. gadā ir veiktas 46 parauglaukumos (1. attēls). Sešos no 46 parauglaukumiem uzskaitītas tikai griezes, bet vēl septiņos – tikai griezes un lakstīgalas, vēl divos – tikai griezes, lakstīgalas un paipalas. Atlikušajos 33 maršrutos teorētiski reģistrētas visas dzirdamās sugas, taču tas atkarīgs no brīvprātīgo novērotāju kvalifikācijas, un ir redzams, ka maršrutos, kuros nav konstatētas dažas parastas sugas, tās, visticamāk, nav atpazītas. Kopā 46 parauglaukumos reģistrētas 48 putnu sugas (1. tabula), no kurām apmēram 15–20 uzskatāmas par naktsputniem. 11 putnu sugas konstatētas 11 vai vairāk parauglaukumos – grieze (37 parauglaukumos no 46), lakstīgala (33 no 40), purva ķauķis (27 no 33), kārklu ķauķis (25 no 33), ceru ķauķis (21 no 33), upes ķauķis, sloka un meža pūce (17 no 33), krūmu ķauķis (16 no 33), vakarlēpis (15 no 33) un niedru strazds (11 no 33). Pārējās sugas novērotas deviņos parauglaukumos vai mazākā skaitā, t. sk. 13 sugas reģistrētas tikai vienā parauglaukumā (1. tabula).

1. TABULA. Naktsputnu uzskaišu maršrutos 2023. gadā konstatētās sugas.
TABLE 1. Species recorded within the nocturnal species monitoring, 2023.

Nr. No.	**Suga** Species	**Konstatēta 1. vai 2. uzskaitē** Species recorded	**Kopējais maršrutu skaits** Total plots
1.	Grieze *Crex crex*	37	46
2.	Lakstīgala *Luscinia luscinia*	33	40
3.	Purva ķauķis *Acrocephalus palustris*	27	33
4.	Kārklu ķauķis *Locustella naevia*	25	33
5.	Ceru ķauķis *Acrocephalus schoenobaenus*	21	33
6.	Upes ķauķis *Locustella fluviatilis*	17	33
7.	Sloka *Scolopax rusticola*	17	33
8.	Meža pūce *Strix aluco*	17	33
9.	Krūmu ķauķis *Acrocephalus dumetorum*	16	33
10.	Vakarlēpis *Caprimulgus europaeus*	15	33
11.	Niedru strazds *Acrocephalus arundinaceus*	11	33
12.	Paipala *Coturnix coturnix*	9	35
13.	Ausainā pūce *Asio otus*	7	33
14.	Ezera ķauķis *Acrocephalus scirpaceus*	6	33
15.	Lukstu čakstīte *Saxicola rubetra*	6	33
16.	Seivi ķauķis *Locustella luscinioides*	5	33
17.	Ķīvīte *Vanellus vanellus*	5	33
18.	Dumbrcālis *Rallus aquaticus*	5	33
19.	Dzērve *Grus grus*	4	33
20.	Ormanītis *Porzana porzana*	3	33
21.	Mērkaziņa *Gallinago gallinago*	3	33
22.	Lielais dumpis *Botaurus stellaris*	3	33
23.	Dzeguze *Cuculus canorus*	3	33
24.	Melnais mežastrazds *Turdus merula*	3	33
25.	Melnais zīriņš *Chlidonias niger*	2	33
26.	Baltais stārķis *Ciconia ciconia*	2	33
27.	Upes tārtiņš *Charadrius dubius*	2	33
28.	Mazais ormanītis *Porzana parva*	2	33
29.	Laukirbe *Perdix perdix*	2	33
30.	Ūdensvistiņa *Gallinula chloropus*	2	33
31.	Kuitala *Numenius arquata*	2	33
32.	Erickiņš *Phoenicurus pheonicurus*	2	33
33.	Gaišais ķauķis *Sylvia curruca*	2	33
34.	Upes tilbīte *Actitis hypoleucos*	2	33
35.	Niedru stērste *Emberiza schoeniclus*	2	33
36.	Zivju gārnis *Ardea cinerea*	1	33
37.	Baltais gārnis *Ardea alba*	1	33
38.	Meža pīle *Anas platyrhynchos*	1	33
39.	Jūras ērglis *Halliaetus albicilla*	1	33
40.	Meža tilbīte *Tringa ochropus*	1	33
41.	Ķikuts *Gallinago media*	1	33
42.	Urālpūce *Strix uralensis*	1	33
43.	Lauku cīrulis *Alauda arvensis*	1	33
44.	Sila cīrulis *Lullula arborea*	1	33
45.	Iedzeltenais ķauķis *Hippolais icterina*	1	33
46.	Dziedātājstrazds *Turdus philomelos*	1	33
47.	Sarkanrīklīte *Erithacus rubecula*	1	33
48.	Mazais svilpis *Carpodacus erythrinus*	1	33

Griežu uzskaites veiktas kopš 1989. gada ligzdošanas sezonas. Kopā šo gadu laikā ir pieejami vismaz divu gadu dati par 82 brīvi izvēlētiem parauglaukumiem Latvijā no 1989. gada līdz 2023. gadam. Snēpeles lielajā parauglaukumā uzskaites ir notikušas no 1984. gada līdz 2007. gadam. Snēpeles mazajā parauglaukumā 2018. gadā uzskaites atsāktas pēc pārtraukuma 2008.–2017. gadā. Diemžēl parauglaukumos uzskaites ir notikušas neregulāri – ne katru sezonu, bet ar pārtraukumiem (īpaši 20. gs. 90. gados). Katru gadu uzskaites ir veiktas apmēram 25 parauglaukumos (2. attēls).

Kā jau gaidāms, griezei ir visvairāk pozitīvo novērojumu (konstatēts vismaz viens putns uzskaites gadā) no visām naktsputnu sugām. To izskaidro trīs faktori, kas visi veicina tieši griezes novērojumu reģistrēšanu:
(1) parauglaukumu tīkls ir sākotnējais griezes monitoringa novērotāju tīkls;

2. ATTĒLS. Ik gadus uzskaitīto griežu uzskaišu parauglaukumu skaits Latvijā 1989.–2023. gadā.
FIGURE 2. Number of sample plots for the Corncrake census in Latvia, 1989–2023.

(2) griezes balsi ir daudz vienkāršāk atšķirt nekā citu sugu balsis;
(3) grieze ir tālu dzirdama.
Jāpiebilst, ka 2006. gadā, kad tika uzsākta citu putnu reģistrācija, apmēram trešdaļa novērotāju atzina, ka citu putnu sugu balsis nepazīst un turpinās skaitīt tikai griezes.

Populācijas skaita tendences
2006.–2023. gadam tika aprēķinātas 12 sugām (2. tabula). Neskaidra tendence ir trim sugām: ormanītim, meža pūcei un niedru strazdam. Mērens samazinājums kopš 2006. gada novērojams kārklu ķauķim, upes ķauķim, griezei un paipalai. Stabila tendence ir ceru ķauķim, purva ķauķim, griezei un – ja ņem vērā lakstīgalu (3. uzskaites) rezultātus – arī lakstīgalai. Mērens pieaugums: slokai, bet krūmu ķauķim – straujš pieaugums (2. tabula).

Grieze (*Crex crex*)
No apskatītajām sugām visprecīzākie dati, neapšaubāmi, ir iegūti par griezi. Datu visvairāk ir gan 2023. gadā (1. tabula), gan vispār (n=82; 2. tabula), un tādēļ šai sugai ir visšaurākais statistiskās standartkļūdas intervāls (2. tabula). Ilgtermiņā (1989–2023) griezes skaita tendence ir stabila (2. tabula) galvenokārt tāpēc, ka skaits bija ļoti zems 20. gs. 90. gadu sākumā un vēlāk strauji pieaudzis. Tomēr kopš 2013. gada griežu skaits atkal strauji samazinājies ($p<0,01$). Manuprāt, tas ir likumsakarīgi, jo Latvijas lauku attīstības programmā vienīgā bioloģiskās daudzveidības agrovides shēma – "Bioloģiskās daudzveidības uzturēšana zālājos" (BDUZ) – ir pamatā vērsta uz augu sugu, nevis putnu (t. sk. griežu) aizsardzību. Ņemot vērā to, ka grieze ir ES Putnu direktīvas 1. pielikuma suga, turklāt tāda, kuras skaits tieši patlaban strauji samazinās, **būtu jāpieprasa, lai Zemkopības ministrija paredz īpašu agrovides shēmu griezes aizsardzībai**.

Ormanītis (*Porzana porzana*)
Ormanītis ir vienīgā suga (turklāt ES Putnu direktīvas 1. pielikuma suga), par kuras populācijas skaita pārmaiņām datus Latvijā par visu valsts teritoriju ar citām monitoringa programmām neiegūst vispār. Arī naktsputnu monitoringā ir iegūts visai maz datu – kopējais parauglaukumu skaits, kuros suga konstatēta, ir vismazākais no tām sugām, par kurām izdarīti aprēķini. 2023. gadā ormanītis konstatēts tikai trīs parauglaukumos (1. tabula), kopā kopš 2006. gada – tikai 23 parauglaukumos; tas ir apmēram divas reizes mazāk nekā citas monitoringā iekļautās naktsputnu sugas. Ormanīša populācijas pārmaiņas tādējādi ir neskaidras (2. tabula), jo pieejamo datu ir pārāk maz, taču to parauglaukumu skaitam, kuros novēro ormanīti, ir tendence palielināties, tādēļ ar laiku datu apjoms varētu būt pietiekams. Iespējams, šai sugai būtu jāveido īpašs parauglaukumu tīkls ormanīša izmantotos biotopos – slapjās pļavās un ezeru slīkšņās, lai iegūtu vairāk datu tieši par šo sugu.

Paipala (*Coturnix coturnix*)
Suga ir ar skaidri izteiktiem invāzijas gadiem, tai novērojumu periodā ir visvairāk svārstību. Kopā 2006.–2023. gadā kaut vienu gadu tā novērota 36 parauglaukumos. Visvairāk novērojumu ir 2007. gadā – 15 parauglaukumos, trijos tā nav konstatēta, bet vēl 14 parauglaukumos, kuros citus gadus tā ir konstatēta, uzskaites 2007. gadā netika veiktas. 2023. gadā paipala novērota deviņos parauglaukumos (1. tabula). Līdz ar to kopš 2006. gada paipalai ir vērojams mērens samazinājums ($p<0,05$), taču kopš 2013. gada (kad vairs nav iekļauts rekordaugstais 2007. gads) tendence ir neskaidra, tāpat kā īstermiņa tendence (kopš 2018. gada). Ņemot vērā, ka paipala ir dienvidu suga ar neskaidru ligzdošanas gadu raksturu Latvijā, neitrāli vērtējams tas, ka novērojumu periodā ir vērojamas lielas svārstības. Citiem vārdiem sakot, paipala Latvijā atrodas uz areāla robežas, un ir normāla parādība tās skaita svārstības, kas atkarīgas no meteoroloģiskajiem apstākļiem un populācijas pieauguma vai krituma pamatizplatības areālā uz dienvidiem no Latvijas. Novērojumu periodā kopš 2006. gada paipalas populācijas indekss bijis augstāks nekā parasti apmēram ik pa četriem gadiem: 2007., 2011., 2015., 2019. un 2023. gadā.

Sloka (*Scolopax rusticola*)
Slokas populācijas tendence īstermiņā ir neskaidra, taču kopš 2006. gada – mēreni pieaugoša (2. tabula). Tomēr jāatceras, ka šis monitorings galvenokārt aptver mozaīkveida ainavas, kurās atklātas lauksaimniecības zemes mijas ar nelieliem meža puduriem, bet slokas dzīvesvieta ir mežs, tādēļ šajā monitoringā iegūtie dati par sloku var nebūt reprezentatīvi.
Ja nepieciešams iegūt datus par sloku skaita pārmaiņām, vajadzīgs speciāls

monitorings, jo sloku dzīvesveids ir pārāk specifisks, lai to skaita pārmaiņas konstatētu fona monitorings.

Meža pūce (*Strix aluco*)
Meža pūces populācijas tendence kopš 2006. gada ir neskaidra (2. tabula). Tomēr ziņas par meža pūču skaita izmaiņām būtu jāiegūst no plēsīgo putnu monitoringa, kas atšķirībā no šī aptver visus meža pūces apdzīvotos biotopus, t. sk. mežus. Par meža pūcēm ir arī diezgan viegli iegūt datus par ligzdošanas sekmēm, jo tās iespējams izsekot, izliekot un monitorējot piemērota lieluma būrus.

Kārklu ķauķis (*Locustella naevia*)
Kārklu ķauķim kopš 2006. gada ir vērojams mērens skaita samazinājums (2. tabula). Iespējams, to var izskaidrot ar piemērotu biotopu samazināšanos pēc Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā, jo 20. gs. 90. gadu beigās šai sugai bija izveidojusies ļoti labvēlīga situācija – bija ļoti daudz neapstrādātu lauku: atmatu, kas šai sugai ir ļoti piemērots biotops. Patlaban šādu atmatu skaits ir ievērojami samazinājies. Papildu, visticamāk, negatīvu, iespaidu atstāj arī krūmu izciršana grāvjos ligzdošanas laikā, jo tā aiziet bojā daudzas ligzdas. Protams, šādai hipotēzei ir nepieciešami pierādījumi pētījumu veidā par šo sugu, jo monitoringa uzdevums ir tikai konstatēt attīstības tendenci.

Upes ķauķis (*Locustella fluviatilis*)
Upes ķauķim kopš 2006. gada ir vērojams mērens skaita samazinājums, taču kopš 2013. gada – straujš skaita samazinājums. Ir izteikti pieņēmumi, ka upes ķauķis ir viena no tām sugām, kas visvairāk cieš no nelabvēlīgiem apstākļiem ziemošanas vietās Āfrikā (Auniņš 2018). Tomēr mums nav nekādu datu nedz par tieši Latvijas upes ķauķu ziemošanas vietām, nedz faktoriem, kas ietekmē tā ligzdošanas sekmes Latvijā vai pārziemošanas varbūtību Āfrikā, lai gan Sahāras tuksneša izplešanās klimata pārmaiņu ietekmē ir labi dokumentēta attiecībā uz citām putnu sugām un tāpēc – ļoti ticams faktors, kurš ietekmē arī citas Āfrikā ziemojošās sugas.

Niedru strazds (*Acrocephalus arundinaceus*)
Niedru strazda populācijas tendences pētījumu periodā ir neskaidras (2. tabula). Taču tā nav lauksaimniecības zemēm raksturīga suga, tāpēc iegūto datu apjoms ir mazs un, iespējams, nav reprezentatīvs. Lai iegūtu datus par niedru strazdu, ir nepieciešams niedrāju putnu monitorings, ko visērtāk veikt ar niedrāju putnu ķeršanas metodes palīdzību rudens migrācijas laikā, kas *Acrocephalus* ģints ķauķiem novērojama jūlijā–augustā (Celmiņš 1990). Taču jāteic, ka samazināšanās konstatēta, arī analizējot dienas putnu monitoringa datus (Auniņš 2018, 2020), lai gan tā nav bijusi statistiski būtiska, visticamāk, nelielā datu apjoma dēļ: dienas putnu uzskaitēs – 17 maršrutos (Auniņš 2020), nakts – 29 visā pētījumu periodā kopš 2006. gada – tā ir otrā mazāk konstatētā suga aiz ormanīša (1. un 2. tabula).

Ceru ķauķis (*Acrocephalus schoenobaenus*)
Ceru ķauķa populācijas ilgtermiņa tendence (2006–2023) ir stabila (2. tabula). Populācijas svārstības lauku ainavā, iespējams, izskaidrojamas ar to, ka periodiski tiek izcirsti krūmi lauksaimniecības zemju novadgrāvjos, mainot ceru ķauķu biotopu pieejamību lauku ainavā. Visas ceru ķauķa populācijas (t. i., ne tikai lauku ainavā, bet arī mitrājos – niedrājos un zāļu purvos) tendence ir jāpēta ar niedrāju putnu monitoringu, jo mitrāji, visticamāk, ir ceru ķauķa nozīmīgākais ligzdošanas biotops.

Purva ķauķis (*Acrocephalus palustris*)
Purva ķauķa populācijas indekss ilgtermiņā (2006–2023) ir stabils

2. TABULA. Naktsputnu populāciju indeksa izmaiņu tendences Latvijā (2006–2023; griezei izmaiņu tendences aprēķinātas arī periodam no 1989. gada līdz 2023. gadam, lakstīgalai – arī ņemot vērā 2023. gadā veikto papildu uzskaiti (*)).
TABLE 2. Changing trends in the nocturnal bird population index in Latvia, 2006–2023 (changing trends for Corncrake are calculated for 1989–2023 as well; changing trends for Thrush Nightingale were calculated without and with (*) data of the additional, third count before the regular counts in 2023).

Nr. No.	Suga Species	Tendence (S) Change index	Standartkļūda (SE) Standard error	Aprēķinam izmantoto parauglaukumu skaits, n Number of sample plots	Tendences raksturojums Trend	Statistiskā būtiskuma līmenis, p p-value
1.	Kārklu ķauķis *Locustella naevia*	0,9400	0,0057	54	mērens samazinājums	<0,01
2.	Upes ķauķis *Locustella fluviatilis*	0,9528	0,0078	50	mērens samazinājums	<0,01
3.	Grieze *Crex crex* 2006–2023	0,9600	0,0036	68	mērens samazinājums	<0,01
4.	Niedru strazds *Acrocephalus arundinaceus*	0,9702	0,0160	29	neskaidra	–
5.	Paipala *Coturnix coturnix*	0,9730	0,0130	36	mērens samazinājums	<0,05
6.	Lakstīgala *Luscinia luscinia*	0,9868	0,0065	56	mērens samazinājums	<0,05
7.	Ceru ķauķis *Acrocephalus schoenobaenus*	0,9881	0,0090	42	stabila	–
	Lakstīgala *Luscinia luscinia**	0,9907	0,0064	56	stabila	–
8.	Purva ķauķis *Acrocephalus palustris*	0,9930	0,0062	51	stabila	–
	Grieze *Crex crex* 1989–2023	1,0003	0,0029	82	stabila	–
9.	Ormanītis *Porzana porzana*	1,0115	0,0284	23	neskaidra	–
10.	Meža pūce *Strix aluco*	1,0221	0,0144	35	neskaidra	–
11.	Sloka *Scolopax rusticola*	1,0609	0,0182	34	mērens pieaugums	<0,01
12.	Krūmu ķauķis *Acrocephalus dumetorum*	1,0938	0,0178	45	straujš pieaugums	<0,05

mērens samazinājums – moderate decline **stabila** – stable **neskaidra** – uncertain **mērens pieaugums** – moderate increase **straujš pieaugums** – steep increase

* Lakstīgalas uzskaites kopā ar 3. uzskaites novērojumiem

(2. tabula). Purva ķauķim tas, iespējams, tāpat kā ceru ķauķim ir izskaidrojams ar krūmu izciršanu lauksaimniecības zemju novadgrāvjos ligzdošanas sezonas laikā, iznīcinot visu tur ligzdojošo putnu ligzdas. **Pēdējos gados nosaucot to par "meliorācijas sistēmu tīrīšanu un uzlabošanu", šai bioloģisko daudzveidību iznīcinošajai praksei LR Zemkopības ministrija Lauku attīstības programmas ietvaros PAT ir piešķīrusi finanšu līdzekļus**.

Lakstīgala (*Luscinia luscinia*)
Par lakstīgalu ir pieejams liels datu apjoms: kopā dati pieejami par 56 parauglaukumiem (2. tabula). 2023. gadā lakstīgala novērota 33 parauglaukumos no 40, un tajos, kuros tā nav novērota, tas, visticamāk, izskaidrojams tādējādi, ka veikta tikai otrā naktsputnu uzskaite – pēc jūnija vidus lakstīgalas dziedāšanas aktivitāte un līdz ar to konstatēšanas iespējas ievērojami sarūk. Šī iemesla dēļ izmēģinājuma veidā 2023. gadā (kad LOB lakstīgalu pasludināja par gada putnu) tika lūgts brīvprātīgi veikt īpašu lakstīgalu uzskaiti agrāk – maijā pirms parastā uzskaišu sākuma laika. Šim aicinājumam atsaucās 16 novērotāji. Tādējādi šoreiz tika izrēķinātas lakstīgalas populācijas tendences, gan neiekļaujot šos datus aprēķinā – tā, it kā būtu veiktas tikai uzskaites ierastajā naktsputnu monitoringa periodā, bet tika veikts arī otrs aprēķins – iekļaujot šīs lakstīgalu uzskaites aprēķinos (2. tabulā atzīmēts ar zvaigznīti).
Parastā kārtībā aprēķinātais lakstīgalas populācijas indekss ilgtermiņā (2006–2023) mēreni samazinās ($p<0,05$; 2. tabula), bet, iekļaujot lakstīgalu papildu uzskaites datus, – ir stabils. Interpretējot datus, ir jāņem vērā lakstīgalas populācijas tendence, kas aprēķināta **parastā** kārtībā – **bez** lakstīgalu uzskaites datiem, jo apzināta uzskaišu veikšana pirms parastā uzskaišu termiņa loģiski palielina konstatēto lakstīgalu skaitu.

Diskusija

Ainavas elementi (piemēram, atsevišķi augoši koki, akmeņu kaudzes u. tml.) ir galvenais, kas sekmē bioloģisko daudzveidību, taču Eiropas Savienības kopējās lauksaimniecības politikas (KLP jeb angliski – CAP) resursi to saglabāšanu neatbalsta vai sliktākajā gadījumā pat veicina to iznīcināšanu (Tarjuelo *et al.* 2021). Tāpat lielāka bioloģiskā daudzveidība ir mazākos laukos, salīdzinot ar lieliem (Clough *et al.* 2020). Kopumā zemes izmantošana Vācijā parādīja būtiski lielāku ietekmi uz lauku putnu populācijām nekā laika apstākļi (Busch *et al.* 2020).

3. TABULA. Lakstīgalu teritoriju skaits ar un bez papildu uzskaites datiem 16 parauglaukumos, kuros 2023. gadā pirms parastajām uzskaitēm veikta trešā uzskaite.
TABLE 3. Number of Thrush Nightingale territories in 16 sample plots where the third, additional Nightingale count was performed before the regular counts in 2023.

Maršruts Sample plot	**Bez trešās uzskaites datiem** Without data of the 3rd count	**Ar trešās uzskaites datiem** With data of the 3rd count	χ^2	**Statistiskā būtiskuma līmenis, p** p-value
Aizpores	30	36	0,5455	nebūtisks
Taurkalne	2	13	8,0667	0,0045
Cēsu kokaudzētava	13	18	0,8065	nebūtisks
Lodesmuiža	19	27	1,3913	nebūtisks
Kokmuiža	26	37	1,9206	nebūtisks
Sniķere	8	20	5,1429	0,0233
Kalnciems	3	5	0,5000	nebūtisks
Melnezers	6	11	1,4706	nebūtisks
Pāriecava	27	27	0,0000	nebūtisks
Ozoli	3	6	1,0000	nebūtisks
Vēršava	0	8	8,0000	0,0047
Lestene	0	8	8,0000	0,0047
Kaičupe	21	35	3,5000	nebūtisks
Zādzene	0	5	5,0000	0,0253
Suntaži	32	36	0,2353	nebūtisks
Ķempji	4	11	3,2667	0,0707

nebūtisks – irrelevant

Ir skaidrs, ka tādai dispersi sastopamai sugai kā griezei daudz būtiskāk par aizsardzību Natura 2000 teritorijās ir nodrošināt plašu lauku apsaimniekošanas pasākumu shēmu, kas nodrošina sekmīgu ligzdošanu. Lai gan Latvijā ir izstrādāta metodika putniem nozīmīgu zālāju noteikšanā (Auniņš 2013), līdz šim vienīgā agrovides shēma, kas vērsta uz bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu zālājos, Lauku attīstības plānā ir vērsta galvenokārt vai pat tikai uz botānisku vērtību aizsardzību un saglabāšanu, taču pat dažādām putnu sugām ir nepieciešami dažādi biotehniskie pasākumi un apsaimniekošana, tādēļ ir vairāk nekā skaidrs, ka nepieciešamas **vairākas** agrovides shēmas – katra ar savu prioritāti (dažādas augu sugas, agrie tārtiņveidīgie putni, grieze u. tml.). Arī teju visas pārējās šī pētījuma sugas ir atkarīgas no tieši uz putniem orientētiem pasākumiem Lauku attīstības programmas agrovides plānā.

Īpašā lakstīgalu uzskaite 2023. gadā, kā jau sagaidāms, parādīja, ka šī uzskaite ļāva konstatēt vairāk lakstīgalu teritoriju novērotajos 16 maršrutos (3. tabula). Atklāts ir jautājums, cik no agri maijā dziedošajām lakstīgalām vēl ir caurceļojošas. Tomēr, lai objektīvāk novērtētu lakstīgalu ligzdojošās populācijas tendences, viena no uzskaitēm ir jāveic ne vēlāk kā 15. jūnijā, iespējams, pat līdz 10. jūnijam.

Ieteikumi monitoringa metodikas uzlabošanai

Monitorings ir sekmīgs, ja tā metodes ir izstrādātas un nemainās ilgu laiku – vismaz gadu dekādi (Wilson *et al.* 1996). Griezes uzskaites metodes Latvijā tika pilnveidotas jau 20. gs. 90. gados, tāpēc vienīgos uzlabojumus varētu veikt, padarot datu iesniegšanu pieejamu arī tīmeklī – līdzīgi kā tas jau notiek attiecībā uz Latvijas ligzdojošo putnu atlantu tīmekļa vietnē Dabasdati.lv, neaizliedzot novērotājiem turpināt iesniegt datus arī papīra formātā. Runājot par pašu griezi, varbūt būtu pienācis laiks pārstrādāt un apstiprināt sugas

Foto: Edgars Smislovs

Grieze *Crex crex*.

aizsardzības plānu, kas tā pirmajā versijā tika izstrādāts jau 1999. gadā (Keišs 1999), bet tā arī palika neapstiprināts.

Ja par mērķi izvirzām dažādu sugu konstatēšanu ar atšķirīgu aktivitātes laiku sezonā (lakstīgalas – agri, dažādas ķauķu sugas un griezes – vēlu), tad viena no uzskaitēm jāveic agrāk (maijā) un otra – ne agrāk par jūnija vidu. Iespējams, nepieciešamas trīs uzskaites starp 15. maiju un 15. jūliju (15. maijs–5. jūnijs; 6.–25. jūnijs un 26. jūnijs–15. jūlijs).

Pateicības

Šo pētījumu 2014.–2023. gadā finansēja Latvijas Republikas Dabas aizsardzības pārvalde, bet 2012.–2013. gadā Latvijas Republikas Zemkopības ministrija. Griezes un naktsputnu monitoringu periodā no 1989. gada līdz 2011. gadam ir finansējuši dažādi avoti. Līdz 1995. gadam, no 1997. gada līdz 2002. gadam, kā arī 2010. un 2011. gadā monitorings nesaņēma nekādu finansiālu atbalstu, tam tika izmantoti pašu novērotāju un koordinatoru personīgie līdzekļi.
2023. gadā naktsputnus ir uzskaitījuši šie brīvprātīgie novērotāji, un par to viņiem vislielākā pateicība: Agnese Balandiņa, Agate Baumane, Aija Bensone, Dmitrijs Boiko, Andrejs Briedis, Imants Brusbārdis, Reinis Brusbārdis, Elīna Deksne, Agnese Gaile, Anna Gintere, Arnis Ginters, Dāvis Valters Immurs, Māris Jaunzemis, Valts Jaunzemis, Inese Kaminska, Elvijs Kantāns, Renāte Kaupuža, Arturs Kaupužs, Oskars Keišs, Mareks Kilups, Andris Klepers, Toms Kohs, Ilze Kukāre, Normunds Kukārs, Viesturs Ķerus, Imants Lapinskis, Edgars Lediņš, Viesturs Leitholds, Andis Liepa, Ārija Ločmele, Jānis Ločmelis, Sintija Martinsone, Aivars Meinards, Irisa Mukāne, Dainis Nāburgs, Uģis Narvils, Mārtiņš Platacis, Ainis Platais, Ivanda Ramane, Kārlis Sīlis, Matīss Stunda, Jānis Šlūke, Oļģerts Tīliks, Aivis Tjagunovičs, Mārtiņš Vaišļa, Viesturs Vīgants, Juris Vīgulis, Arnis Zacmanis, Ieviņa Zakrepska un Aija Zāgmane.

Literatūra

Auniņš A. 2013. Putnu BVZ noteikšana dabā. Grām.: Lārmanis V. (red.), Bioloģiski vērtīgo zālāju kartēšanas metodika, Sigulda, Dabas aizsardzības pārvalde: 24–36.

Auniņš A. 2018. Ligzdojošo putnu skaits turpina samazināties: visvairāk cieš Āfrikā ziemojošie un ar lauksaimniecības zemēm saistītie putni. *Putni dabā* 81 (2018/1): 10–15.

Auniņš A. 2020. Parasto putnu skaita pārmaiņas 2005–2019: pēdējo gadu nevēlamās tendences saglabājas? *Putni dabā* 87 (2020/1): 6–11.

Auniņš A., Keišs O. 2012. Lauku putnu populācijas indeksa monitorings. Gala atskaite par 2012. gadu. Rīga: Latvijas Ornitoloģijas biedrība.

Auniņš A., Keišs O. 2013. Lauku putnu populācijas indeksa monitorings. Gala atskaite par 2013. gadu. Rīga: Latvijas Ornitoloģijas biedrība.

Busch M., Katzenberger J., Trautmann S., Gerlach B., Droeschmeister R., Sudfeldt C. 2020. Drivers of population change in common farmland birds in Germany. *Bird Conservation International* 30 (3): 335–354. doi.org/10.1017/S0959270919000480.

Bürgi M., Salzmann D., Gimmi U. 2015. 264 years of change and persistence in an agrarian landscape: a case study from the Swiss lowlands. *Landscape ecology* 30: 1321–1333.

Burns F., Eaton M. A., Burfield I. J., Klvaňová A., Šilarová E., Staneva A., Gregory R. D. 2021. Abundance decline in the avifauna of the European Union reveals cross-continental similarities in biodiversity change. *Ecology and Evolution* 11 (23): 16647–16660.

Campbell L. H., Cooke A. S. 1997. The indirect effects of pesticides on birds. Peterborough, U K: Joint Nature Conservation Committee.

Clough Y., Kirchweger S., Kantelhardt J. 2020. Field sizes and the future of farmland biodiversity in European landscapes. *Conservation Letters* 13 (6): e12752. doi.org/10.1111/conl.12752.

Celmiņš A. 1990. Preliminary results of "Acroproject" in Latvia. Proceedings of the fifth conference on the study and conservation of migratory birds of the Baltic basin, Rīga, October 5–10, 1987, Vol. I: 67–70.

Celmiņš A., Baumanis J. 1987. Novērojumi par ķauķu *Acrocephalus*, *Locustella* un lakstīgalas *Erithacus luscinia* dziedāšanas aktivitāti atkarībā no ligzdošanas sezonas un diennakts laika. Rekomendācijas uzskaitēm. *Putni dabā* 1: 21–48.

Gregory R. D., Škorpilova J., Vořišek P., Butler S. 2019. An analysis of trends, uncertainty and species selection shows contrasting trends of widespread forest and farmland birds in Europe. *Ecological Indicators* 103: 676–687.

Kamp J., Oppel S., Heldbjerg H., Nyegaard T., Donald P. F. 2016. Unstructured citizen science data fail to detect long-term population declines of common birds in Denmark. *Diversity and Distributions* 22 (10): 1024–1035.

Keišs O. 1997. Griežu uzskaišu rezultāti Latvijā 1989.–1995. gadā. *Putni dabā* 7.1: 11–21.

Keišs O. 1999. Grieze: sugas aizsardzības plāns Latvijai. Nepublicēts ziņojums Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai. Rīga: Latvijas Ornitoloģijas biedrība.

Keišs O. 2005. Lauksaimniecības zemes lietošanas izmaiņu ietekme uz griezes *Crex crex* populāciju Latvijā (angliski ar kopsavilkumu latviski). *Acta Universitatis Latviensis, Biology* 691: 93–109.

Keišs O. 2006. Lauksaimniecības pārmaiņu ietekme uz griezes *Crex crex* (L.) populāciju Latvijā: skaita dinamika, biotopu izvēle un populācijas struktūra. Disertācija. Rīga: Latvijas Universitāte, 100 lpp.

Keišs O. 2009a. Grieze uz naža asmens – starp intensīvu lauksaimniecību un apmežošanu. *Medības. Makšķerēšana. Daba* 2009/6: 24–26.

Keišs O. 2009b. Griezes monitoringa 20 gadi Latvijā. *Putni dabā* 2009/2: 18–19.

Keišs O. 2012. Naktsputnu monitorings Latvijā – griezes uzskaites no 1989. līdz 2011. gadam. *Putni dabā* 2012/3–4: 10–11.

Keišs O. 2013. Naktsputnu uzskaites Latvijā 2006.–2012. gadā. *Putni dabā* 2013/3: 4–7.

Keišs O. 2015. Ceturtdaļgadsimts kopā ar Latvijas griezēm – naktsputnu uzskaites Latvijā kopš 1989. gada. *Putni dabā* 69 (2015/1): 16–20.

Keišs O. 2016. Naktsputnu uzskaites lauksaimniecības zemēs Latvijā: 1989–2015. *Putni dabā* 74 (2016/2): 10–12.

Keišs O. 2017. Naktsputnu uzskaites lauksaimniecības zemēs 2016. gadā. *Putni dabā* 78 (2017/2): 3–7.

Keišs O. 2018. Naktsputnu monitorings lauksaimniecības zemēs Latvijā 2017. gadā. *Putni dabā* 81 (2018/1): 21–25.

Keišs O. 2019. Naktsputnu monitorings lauksaimniecības zemēs 2018. gadā. *Putni dabā* 85 (2019/2): 3–9.

Keišs O. 2020. Kad vadzis lūzīs? Pārskats par naktsputnu monitoringu Latvijā 2019. gadā. *Putni dabā* 87 (2020/1): 17–22.

Keišs O. 2021. Griežu skaits Latvijā pēdējos 5 gados strauji samazinās: pārskats par naktsputnu monitoringu Latvijā 2020. gadā. *Putni dabā* 89: 11–16.

Keišs O. 2022. Pārskats par naktsputnu monitoringu Latvijas lauku ainavā 2021. gadā. *Putni dabā* 2022/1: 44–49.

Keišs O. 2023. Naktsputnu monitorings lauksaimniecības zemēs 2022. gadā. *Putni dabā* 2023/1: 47–54.

Keišs O., Ķemlers A. 2000. Griežu (*Crex crex*) skaita palielināšanās Latvijā 1990. gados – vai varam lepoties ar sekmīgu sugas aizsardzību? *Putni dabā* 10.3: 22–30.

Keišs O., Lediņš E. 2002. Griezes monitorings Latvijā: maršrutu uzskaites 1989.–2002. gadā. *Putni dabā* 12.3: 13–21.

LOB 1998. Latvijas lauku putni. Rīga: Latvijas Ornitoloģijas biedrība, 208 lpp.

Malahovskis V. 2023. Agrārā reforma Latvijā, 1920.–1937. gads. Nacionālā enciklopēdija. https://enciklopedija.lv/skirklis/31413.

McCullagh P., Nelder A. J. 1989. Generalized linear models, 2nd edition. London: Chapman & Hall.

Pannekoek J., van Strien A. J. 2001. TRIM3 manual: TRends and Indices for Monitoring data. Research paper No: 0102. Voorburg: Statistics Netherlands, 58 pp.

Rigal S., Dakos V., Alonso H., Auniņš A., Benkő Z., Brotons L., Chodkiewicz T., Chylarecki P., de Carli E., del Moral J. C., Domşa C., Escandell V., Fontaine B., Foppen R., Gregory R., Harris S., Herrando S., Husby M., Ieronymidou C., Jiguet F., Kennedy J., Klvaňová A., Kmecl P., Kuczyński L., Kurlavičius P., Kålås J. A., Lehikoinen A., Lindström Å., Lorrillière R., Moshøj C., Nellis R., Noble D., Eskildsen D. P., Paquet J. Y., Pélissié M., Pladevall C., Portolou D., Reif J., Schmid H., Seaman B., Szabo Z. D., Szép T., Florenzano G. T., Teufelbauer N., Trautmann S., van Turnhout C., Vermouzek Z., Vikstrøm T., Voříšek P., Weiserbs A., Devictor V. 2023. Farmland practices are driving bird population decline across Europe. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 120 (21): e2216573120.

Stockstad E., Grullon G. 2013. Pesticide planet. *Science* 341: 730–731.

van Strien A., Pannekoek J., Hagemeijer W., Verstrael T. 2004. A loglinear Poisson regression method to analyse bird monitoring data. *Bird Census News* 13: 33–39.

Tarjuelo R., Concepción E. D., Guerrero I., Carricondo A., Cortés Y., Díaz M. 2021. Agri-environment scheme prescriptions and landscape features affect taxonomic and functional diversity of farmland birds. *Agriculture, Ecosystems & Environment* 315: 107444. doi. org/10.1016/j.agee.2021.107444.

Wilson D. E., Cole F. R., Nichils J. D., Rudran R., Foster M. S. 1996. Measuring and Monitoring Biological Diversity: Standard Methods for Mammals (Biodiversity Handbook). New York: Smithsonian Institution.

Summary

The monitoring of nocturnal birds on agricultural land in 2023 /Oskars Keišs/

The nocturnal bird census in 2023 was done by volunteers in 46 plots, the results are presented in Table 2. In addition, in 16 of these plots an additional count of Thrush Nightingales *Luscinia luscinia* was carried out earlier in spring before two standard counts. The results are shown in Table 3. Changing population trends were calculated for 12 nocturnal bird species (Table 2). For the Corncrake *Crex crex*, a moderate decline was detected for 2006–2023, yet its long time trend (1989–2023) is stable. A moderate decline since 2006 was also recorded for the Common Grasshopper Warbler *Locustella naevia*, the River Warbler *Locustella fluviatilis*, the Common Quail *Coturnix coturnix* and the Thrush Nightingale *Luscinia luscinia*. A stable population trend was recorded for the Sedge Warbler *Acrocephalus schoenobaenus* and the Marsh Warbler *Acrocephalus palustris*. The population of the Eurasian Woodcock *Scolopax rusticola* shows a moderate increase and the population of the Blyth's Reed Warbler *Acrocephalus dumetorum* has a steep increase.

Dabas aizsardzības pārvalde

Torņu cīņas 2024

ELĪNA GULBE,
elina.gulbe@lob.lv

Putnu vērošanas sacensības "Torņu cīņas 2024" notika 18.–19. maijā. Tās rīkoja Latvijas Ornitoloģijas biedrība (koordinatori – Agnis Bušs, Ieva Vavilova un Elīna Gulbe). Pateicamies sadarbības partneriem – maizes ceptuvei "Lāči", putnu māju ražotnei "Simbaro", Dzīvotne.lv, SIA "Jāņa sēta", SIA "Diversum", SIA "Motacilla", "Swarovski Optik", "3 pavāru restorānam", "Pavāru mājai" Līgatnē, Martai Gotlībai un Dabas aizsardzības pārvaldei. Īpašs paldies Mārim Jaunzemim, kurš ik gadus apkopo Torņu cīņu statistiku!

Šī gada sacensībās piedalījās līdz šim lielākais dalībnieku skaits – 23 komandas ar kopskaitā 86 dalībniekiem. 14 no komandām piedalījās diennakts sacensībās, bet deviņas – t. s. Tautas klasē, putnus vērojot četras stundas.

Tautas klases komandu interesantākie novērojumi

- **Lauča ligzda** (Ķengaraga tornis).
- **Mājas čurkste** (komandai vismazāk gaidītā suga no Bumbu kalna torņa).
- **Mazais svilpis** – jauks piedzīvojums to gan dzirdēt, gan ieraudzīt (Daugavgrīvas tornis).
- **Daudzie dumbrcāļu kviecieni** (Melnraga rīkles platforma).
- **Mērkaziņa** (Slokas ezera tornis).
- **Dzeltenais tārtiņš** (Dunduru pļavu tornis).
- **Riekstrozis** (Slampes kurgāna platforma).
- **Baltvaigu zīriņš** (Engures ezera ornitoloģiskās bāzes tornis).

Sacensības Tautas klasē

Četru stundu sacensībās startēja deviņas komandas ar 33 dalībniekiem, no kuriem 13 sacensībās šogad debitēja.

Trešo vietu Tautas klasē ieguva komanda **"Čivuļi"** (Ilze Kociņa, Ieva Rožlapa un Inese Zepa), no Dunduru pļavu torņa novērojot 49 putnu sugas. Ieva Rožlapa: "*Mums šogad "interesantākais" bija tas, ka neredzējām melno stārķi, kas Dunduru pļavās agros rītos parasti mēdzot parādīties, un dzelteno stērsti, kura principā ir visur, bet šoreiz viņa kaut kā bija pazudusi. Toties redzējām dzelteno tārtiņu un dzelteno cielavu, tās tad bija mūsu interesantākās sugas. Arī vālodze iekliedzās mežā. Bija jūras ērglis, mazais ērglis, peļu klijāns. Prombraucot ceļā knapi samainījāmies ar "Deutsche Nationalische Filmprogramme" mašīnu. Tā ka, ja būtu drusku vēlāk braukuši, būtu trāpījuši televīzijā!*"

Tautas klasē abas uzvarētāju komandas reģistrēja vienādu sugu skaitu – 53, un pirmo vietu izcīnīja tā komanda, kas sacensībās pēdējo sugu reģistrēja ātrāk, turklāt to izšķīra tikai trīs minūtes!

Otro vietu ieguva debitantu komanda **"Platknābji"** (Elīna Deksne, Dāvis Valters Immurs un dalībnieki no Ukrainas – Leonīds Kovačs un Katerina Kuževa), kas putnus skaitīja no Slampes kurgāna platformas Dunduru pļavās. Dāvis Valters Immurs: "*Novērojām 53 sugas, bet vēl 10 palika "pelēkajā sarakstā" (jo tās novēroja mazāk par trim komandas dalībniekiem). Mūsu komandā bija divi dalībnieki no Ukrainas – kukaiņu un putnu vērotāja Katerina un viņas vīrs, kas gan vairāk gulēja mašīnā. Par mūsu interesantāko novērojumu kļuva riekstrozis, kas mums ar Elīnu bija "laiferis", to gan redzējām vizuāli – pārlidojam, gan dzirdējām balsi. Kuriozs atgadījums*

Foto: Elīna Deksne

2. vietas ieguvēji Tautas klasē – "Platknābji" uz Slampes kurgāna platformas: Leonīds Kovačs, Elīna Deksne, Dāvis Valters Immurs un Katerina Kuževa.

Foto: Andris Klepers

Uzvarētāji Tautas klasē – "Cēsu putnu grupa" Engures ornitoloģiskās bāzes tornī: Agnese Gaile, Baiba Strode, Ahti Pulli un Juka Pulli.

bija tas, ka mums uz komandu bija tikai divi binokļi, jo es savējo biju pazaudējis dienu iepriekš. Tagad tikko saņēmu ziņu, ka binoklis atradies kaut kur laukos. Toties mums bija teleskops, paldies sponsoriem, tas ļoti noderēja! Interesants apstākļis bija sacensības valodu barjeras apstākļos. Var teikt, mēs komunicējām piecās valodās – angļu, latviešu, ukraiņu, krievu, latīņu un vēl neverbālajā valodā, lai saprastu, kādu sugu esam pamanījuši."

Tautas klasē uzvarēja komanda **"Cēsu putnu grupa"** (Agnese Gaile, Baiba Strode un dalībnieki no Somijas – Ahti Pulli un Juka Pulli), kas putnus skaitīja no Engures ornitoloģiskās bāzes torņa.
Agnese Gaile: ""*Cēsu putnu grupas" komandai šoreiz pievienojās viesi – Ahti un Juka no Somijas, Lapēnrantas. Viņi ir no Dienvidkarēlijas ornitoloģijas biedrības, un mums ar viņiem jau sen bija izveidojušies kontakti putnu sakarā. Beidzot viņi atbrauca pie mums ciemos, un kaut kā forši sanāca, ka kopā varējām piedalīties Torņu cīņās! Nevarējām izlemt, vai Ahti un Jukam labāk startēt profesionāļu klasē vai tomēr Tautas klasē. Viņi droši būtu varējuši sacensties ar pieredzējušajiem putnu pazinējiem, bet, ceļojumā būdami, izvēlējās īsākās – četru stundu sacensības. Engures ezerā ir tik jauki, un domāju, ka mēs ļoti labi pavadījām laiku kopā!*"
Ahti Pulli: "*Mūsu interesantākais novērojums bija baltvaigu zīriņš. Vispirms dzirdējām tā balsi, tad mēs ar Juku ieraudzījām arī pašu putnu. Laimīgā kārtā tas parādījās atkal un atkal, tā ka gan redzējām to visa komanda, gan nofotografējām.*"

Diennakts sacensības

Pieredzējušo dalībnieku klasē sacentās 14 komandas, kopskaitā 54 dalībnieki, no tiem 17 diennakts sacensībās piedalījās pirmoreiz. Kā vienmēr, sacensības diennakts garumā sagādāja dažādus piedzīvojumus un pārsteigumus.

Mārtiņš Platacis ("Zaļknābji", Burtnieku Vīsraga tornis): "*Viss iesākās ar to, ka teleskopa kājas aizbrauca vilcienā tālāk nekā to vedējs! Tika noorganizēta vesela glābšanas operācija sadarbībā ar Latvijas dzelzceļu, un, galu galā, uz torni devāmies, kājas atguvuši!*"

Edgars Trops, Ilze Garda ("Bikšudzeņi", Kuivižu tornis): "*Ieradāmies tornī ar domu sākt vērošanu plkst. 10.00, bet uzreiz blakus tornim pamanījām citroncielavu. Nācās sacensības sākt ātrāk (plkst. 9.43), lai varam viņu paspēt "ieķeksēt", ja nu gadījumā aizlido. Pirmā novērotā suga beigās arī izrādījās visinteresantākais novērojums, turklāt citroncielava nekur nelidoja un kopā ar mums pavadīja visu dienu līdz vēlam vakaram.*"

Kristīne Vītoliņa ("Apodziņa spieģelis", Engures ezera ziemeļu tornis): "*Nokaltušā kokā, kurā visu dienu ik pa brīdim uzturējās baltā cielava, pēkšņi salidoja 2–3–4–5–6 cielavas. Uzmanīgāk papētot, ievērojām, ka viena no tām nemaz nav cielava, bet gan brūno čakstu mātīte. Čakste dzina prom cielavu, tomēr tika pati aiztriekta prom, cielavas nomierinājās un tikpat ātri, kā saradušās, arī pazuda, un atlikušo dienu kokā ik pa brīdim sēdēja tikai viena baltā cielava. Brūno čakstu mātīti vakarpusē novērojām jau citā vietā – dzīvžogā pie mājas.*"

Anete Pošiva-Bunkovska ("Mangaļsalas zeltgalvīši", Kaltenes tornis): "*Pie šī torņa tikpat kā nav plēšputnu (ar mokām "izspiedām" vienu zvirbuļvanagu divos piegājienos), blakus mežā nav sīļa un, galvenais, nav lakstīgalas. Visu vakaru gaidījām, kad apklusīs Sāmsalas dižpīļu ļembasts un varēs sadzirdēt, vai tālumā tomēr kāda nedzied. Dižpīles tā arī neapklusa, viņām pievienojās ziemeļu gulbju taurēšana un hiphops no blakus mājas jauniešu tusiņa. (Leģendārais jubilārs nu jau pieaudzis, ballītes ar piepūšamajiem matračiem vairs nebija. Jaunieši uzspēlēja basketbolu, paklausījās hiphopu, uzcepa šašliku un, kad sāka kost odi, iegāja iekšā…) Piekrastē mētājās beigts ronis, cerējām, ka kāda jauna suga atlidos baroties. Bet ronis laikam*

Pieredzējušo komandu pieteiktie interesantākie novērojumi

- **Garknābja gaura** (Kaltenes tornis).
- **Meža zoss ar mazuļiem** (jauna suga Burtnieku polderu tornim).
- **Pupuķis** (jauna suga Sātiņu tornim).
- **Citroncielava** (Kuivižu tornis).
- **Melnais stārķis** (Dvietes austrumu tornis).
- **Melnā klija** (Kolkas tornis).
- **Sarkanā klija** (Engures ezera ziemeļu tornis).
- **Lielgalvis** (Kaņiera pilskalna tornis).
- **Melnkakla gārgale** (Burtnieku Vīsraga tornis).
- **Baltvaigu zīriņš** (Durbes ezera tornis un Dvietes rietumu tornis).
- **Baltspārnu zīriņš** (Lubāna dienvidu dambja tornis).
- **Sarkanrīkles čipste** (Mērsraga pļavas tornis).
- **Jarela baltā cielava** (Mērsraga bākas tornis).

bija par daudz pastāvējis, lai kādu ieinteresētu!"

Baiba Kaškina ("Spectatores Avem", Durbes ezera tornis): "*No Durbes ezera torņa ir iespēja vērot melnos zīriņus ļoti, ļoti tuvu un ļoti, ļoti daudz. Tā ka, ja kāds viņus nav pietiekami redzējis, tad tā ir vieta, kur aizbraukt. No šī torņa viņus tiešām var kārtīgi izpētīt un izbaudīt, arī redzēt viņu agresiju, – kolonijas tuvumā viņi uzbrūk visiem, pat gulbjiem un plēšputniem. Pie torņa atlidoja dzeguze un apmeta daudzus lokus, turklāt uzvedība bija tāda, it kā viņa gribētu zīriņu ligzdā iedēt savu olu. Melnie zīriņi viņu dzina prom, un mēs domājām – vai tas būtu iespējams vai nebūtu?*"

Ieva Pommere ("Visi putni labi", Burtnieku poldera tornis): "*No šī torņa ir ļoti tuvu apskatāmas laukirbes. Tās gan pērās smiltīs lauka malā, gan lavījās pāri ceļam un pozēja turpat pie torņa. Laukirbe arī bija pats pirmais putns, ko atbraucot redzējām turpat pļavas malā.*"

Mārtiņš Platacis ("Zaļknābji", Burtnieku Vīsraga tornis): "*Vērojām otru Burtnieka torni, turienes komanda ("Visi putni labi") sociālajos tīklos lika ziņas par saviem novērojumiem, un tad arī mēs mēģinājām ieraudzīt, kas tur viņiem ir. Laukirbi mēs neredzējām! Ar zosīm gan iznāca interesanti! Meža un sējas zosis mēs dabūjām diezgan ātri, bet baltpieres zoss trūka. Redzējām, ka pie otra torņa ir zosu bars. Protams, ka tajā barā jābūt baltpierenei, bet tādā attālumā pēc pazīmēm nevienu pašu saskatīt neizdevās! Uz mūsu torni atbrauca fotogrāfu plenērs, tikko bija bijuši pie viņiem un nobildējuši to zosu baru! Tikai vakarā tas zosu dievs par mums apžēlojās, viens zosu bariņš gadījās tuvu tornim, un tur bija arī baltpieres zoss!*"
Edgars Lediņš ("Naktsputni", Lubāna dienvidu dambja tornis): "*Ezerā lielā skaitā medīja zivjērgļi. Vakarā tie nāca ārā no ezera kā lidmašīnas Hītrovā! Viens aiziet, tad tur nāk nākamais, vēl viens… Mēs nezinām, cik viņu bija kopā, bet bija ļoti daudz. Viens no tiem uzbruka kokā mierīgi sēdošai melnajai klijai un dzina to prom. Arī jūras ērglis bija mazliet apmulsis par to, ka viņam uzbrūk.*"

Māris Jaunzemis ("Saldus & Co", Sātiņu tornis): "*Interesants atgadījums bija arī tas, ka Sandris (Rabkevičs) tagad Sātiņu dīķos nofotografēja zivjērgli ar gredzenu, kurš izrādījās gredzenots pie Nītaures 2016. gadā – pirms astoņiem gadiem.*"

Torņu viesu skaits diennaktī:

- neviena apmeklētāja (abi Dvietes torņi);
- trīs (Mērsraga pļavas tornis un Sātiņu tornis);
- četri (Lubāna dienvidu dambja tornis);
- seši (Kaltenes tornis);
- septiņi, kā arī divreiz viesojās kaķis (Engures ezera ziemeļu tornis);
- 10 (Kaņiera pilskalna tornis un Durbes ezera tornis);
- 14 (Mērsraga bākas tornis);
- 21, t. sk. vienā brīdī tornī vienlaikus bija seši apmeklētāji un trīs suņi (Burtnieku poldera tornis);
- 25 apmeklētāji un viens suns (Burtnieku Vīsraga tornis);
- 49 apmeklētāji, t. sk. vienubrīd 25 vienlaikus (Kuivižu tornis);
- 50 apmeklētāji (Kolkas tornis).

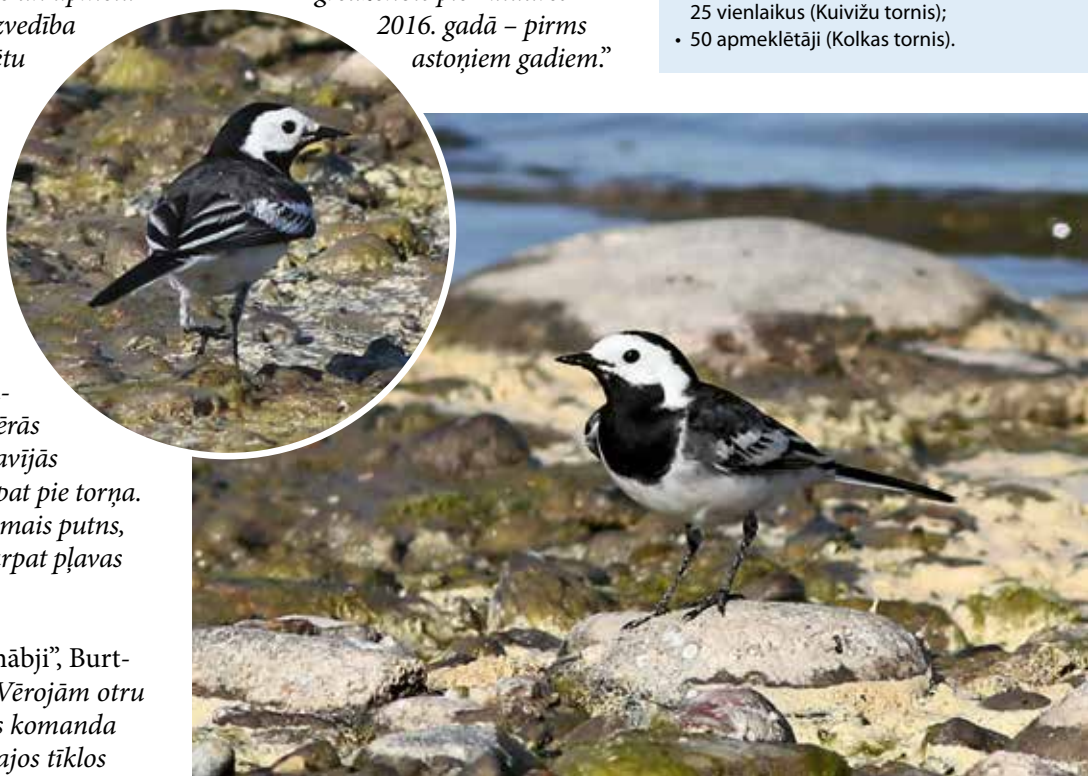

Foto: Andris Klepers

Jarela baltā cielava *Motacilla alba yarrellii* – interesantākais novērojums 2024. gada Torņu cīņās, novērotāji – komanda "Himantopus himantopus", Mērsraga bākas tornis.

Balvu par **interesantāko novērojumu** saņēma komanda "Himantopus himantopus", kas no Mērsraga bākas torņa novēroja Jarela balto cielavu – baltās cielavas pasugu *Motacilla alba yarrellii*.

Draudzīgākās komandas balvu saņēma komanda "Trīskājainie jenoti", kas Kolkas tornī uzņēma vislielāko apmeklētāju skaitu – 50.

Mērsraga pļavas tornis – citroncielavu paradīze

Trešo vietu diennakts sacensībās ieguva komanda **"Himantopus fārmklubs"** – Ivars Brediks, Pēteris Daknis, Mareks Kilups un Jānis Ukass, no Mērsraga pļavas torņa reģistrējot 99 sugas jeb par 20 sugām vairāk nekā torņa vidējais rādītājs. Mareks Kilups: "*Darījām, ko varējām! Mūsuprāt, vissvarīgāko izdarījām jau izlozē – izlozējām diezgan labu torni un atteicāmies no tā, lai vietā izlozētu vēl labāku. Uzvarai acīmredzot ar to bija tomēr par maz, bet mēs kārtīgi baudījām Torņu cīņas brīnišķīgos laika apstākļos, kārtīgi vērojām putnus 20 stundas gandrīz bez pārtraukuma, tikai ar tādiem maziem traucējumiem. Visi, protams, zina, kāds ir Mērsraga pļavas tornis – vieta jauka, bet vienlaikus varbūt ne pati izcilākā putnu baudīšanai, jo daudz kas ir*

Foto: Valts Jaunzemis

Diennakts sacensību uzvarētāji – "Sturnus" Dvietes rietumu tornī: Ivo Dinsbergs, Mārtiņš Briedis, Viesturs Vīgants un Valts Jaunzemis.

tālu. Tuvu ir citroncielavas, šķiet, tur tuvā attālumā ligzdo vismaz kādi četri pāri. Daži plēšputni nolidoja tuvu. Mūsu interesantākais novērojums bija ne pārāk oriģināls – sarkanrīkles čipste. Tā bija vienīgā čipste, ko mēs redzējām, tāpēc visu cieņu viņai! Viņa neilgi pēc sākuma pielidoja un nosēdās mazā slapjumiņā, Ivars viņu ieraudzīja, un mēs visi apskatījām teleskopā. Bet parasti jau interesantākais ir tas, ko nedabū. Mēs nedabūjām, piemēram, smilšu tārtiņu, dzelteno stērsti, platknābi, pelēko pīli, tas saraksts ir garš!

Vienmēr interesanti ir arī traucējumi. Mums nebija daudz apmeklētāju, bija kopskaitā trīs. Bet bija trimmeris, turpat kaimiņos – zāģēšana, cītīga, sākās jau plkst. 7.20 no rīta. Un tad beigu galā uz stāvlaukumu atbrauca cilvēki atpūsties, un drīz viņiem pievienojās zēns ar ķerru, kurā bija tumba, kas atskaņoja mūziku. Ko lai saka! Nākamgad startēsim atkal!"

Mērsraga bākas tornis – 200 automašīnu, avozeta un Jarela baltā cielava

Otro vietu ieguva komanda **"Himantopus himantopus"** – Ilze Bojāre, Andris Klepers, Ieva Mārdega un Mārcis Tīrums, kas putnus vēroja no Mērsraga bākas torņa un reģistrēja 105 sugas jeb par 24 sugām vairāk nekā torņa vidējais rādītājs. "Himantopus himantopus" saņēma arī balvu par interesantāko novērojumu – Jarela balto cielavu.

Andris Klepers: "*Cienījamie, bija gods sacensties! Ļoti labprāt braucām uz šo torni, jo mums bija savs "derbijs" ar "Himantopus fārmklubu"! Šoreiz jau bijām gatavi padoties, jo mūsu tornis "solīja" mazākus skatus. Mērsraga bākas tornis ir zīmīgs putnotāju sabiedrībā: reizēm gadās tā, ka aizbrauc uz Mērsragu, bet aizmirst tornī uzkāpt, jo parasti visu redz ragā un pļavā. No šī torņa mēdz būt diezgan ierobežots skats – tur priedes, tur kārkli priekšā. Lai to mazliet labotu, ne gluži "caur sidraba birzi ejot", dažus zarus mēs tur "paņēmām" dekoram tornim. Kopumā, cik esam Torņu cīņās bijuši, šogad laikapstākļi bija vislabākie. Nevar vēlēties citādi! Var jau būt, ja kaut kāds jūras vējš un lietus "nospiestu" bridējus lejā, tur iespējamas visādas kopsakarības, bet praktiski mums nekas netraucēja, izņemot varbūt tās 200 automašīnas, kas ieradās bākas stāvlaukumā! Tomēr no tām 200 mašīnām tornī uzkepurojās tikai 14 cilvēki. Daļa turpat stāvlaukumā arī palika, dalījās ar mums savā mūzikā vai dejoja, vai rūcināja savu "bembi" (BMW), vai gāja pēc garnelēm jūrā… Nu, visu kaut ko darīja.*

Protams, arī mēs nedabūjām daudz ko – izpalika krīklis, lauku zvirbulis, vēl dažas ļoti parastas sugas. Tomēr mūsu reģistrētās 105 sugas ir šī torņa labākais rādītājs. Vēl viens tornis trīsciparniekā un piecas jaunas sugas tornim – pupuķis, ģirlicis, ķerra, purva piekūns un avozeta. Purva piekūns mūs pārsteidza, tas lidoja ārā no jūras un izskatījās kā liels putns ar izteiktu "bārdu" un tik gaišs, ka sākumā domājām par stepes piekūnu un sākām par daudz datoru cilāt un bildes meklēt. Varbūt tikmēr kādu citu sugu pazaudējām? Bija tomēr jāsecina, ka tas bija drusku netipisks purva piekūns.

Sākotnēji domājām, ka mūsu vērtīgākais novērojums ir avozeta, kas parādījās no paša rīta, tikko piebraucām. Attaisnojās mūsu stratēģija – ja abas dienas ir superīgs laiks, tad agrais rīts jāizvēlas pirmajā dienā, lai vēl noķertu "asti" migrācijai. Šī izvēle bija pareiza, jo otrais rīts bija švakāks. Tomēr avozeta tika pārspēta. Par vērtīgāko novērojumu atzinām Jarela balto cielavu – baltās cielavas Lielbritānijas un Īrijas pasugu, kas, spriežot pēc www.putni.lv un Agra Celmiņa ļoti skrupulozās datubāzes, varētu būt otrais vai trešais ar foto pierādītais novērojums Latvijā.

Foto: Baiba Kaškina

2. vietas ieguvēji diennakts sacensībās – "Himantopus himantopus": Mārcis Tīrums, Ieva Mārdega, Ilze Bojāre un Andris Klepers.

Torņi ir dažādi – citiem gadās labāks tornis, citiem iznāk mazāk, citiem vairāk pagulēt. Mums sanāca pagulēt četras stundas, jo šeit nebija ko "raļļus" gaidīt. Kad skaisti nolidoja vakarlēpis, devāmies gulēt, četros atkal cēlāmies. Bija labi!"

Dvietes rietumu tornis – zilzīlīte un stārķu bari

Diennakts sacensībās uzvaru izcīnīja komanda **"Sturnus"** – Mārtiņš Briedis, Ivo Dinsbergs, Valts Jaunzemis un Viesturs Vīgants, no Dvietes rietumu torņa novērojot 113 putnu sugas jeb par 27 sugām vairāk nekā torņa vidējais rādītājs.

Valts Jaunzemis, Ivo Dinsbergs: "*Virs 70 sugām dabūjām pirmajās divarpus stundās. 100 sugu slieksni sasniedzām jau pirmajā vakarā, 100. suga bija mazais zīriņš! Bet daudzas no sugām bija tādas, kas parādījās uz ļoti īsu brīdi. Piemēram, zeltgalvītis, kas atlidoja, nodziedāja un aizlidoja. Garastīte – atlidoja, "izdeva" balsi un aizlidoja. Kaņepītis ielaidās koka galotnē, piecas sekundes pasēdēja un aizlidoja tālāk. Pat ar zilzīlīti nebija viegli. Zilzīlītei, kas no šī torņa līdz šim bijusi konstatēta katru gadu, būtu jābūt ļoti ātri dabūjamai sugai pēc trokšņainās balss. Pagāja vairākas stundas, līdz Ivo viņu pirmoreiz saklausīja. Tad ļoti vēlā vakarā, kad saule bija norietējusi, Viesturs pamanīja zilzīlīti pilnīgi klusu pārvietojamies pa ozola zariem. Tikai šodien no rīta dzirdējām arī zilzīlītes dziesmu. Mūsu interesantākais novērojums bija baltvaigu zīriņš – nekas īpašs, vietējiem droši vien parasta suga. Vēl bija tā, ka 20–30 baltie stārķi visu laiku visur pārvietojās vienā masā, sākot nedaudz pirms saullēkta līdz saulrietam. Tas ļoti jauca galvu! Vienu brīdi debesis bija pilnas ar stārķiem, un vēl, piemēram, plēšputnus, saskatīt bija grūti. Bet mēs ļoti izbaudījām šīs Torņu cīņas, jo mums nebija neviena apmeklētāja. Bija ļoti labs laiks, silts gan dienā, gan naktī. Odi nekoda. Ko vēl vairāk var vēlēties!*"

2025. gadā Torņu cīņas notiks 17.–18. maijā.

Rezultāti

Diennakts sacensības			
1. "Sturnus" (Mārtiņš Briedis, Ivo Dinsbergs, Valts Jaunzemis un Viesturs Vīgants)	Dvietes rietumu tornis (86)*	113	+27
2. "Himantopus himantopus" (Ilze Bojāre, Andris Klepers, Ieva Mārdega un Mārcis Tīrums)	Mērsraga bākas tornis (81)	105	+24
3. "Himantopus fārmklubs" (Ivars Brediks, Pēteris Daknis, Mareks Kilups un Jānis Ukass)	Mērsraga pļavas tornis (79)	99	+20
4. "Zaļknābji" (Edgars Dzenis, Oskars Keišs, Jēkabs Mednis un Mārtiņš Platacis)	Burtnieku Vīsraga tornis (73)	83	+10
5. "Mangaļsalas zeltgalvīši" (Tatjana Ignatoviča, Aleksejs Ivanovs, Anete Pošiva-Bunkovska un Miķelis Zalāns)	Kaltenes tornis (72)	81	+9
6. "Naktsputni" (Edgars Laucis, Edgars Lediņš, Māris Smiltnieks un Ēriks Tempelfelds)	Lubāna dienvidu dambja tornis (78)	79	+1
7. "Ķauķīši" (Margarita Baltā, Paula Zariņa un Jānis Zariņš)	Dvietes austrumu tornis (83)	83	0
8. "Svilpastes" (Zane Dāvidsone, Zane Gradinārova, Anta Saleniece un Ieva Segliņa)	Kaņiera pilskalna tornis (82)	75	–7**
9. "Bikšudzeņi" (Ilze Garda, Vensāns Karbonels (*Vincent Carbonnel*) un Edgars Trops)	Kuivižu tornis (90)	83	–7**
10. "Saldus & Co" (Jānis Jansons, Māris Jaunzemis un Sandris Rabkevičs)	Sātiņu tornis (90)	83	–7**
11. "Visi putni labi" (Māra Brigmane, Ieva Pommere, Kārlis Lauris Tohters un Ieva Vavilova)	Burtnieku poldera tornis (81)	72	–9
12. "Apodziņa spieģelis" (Baiba Galviņa, Margarita Krišlauka, Imants Krūze un Kristīne Vītoliņa)	Engures ezera ziemeļu tornis (83)	70	–13
13. "Spectatores Avem" (Andris Grīnbergs, Baiba Kaškina, Vita Sīmane un Raimonds Sīmanis)	Durbes ezera tornis (84)	69	–15
14. "Trīskājainie jenoti" (Lilija Geža, Uģis Narvils, Arvīds Šteinerts un Anita Zakse)	Kolkas tornis (91)	70	–21
Tautas klase – 4 stundu sacensības			
1. "Cēsu putnu grupa" (Agnese Gaile, Ahti Pulli, Juka Pulli (*Jukka Pulli*) un Baiba Strode)	Engures ezera ornitoloģiskās bāzes tornis (47)	53***	
2. "Platknābji" (Elīna Deksne, Dāvis Valters Immurs, Leonīds Kovačs (*Leonid Kovač*) un Katerina Kuževļa (*Kateryna Kuželʹ*))	Slampes kurgāna platforma (54)	53***	
3. "Čivuļi" (Ilze Kociņa, Ieva Rožlapa un Inese Zepa)	Dunduru pļavu tornis (35)	49****	
4. "Anonīmo putnotāju apvienība" (Līga Inkēna, Ieva Ozolniece, Zane Siliņa un Margarita Vandāne)	Babītes ezera Lāču tornis (53)	49****	
5. "Veni vidi cessi" (Jānis Bormeisters, Justs Krapāns un Signe Šetlere)	Slokas ezera tornis (33)	44	
6. "Ping-vīns" (Līga Krastiņa, Ilze Stare, Anita Strazdiņa un Pauls Vasks)	Melnraga rīkles platforma (34)	35	
7. "Kur tad ir tie putni?" (Zane Lase, Vita Sjomkāne un Mārtiņš Svidinskis)	Daugavgrīvas tornis (39)	33	
8. "Krauklīt's sēž ozolā!" (Loreta Feldmane, Kristaps Feldmanis un Viesturs Spalis)	Bumbu kalna tornis (–)	29	
9. "Dinamiskie strazdi" (Valda Bērziņa, Andris Bērziņš, Katrīna Leitāne un Valentīns Leitāns)	Ķengaraga tornis (34)	24	

* Torņa vidējais rādītājs – katrā tornī Torņu cīņās reģistrētais vidējais sugu skaits kopš 2005. gada. Diennakts sacensībās uzvarētāju nosaka nevis pēc kopējā reģistrēto sugu skaita, bet pēc lielākā reģistrēto sugu skaita salīdzinājumā ar torņa līdzšinējo vidējo rādītāju.

** Vienāda rezultāta gadījumā augstāku vietu iegūst komanda, kura pēdējo sugu novērojusi agrāk attiecībā pret sacensību beigu laiku. Šie rādītāji bija 40 min. ("Svilpastes"), 33 min. ("Bikšudzeņi") un 22 min. ("Saldus & Co").

*** Tas pats, attiecīgi 21 min. ("Cēsu putnu grupa") un 18 min. ("Platknābji").

**** Tas pats, attiecīgi 19 min. ("Čivuļi") un 3 min. ("Anonīmo putnotāju apvienība").

Summary

The Battle of Towers 2024 /Elīna Gulbe/

On 18–19 May 2024 the LOB organised the 19th Battle of Towers. The birdwatching competition was fought by 86 participants from 23 teams. In all, 14 teams of experienced birders competed in the main 24-hour event, and nine more teams competed in a four-hour event for beginners. The team 'Sturnus' (Mārtiņš Briedis, Ivo Dinsbergs, Valts Jaunzemis and Viesturs Vīgants) won the main 24-hour contest, registering 113 species from the western birdwatching tower of Dviete floodplains, SW Latvia (+27 species compared with the previous average score of the respective tower). The Best Observation prize went to the 'Himantopus himantopus' team for spotting the Pied Wagtail *Motacilla alba yarrelli* from the birdwatching tower by the Mērsrags lighthouse, representing only the second or third reliably documented observation of this subspecies in Latvia.

CIK PUTNU VARI ATRAST?

- **Aplūko fragmentu no dāvanu papīra (pilnu versiju meklē www.lob.lv/putni-pie-barotavam).**
- **Cik putnu sugu vari atrast? Ieraksti visas sugas tabulā.**
- **Savieno visus vienas sugas putnus.**
- **Izdomā savu spēles variantu ar dāvanu papīra putniem! Atsūti spēles aprakstu mums (putni@lob.lv)!**

Nr.	Suga	Skaits

Mākslinieces: Marta Gotlība www.martagotliba.com
Dizainere: Anna Lauva www.annaart.ee

Pelēkā zīlīte
Parus montanus
Lielā zīlīte
Parus major
Dzilnītis
Certhia familiaris
Purva zīlīte
Parus palustris
Pelēkā dzilna
Picus canus
Kivulis
Spinus spinus
Sīlis
Garrulus glandarius
Dižraibais dzenis
Dendrocopos major
Svilpis
Pyrrhula pyrrhula
Meža zīlīte
Periparus ater
Zīlīte
Cyanistes caeruleus
Lauku zvirbulis
Passer montanus
Zaļžubīte
Chloris chloris
Melnais mežastrazds
Turdus merula
Mazais dzenis
Dryobates minor
Dzeltenā stārīte
Motacilla flava
Žubīte
Fringilla coelebs
Vidējais dzenis
Dendrocopos medius
Mājas balodis
Columba livia f. domestica

Foto: Igors Deņisovs

Putnošana Mangaļsalā gada aukstajos mēnešos

IGORS DEŅISOVS,
goldeneagle2@inbox.lv

Daudziem rīdziniekiem un pilsētas viesiem Mangaļsala ir viens no iecienītākajiem pastaigu galamērķiem. Šī Rīgas piejūras daļa ir pieejama ar sabiedrisko transportu un diezgan tuvu pilsētas centram, tādēļ ir viena no visbiežāk apmeklētajām atpūtas vietām brīvā dabā, turklāt Mangaļsalas dambis/mols un dabas parka "Piejūra" daudzveidīgie biotopi ir lieliska vieta putnu vērošanai. Šis maršruts ir interesants ne tikai putnu masveida pārlidojumu periodos, bet arī gada aukstajos mēnešos, tāpēc šajā pārskatā īsumā pastāstīšu par šeit sastopamajām putnu sugām periodā no novembra līdz martam.

Apskati par interesantākajiem putnu novērojumiem Mangaļsalā, Vecdaugavā un Vecmīlgrāvī 2012., 2013., 2014., 2015.–2016. un 2017. gadā publicēti portālā Dabasdati.lv (Deņisovs 2012, 2013, 2015, 2016, 2017). Putnošanas iespējas Mangaļsalā un Daugavgrīvā žurnālā "Putni dabā" iepriekš aprakstītas 2009. gadā (Dinsbergs 2009). Tiem, kurus interesē putni Rīgā, varu ieteikt ielūkoties arī grāmatā "Putni pilsētā" (Strazds, Strazds 1988).

Uz Mangaļsalu var atbraukt ar pilsētas autobusu vai ar automašīnu, un līdz jūrai jādodas kājām pastaigu maršrutā. Jau pa ceļam niedrājos var sastapt (visbiežāk – sadzirdēt) bārdzīlīšu *Panurus biarmicus* bariņus (suga attēlota fotogalerijā 1). Šie putni nemaz nav tik kautrīgi un ļauj sevi aplūkot un fotografēt. Kokos un krūmājos ceļā uz jūru bieži sastopamas arī garastītes *Aegithalos caudatus* un citas zīlīšu sugas, pārlidojot ar saucieniem bariņos vai barojoties. Vēl viena "masveidīga" suga ir parastais ķeģis *Acanthis flammea*. Pievēršot uzmanību šiem putniem, kuri visbiežāk redzami bariņos, var sameklēt arī diezgan retos gaišos ķeģus *Acanthis flammea hornemanni* 2. Gados ar bagātīgu pīlādžu un irbenāju ražu var sastapt zīdastu *Bombycilla garrulus* 3 un pelēko strazdu *Turdus pilaris* barus, vientuļus dziedātājstrazdus *Turdus philomelos* un plukšķus *Turdus iliacus*. No retāk sastopamajām ziemojošajām sugām vienu reizi izdevās novērot svītraino pūci *Surnia ulula*[1] 4, bet

[1] Svītrainā pūce Mangaļsalā uzturējās 16.11.2017.–17.11.2017. (šeit un turpmāk – sugu sastopamības dati no Agra Celmiņa portāla www.putni.lv). *Red. piez.*

1 Bārdzīlītes *Panurus biarmicus*.

2 Gaišais ķeģis *Acanthis flammea hornemanni* jauktā bariņā ar parastajiem ķeģiem.

3 Zīdastes *Bombycilla garrulus*.

Visi foto: Igors Deņisovs

4 Svītrainā pūce *Surnia ulula*.

5 Ziemeļu svilpju *Pinicola enucleator* tēviņš Mangaļsalā, 09.11.2012.

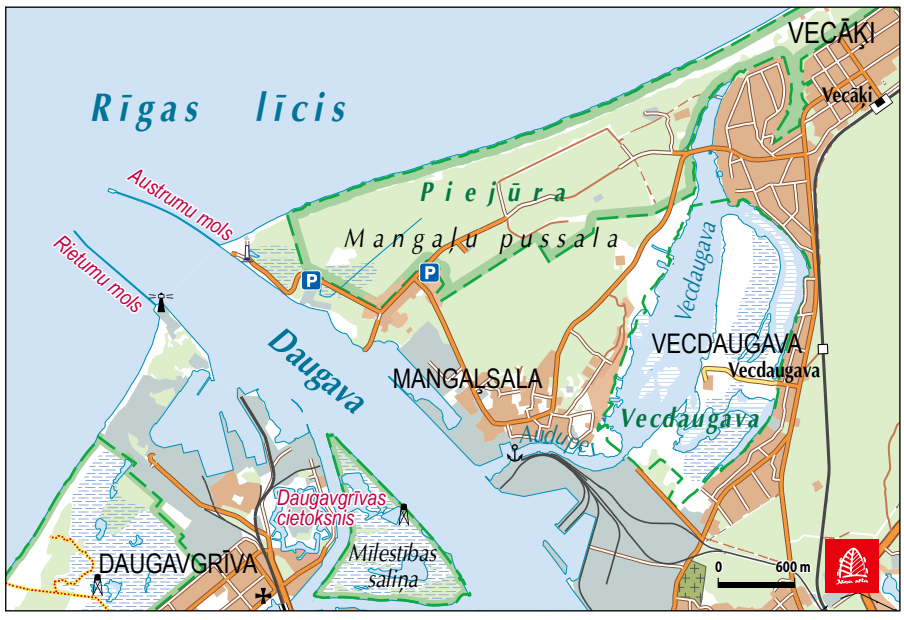

6 Sniedžu *Plectrophenax nivalis* bariņš jūras piekrastē starp Mangaļsalu un Vecāķiem, 27.10.2020.

2012./2013. gada invāzijas laikā novēroti ziemeļu svilpji *Pinicola enucleator*[2] 5.

Dodoties tālāk uz jūras pusi, uz Daugavas dambja vai krastā bieži var ieraudzīt sniedžu *Plectrophenax nivalis* bariņus 6, reizēm kopā ar tiem uzturas pa kādai Lapzemes stērstei *Calcarius lapponicus* 7 vai ausainajam cīrulim *Eremophila alpestris* 8. Virzoties tālāk gar dambja malu, samērā bieži sastopama akmeņu čipste *Anthus petrosus*, un vienu ziemu vairākkārt pamanīta ūdeņu čipste *Anthus spinoletta*[3] 9, bet abas sugas visai līdzīgas, tāpēc noteikšanai jāizmanto labs putnu noteicējs[4]. Pievēršot uzmanību putniem mežmalā gar Saivas ielu, var sastapt baltmugurdzeni *Dendrocopos leucotos* 10, trīspirkstu dzeni *Picoides tridactylus* un citas dzeņu sugas.

Putnu vērotāju vispopulārākā vieta šajā maršrutā ir Mangaļsalas (Austrumu) mols, kas iestiepjas jūrā 800 metrus un ļauj novērot daudzu sugu putnus gan uz mola, gan Daugavas pusē, gan Rīgas jūras līča piekrastē. Starp tur regulāri ziemojošajiem daudzu sugu putniem var atzīmēt gaigalas *Bucephala clangula* 11, lielās gauras *Mergus merganser* 12, kākauļus *Clangula hyemalis* 13 un jūraskraukļus *Phalacrocorax carbo*. Kad Daugava un daļa jūras aizsalst, lielākos šo sugu bariņus (simtiem īpatņu) var vērot visai tuvu krastam no ledus brīvā ūdenī, arī turpat blakus molam. Neregulāri novērotas arī melnās pīles *Melanitta nigra* un tumšās pīles *Melanitta fusca*, kā arī mazās gauras *Mergellus albellus*. Vēlā rudenī parādās un jūrā pārziemo melnkakla gārgales *Gavia arctica* un atsevišķi cekuldūkuri *Podiceps cristatus*. Novembrī gar Daugavas grīvu regulāri migrē liels skaits lielo alku *Alca torda*, starp tiem var atpazīt pa kādai tievknābja kairai *Uria aalge*, bet šie putni pārsvarā pārvietojas jūrā

[2] Ziemeļu svilpji Mangaļsalā uzturējās 09.11.2012.–19.11.2012.; sk. arī kopsavilkumu žurnālā "Putni dabā" (Priedniece 2013). *Red. piez.*

[3] Ūdeņu čipste Mangaļsalā uzturējās 02.01.2009.–11.03.2009. *Red. piez.*

[4] Visai labs ir nesen latviešu valodā izdotais Eiropas putnu noteicējs; žurnāla iznākšanas laikā grāmatnīcās būs pieejams tā otrais izdevums (Svensons u. c. 2024).

7 Lapzemes stērste *Calcarius lapponicus*.

8 Ausainais cīrulis *Eremophila alpestris* jūras piekrastē starp Mangaļsalu un Vecāķiem, 06.10.2015.

9 Ūdeņu čipste *Anthus spinoletta* pie Mangaļsalas mola, 20.12.2009.

10 Baltmugurdzeņu *Dendrocopos leucotos* tēviņš.

11 Gaigalas *Bucephala clangula*.

12 Lielās gauras *Mergus merganser*.

13 Kākauļi *Clangula hyemalis*.

14 Jauna arlekīnpīle *Histrionicus histrionicus* pie Mangaļsalas mola, 29.10.2016.

15 Stellera pūkpīļu *Polysticta stelleri* tēviņš Mangaļsalā, 17.12.2016.

Visi foto: Igors Deņisovs

tālu no krasta un to novērošanai jāizmanto jaudīga optika.

No retāk sastopamajām sugām vēl var izcelt līdz šim vienīgo arlekīnpīles *Histrionicus histrionicus* 14 novērojumu Latvijā[5] un vairākus Stellera pūkpīles *Polysticta stelleri* 15 novērojumus[6]. Ja ļoti paveicas, īpaši stipra ziemeļu vēja laikā tuvāk krastam var ieraudzīt ziemeļu vētrasburātāju *Hydrobates leucorhous*[7].

No bridējputniem samērā regulāri sastopama suga novembrī ir jūras šņibītis *Calidris maritima* 16. Vēl novembrī piekrastē neregulāri sastopamas jūras ķīvītes *Pluvialis squatarola* un parastie šņibīši *Calidris alpina*. Vairākas reizes[8] novērots visai retais platknābja pūslītis *Phalaropus fulicarius* 17, bet gada aukstajā periodā tikai vienu reizi[9] – jūras žagata *Haematopus ostralegus*.

Ļoti lielā skaitā Daugavas grīvas rajonā sastopamas daudzu sugu kaijas, vienlaikus novērojamo putnu skaits var pārsniegt vairākus tūkstošus, pamata sugas ir sudrabkaija *Larus argentatus*, kajaks *Larus canus* un melnspārnu kaija *Larus marinus*, mazākā skaitā – lielais ķīris *Larus ridibundus*. Daudziem putnu vērotājiem, īpaši pirmajos gados, jauno kaiju sugu noteikšana sagādā lielākās grūtības, tāpēc noteikšanai jāizmanto putnu noteicējs. No retāk sastopamajām kaijām var atzīmēt lielo polārkaiju[10] *Larus hyperboreus* 18, trīspirkstu kaiju[11] *Rissa tridactyla* 19 un vidējo klijkaiju[12] *Stercorarius pomarinus* 20.

Vajadzētu vēl īsumā pastāstīt par citiem Mangaļsalas iemītniekiem, kuri piesaista cilvēku uzmanību, – roņiem. Visbiežāk mūsu piekrastē sastopams pēc izmēra lielākais – pelēkais ronis *Halichoerus grypus*. Pa ziemu tos

[5] Arlekīnpīle jūrā pie Mangaļsalas un Daugavgrīvas moliem uzturējās 26.10.2016.–27.11.2016. Sk. arī kopsavilkumu žurnālā "Putni dabā" (Rustanoviča 2017). *Red. piez.*

[6] Stellera pūkpīle Mangaļsalā novērota 11.01.1997., 15.12.2002., 12.03.2012.–18.03.2012., 17.12.2016.–18.12.2016. un 09.01.2019.–19.03.2019. *Red. piez.*

[7] Ziemeļu vētrasburātājs jūrā no Mangaļsalas mola novērots 27.11.2016. un 19.02.2023. *Red. piez.*

[8] Platknābja pūslītis Mangaļsalā uzturējās 28.10.2010.–03.11.2010., 14.11.2011., 10.01.2012.–12.01.2012., 02.11.2013.–12.11.2013. *Red. piez.*

[9] Jūras žagata ziemā Mangaļsalā novērota 02.01.2023. *Red. piez.*

[10] Lielā polārkaija Mangaļsalā novērota 08.02.2023. *Red. piez.*

[11] Trīspirkstu kaija Mangaļsalā novērota 06.12.1986. un 28.11.2013. *Red. piez.*

[12] Vidējā klijkaija Mangaļsalā novērota 10.03.2013.–17.03.2013. un 24.11.2016. *Red. piez.*

16 Jūras šņibīši *Calidris maritima* uz Mangaļsalas mola, 26.10.2023.

18 Jauna lielā polārkaija *Larus hyperboreus* pie Mangaļsalas mola, 08.02.2023.

Visi foto: Igors Deņisovs

19 Jauna trīspirkstu kaija *Rissa tridactyla* jūrā pie Mangaļsalas, 28.11.2013.

20 Jauna vidējā klijkaija *Stercorarius pomarinus* Mangaļsalā, 13.03.2013.

17 Jauns platknābja pūslītis *Phalaropus fulicarius* pie Mangaļsalas mola, 10.01.2012.

samērā bieži var ieraudzīt peldam ap molu (īpaši pie mola gala), kur tie barojas ar lašiem un citām zivīm. Ļoti bargās un ledainās ziemās martā tieši pie mola uz ledus parādās arī roņu mazuļi, kuri šeit nonāk uz peldošiem ledus gabaliem, ja vējš pūš no Rīgas jūras līča centrālās daļas.

Šajā īsajā pārskatā nav norādītas daudzas citas putnu sugas, kuras sastopamas šajā teritorijā, bet katrā ziņā Mangaļsalas putnu vērošanas maršruts regulāri pārsteidz novērotājus ar jaunām ieraudzītām sugām. Gribētu īpaši uzsvērt, ka putnu vērotājiem nevajadzētu uzreiz cerēt vien uz kādas interesantākas un reti sastopamas putnu sugas novērošanu, bet katras ekskursijas putnu novērojumi var sagādāt prieku, novērojot arī bieži sastopamas putnu sugas.

Ņemiet līdzi binokli, noteicēju un fotoaparātu, dodieties dabā un gūstiet pozitīvas emocijas, vērojot putnus!

Nobeigumā tomēr ļoti svarīgi atgādināt par drošību, atrodoties uz Mangaļsalas dambja/mola, kas dažādos laikapstākļos var būt visai slidens (mitrs vai apledojis), tāpēc nepieciešams rūpīgi izvēlēties piemērotus apavus un izvērtēt savas fiziskās spējas, pārvietojoties uz mola. (Neatkārtojiet manas kļūdas – kritieni var draudēt ar traumām pašam un bojājumiem optikai!) Nepatīkamu pārsteigumu var sagādāt mainīgi laika apstākļi un vēja brāzmas, tāpēc gada aukstajos mēnešos pastaigai uz mola jāizvēlas atbilstošs apģērbs.

Liels paldies Ruslanam Matrozim par piezīmēm un raksta tulkošanu!

Literatūra

Deņisovs I. 2012. Piezīmes par Rīgas putniem. Dabasdati.lv, 22.11.2012. https://dabasdati.lv/lv/article/piezimes-par-rigas-putniem/.

Deņisovs I. 2013. Igora Deņisova piezīmes par Rīgas putniem 2013. gadā. Dabasdati.lv, 20.12.2013. https://dabasdati.lv/lv/article/igora-denisova-piezimes-par-rigas-putniem-2013-gada/2013/.

Deņisovs I. 2015. Igora Deņisova piezīmes par Rīgas putniem 2014. gadā. Dabasdati.lv, 23.01.2015. https://dabasdati.lv/lv/article/igora-denisova-piezimes-par-rigas-putniem-2014-gada/2015.

Deņisovs I. 2016. Putnu vērotāja Igora Deņisova piezīmes par Rīgas putniem 2015.–2016. gadā. Dabasdati.lv, 22.12.2016. https://dabasdati.lv/lv/article/putnu-verotaja-igora-denisova-piezimes-par-rigas-putniem-2015-2016-gada/2016/.

Deņisovs I. 2017. Putnu vērotāja Igora Deņisova piezīmes par Rīgas putniem 2017. gadā. Dabasdati.lv, 23.12.2017. https://dabasdati.lv/lv/article/putnu-verotaja-igora-denisova-piezimes-par-rigas-putniem-2017-gada/2013/.

Dinsbergs I. 2009. Daugavas grīva. *Putni dabā* 2009/4: 12–13.

Priedniece I. 2013. Ziemeļu svilpis *Pinicola enucleator* Latvijā. *Putni dabā* 2013/2: 22–27.

Rustanoviča N. 2017. Latvijā novērota jauna putnu suga – arlekīnpīle. *Putni dabā* 2017/2: 14.

Strazds M., Strazds A. 1988. Putni pilsētā. Rīga: Zinātne, 108 lpp.

Svensons L., Malernijs K., Seterstrems D. 2024. Putnu noteicējs. Eiropas un Vidusjūras reģiona putnu noteikšana dabā. Rīga: Jāņa sēta, 480 lpp.

Summary

Birdwatching in Mangaļsala in colder months of the year /Igors Deņisovs/

The Mangaļsala pier at the Daugava River estuary in the northern part of Riga is a popular birdwatching site. It is especially interesting during the colder months of the year (November–March). Notable rarity observations in Mangaļsala include the Steller's Eider *Polysticta stelleri* (1997, 2002, 2012, 2016, 2019), the Harlequin Duck *Histrionicus histrionicus* (2016, the only record in Latvia to date), the Leach's Storm-petrel *Hydrobates leucorhous* (2016, 2023), the Red Phalarope *Phalaropus fulicarius* (2010, 2011, 2012, 2013), the Black-legged Kittiwake *Rissa tridactyla* (1986, 2013), the Glaucous Gull *Larus hyperboreus* (2023), the Pomarine Jaeger *Stercorarius pomarinus* (2013, 2016), the Northern Hawk-owl *Surnia ulula* (2017), the Water Pipit *Anthus spinoletta* (2009) and the Pine Grosbeak *Pinicola enucleator* (2012).

Autonomā putnu akustiskā konstatēšana jeb pasīvais akustiskais monitorings (PAM)

PĒTERIS DAKNIS,
peteris.daknis@gmail.com

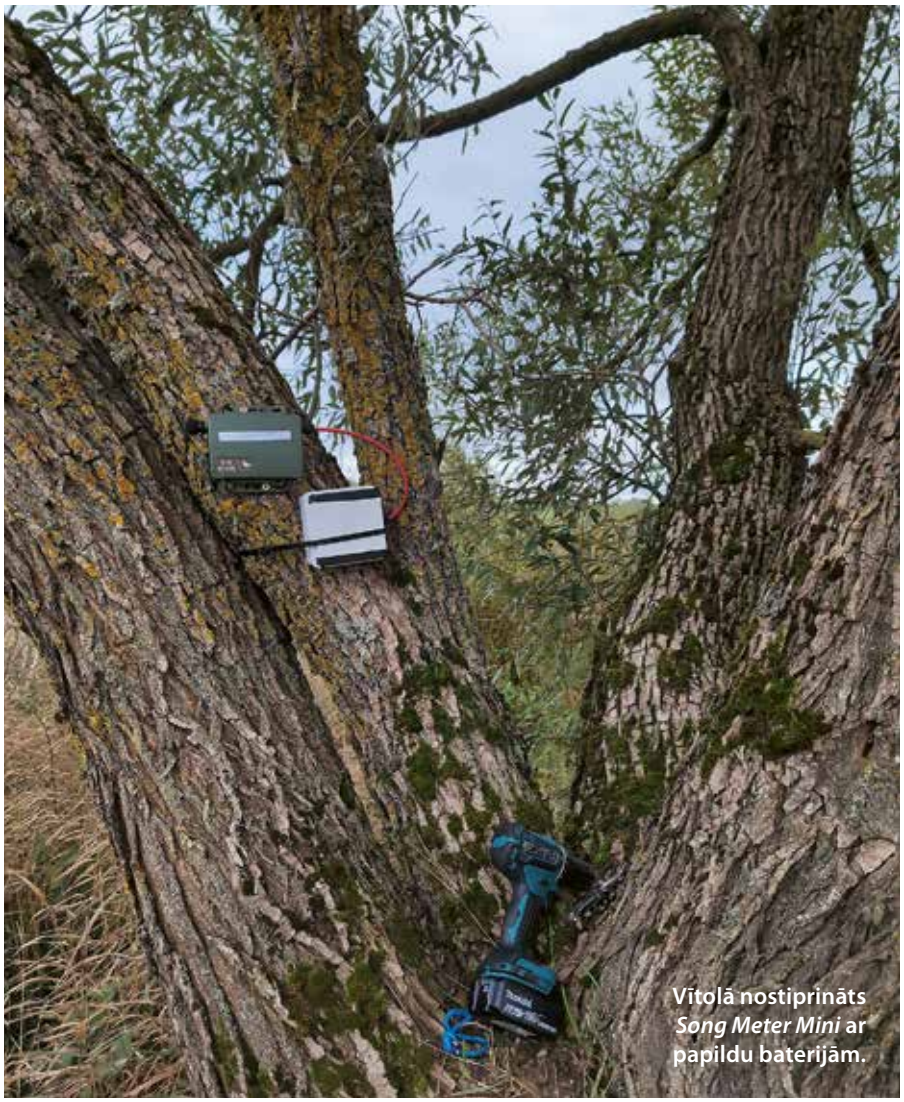

Foto: Pēteris Daknis

Vītolā nostiprināts *Song Meter Mini* ar papildu baterijām.

Skaņas ieraksts mūsdienās ir labi zināma metode putnu novērojumu dokumentēšanai. Pirmais zināmais putna balss ieraksts izdarīts Vācijā 1889. gadā, ierakstot nebrīvē turēta putna balsi uz vaska cilindra. Pirmie savvaļas putnu skaņas ieraksti izdarīti vēl 11 gadus vēlāk ar tādu pašu tehnoloģiju (Kettle 1983). Šodien vien retais varētu detalizēti pastāstīt, kas ir vaska cilindrs un kā ar tā palīdzību var ierakstīt akustiskos datus. Skaņas ieraksta iekārtu attīstība kopš vaska cilindra laikiem ir piedzīvojusi milzīgu lēcienu. Līdz ar vērā ņemamas skaitļošanas jaudas nonākšanu putnotāju rīcībā mums šobrīd pieejamas mobilās lietotnes, kuras visai precīzi var noteikt, kuras sugas putnam pieder dzirdamā dziesma. Tomēr šis stāsts būs ne tikdaudz par dziesmu piederības noteikšanu ar dažādu prognozēšanas modeļu palīdzību, bet par pašu akustisko datu ievākšanas šī brīža tehniskajām iespējām.

Galvenokārt pateicoties piemērotu ierakstīšanas iekārtu vieglākai pieejamībai, pēdējos gados strauji attīstās skaņas ierakstīšana kā datu ievākšanas novirziens, kuru aizvien sauc vairākos dažādos nosaukumos, piemēram, audiomonitorings, ekoakustiskais monitorings, bioakustiskais monitorings. Kā liecina nosaukumi, tā ir datu ievākšanas metode, ar kuru iespējams konstatēt putnu vai citu vokalizējošu dzīvnieku klātbūtni, kā arī cilvēku radītās skaņas un skaņas, kas saistītas ar vides procesiem. Metodi jau ilgstoši izmanto sikspārņu klātbūtnes konstatēšanai, ierakstot ultraskaņu. Jo grūtāk vizuāli konstatējams dzīvnieks, jo senāka tā akustisko pētījumu vēsture. Tostarp jāmin arī pūču akustiskās uzskaites, kuras gan parasti veic, klausoties ar ausīm reālā vietā un laikā. Tā kā ierakstīšanas mērķi un iespējas ir daudzas un dažādas, metodi arī var nosaukt dažādi. Savu versiju minu šī raksta nosaukuma pirmajā daļā. Konstatēšana ne vienmēr būs monitorings, tāpēc ka monitorings parasti notiek pēc standartizētas metodikas. Šobrīd standartizēt ilgtermiņa monitoringa metodiku, iespējams, pat būtu bezjēdzīgi, jo ievākto datu analīzes metožu un spēju attīstība notiek pārāk strauji. Būtiska nianse – autonomais jeb pasīvais monitorings, tāpēc ka notiek bez cilvēka klātbūtnes ieraksta laikā, un cilvēka klātbūtne savā ziņā ir pastarpināta, arī analizējot iegūto materiālu. Saīsinājums PAM šim pašam jēdzienam ir pielietots arī angļu valodā (*passive acoustic monitoring*), līdz ar to lietojams kā atslēgvārds, meklējot zinātnisko literatūru. Tātad nebūtu nemaz tik slikti, ja arī mēs Latvijā šo datu ieguves veidu dēvētu par pasīvo akustisko monitoringu, pat ja tas īsti nav monitorings.

Skaņas ierakstītājus mēdz dēvēt par autonomajām ieraksta iekārtām, angliski – *autonomous recording unit* (ARU). Tā arī ir būtiskākā atšķirība no balsu ierakstīšanas klātienē. PAM veikšanai vajag tikai izvietot iekārtas un pēc laika tās atkal savākt. Laika ilgumu nosaka datu ievākšanas mērķis, kam pakārtojams enerģijas un datu glabāšanas resurss ierakstītājā. Lai sāktu iepazīties ar PAM iespējām, pat nav nepieciešams iegādāties nekādas specializētas iekārtas. Izvirzot vienkāršus uzdevumus, pilnīgi pietiks ar viedtālruni, ko uz kādu laiku var atstāt vietā, kurā skanošās putnu balsis novērotājs vēlas fiksēt.

Praktiskais pielietojums, priekšrocības un trūkumi

Pielietojumu limitē tikai tas, vai mērķa sugu var konstatēt pēc skaņas, bet izplatītākie pielietojumi praksē ir:
- nakts migrācijas saucienu ierakstīšana;
- konkrētas sugas sastopamības kartēšana;
- visu vokalizējošo sugu konstatēšana konkrētā vietā – piemēram, savā pagalmā.

Priekšrocības:
- ierakstīšana var notikt vienlaicīgi vairākās vietās;
- ierakstīšana var notikt ilglaicīgi;
- iegūtie dati nav atkarīgi no novērotāja dzirdes īpatnībām, reakcijas ātruma vai sugu atpazīšanas spējām;
- ierakstīšanas laikā nav jārada traucējums putniem.

Priekšrocību kopums dod iespēju izpētīt vokālo aktivitāti noteiktā vietā daudz detalizētāk, nekā tas notiktu, šo vietu regulāri apmeklējot. Ilglaicīgs automātiskais ieraksts darbosies jebkuros laikapstākļos un diennakts laikā. Tomēr nevajag raudzīties uz metodi kā kaut ko tādu, kas pilnīgi spēj aizstāt novērojumu veikšanu dabā. Arī **trūkumu** ir daudz:
- ierakstītājs "dzird" nedaudz sliktāk nekā cilvēks ar normālu dzirdi;
- ierakstītājs parasti nepārvietojas, līdz ar to nosedz relatīvi nelielu platību;
- ierakstītājs nedod nekādu vizuālo kontekstu, tādas pazīmes kā "nes ligzdas materiālu" paliek nezināmas;
- iespējamas tehniskas ķibeles ieraksta laikā, par kurām uzzina pārāk vēlu;
- datu arhivēšanas problēma.

Foto: Pēteris Daknis

Dažādi ierakstītāji. Augšā: *AudioMoth DEV* ar GPS moduli, integrēts 3D printētā korpusā ar 16 AA baterijām, piemērots ilgtermiņa ierakstam. Apakšā pa kreisi: *Audiomoth* 3D printētā korpusā, kuram zīlītes izknābājušas akustisko membrānu. Apakšā pa labi: *Song Meter Micro* oriģinālajā korpusā.

Iegūtie dati ir apjomīgi izmērā, un tajos ir daudz šķietami nederīgas informācijas – klusums, vēja un lietus troksnis, taču, ņemot vērā analīzes metožu potenciālo attīstību, iegūto datu dzēšana ir nevēlama, pat nepieļaujama. Paredzams, ka PAM evolūcijas procesā vēsturiskos datus būs nepieciešams pāranalizēt ar aizvien precīzākiem analīzes rīkiem, kā arī šādi dati var izrādīties vērtīgi nākotnes pētījumiem, kas pat var būt nesaistīti ar putniem.

Es personīgi šo metodi pielietoju gan teritoriju inventarizācijas darbā, īpaši migrējošo putnu konstatēšanai, gan arī ziņkārei un priekam ierakstu skaņu savā lauku sētā. Līdz šim interesantākie novērojumi ierakstos bijuši plīvurpūce un mājas apogs migrācijā, taču visvairāk priecē datu detalizācija par dažādu sugu migrācijas periodiem.

Pieejamie ierakstītāji

Ja ieraksts jāveic ilgāk par dažām stundām vai vairākās vietās vienlaicīgi, ar viedtālruni būs par maz un tas var izrādīties pārāk nestandartizēts, turklāt laika gaitā var gadīties nožēlot, ka īsti nav zināms, ar kādiem iestatījumiem skaņas ieraksts ir iegūts. Turpinājumā minētas populārākās iekārtas, kuras ir speciāli radītas šim uzdevumam. Taču vispirms nedaudz jāapskata skaņas ierakstu tehniskās terminoloģijas "aisberga redzamā daļa", lai saprastu, kā attiecībā pret savām vajadzībām vērtēt iekārtu parametrus.

Paraugošanas frekvence (*Sampling Rate*)

Paraugošanas frekvence norāda, cik reizes sekundē tiek ņemti skaņas viļņa paraugi. To mēra kilohercos (kHz). Svarīgi ir paraugošanas

Foto: Pēteris Daknis

***Song Meter SM4* kadiķī.**

frekvenci nejaukt ar skaņas frekvenci, kuru arī mēra kilohercos. Paraugošanas frekvencei jābūt divas reizes lielākai par maksimālo ierakstāmo skaņas frekvenci. Minimālā paraugošanas frekvence, kuru var izmantot dažādu putnu balsu ierakstīšanai, ir 16 kHz, zaudējot ierakstā retos gadījumus, kad putnu vokalizācijas pārsniedz 8 kHz. Ja vieta datiem nav jātaupa, vēlams izvēlēties augstāku paraugošanas frekvenci, bet ne vairāk par 48 kHz, kas pilnīgi nosedz visu cilvēkam dzirdamo frekvenču diapazonu.

Dinamiskais diapazons (*Dynamic Range*)
Tas ir attālums starp klusāko un skaļāko skaņu, ko ierakstītājs spēj precīzi uztvert.
Ierīces ar lielāku dinamisko diapazonu spēs bez izkropļojumiem uztvert gan klusas putnu balsis, gan spēcīgas skaņas. Tas ir svarīgs parametrs, īpaši laukā, kur skaņas līmeņi var ievērojami mainīties.

Ierakstīšanas formāts (*Recording Format*)
Ieraksta formāts ir faila veids, kādā ierīce saglabā audio datus (piemēram, WAV, MP3).
WAV formāts ir bezzaudējumu formāts, t. i., tas nesaspiež datus un saglabā pilnu ieraksta kvalitāti.

Skaņas spiediena līmenis (*Sound Pressure Level*, SPL)
SPL norāda skaņas intensitāti, ko mikrofons var uztvert bez izkropļojumiem, un to mēra decibelos (dB). Putnu ierakstiem ir svarīgi, lai ierīce varētu precīzi uztvert plašu skaņas spiediena līmeni, īpaši ja ir jāieraksta gan klusas, gan ļoti skaļas skaņas.

Populāro *AudioMoth*[1] ierakstītāju piedāvājums ir visai plašs. Līdztekus oriģinālajam *AudioMoth*, kas ieraksta arī ultraskaņu un darbojas ar 3 AA baterijām, piedāvājumā ir arī *HydroMoth*, kas paredzēts izmantošanai zem ūdens; *MicroMoth*, kas ir īpaši mazs ierakstītājs; *AudioMoth DEV*, ko vieglāk integrēt vienā būvējumā kopā ar citām iekārtām, un visbeidzot – *AudioMoth USB Microphone*, ko var izmantot kā ārējo mikrofonu skaņas un ultraskaņas ierakstam datorā. Vairums no šīm iekārtām ir plikas "mikroshēmas" bez nekādas aizsardzības. Tas ir viens no apstākļiem, kas padara iekārtas nedārgas un vienlaikus universālas. Neilgai ekspozīcijai iekārtu var vienkārši ielikt plēves maisiņā, ilgākai izmantošanai var no pusdienu kārbas izveidot korpusu ar vietu papildu baterijām. Protams, jāatceras, ka šai iekārtai mikrofons ir uzlodēts uz plates. Lai skaņa līdz tam nonāktu labi, maisiņam jābūt iespējami plānam, pusdienu kārbā būs jātaisa caurums, kurš jānosedz ar to pašu plēvi vai vislabāk ar speciālu akustisko membrānu.

[1] https://www.openacousticdevices.info/audiomoth.

Par mata tiesu spējīgākus ierakstītājus ražo *Wildlife Acoustics*[2]. Vispieejamākais *Song Meter Micro* maksā aptuveni 150 eiro, un tas ir gatavs uzstādīšanai uzreiz, proti, tam ir ūdensizturīgs korpuss. Jau krietni dārgākie *Song Meter Mini* un *Song Meter SM4* būs piemēroti situācijās, kad svarīgi tādi parametri kā iespēja ierakstīt stereo skaņu, labāka jutība noteiktā frekvenču diapazonā un tā tālāk. Tie arī ir daudz lielāki izmērā,

[2] https://www.wildlifeacoustics.com/.

Foto: Pēteris Daknis

Pie apses stumbra piestiprināta plēves maisiņā ievietota *AudioMoth* mikroshēma.

bet tas nebūt nenozīmē, ka tāpēc spējīgi darboties ilgāk.

Minēju biežāk izmantotos ierakstītājus, taču jāatzīmē arī ražotāji *Frontier Labs*[3] un *Titley*[4]. Īpaši interesanti pagalma putnu reģistrēšanai ir ierakstītāji, kuri nodrošina arī balsu noteikšanu reālajā laikā un datu nosūtīšanu – *Birdweather PUC*[5] un *Haikubox*[6].

Ko iesākt ar ierakstiem?

Šāda veida putnu datu ievākšana, protams, būtu absolūti neiespējama, ja ievācējam būtu jānoklausās visi ieraksti. Ja šī lieta iepatīkas, diezgan raiti sakrājas simtiem un tūkstošiem stundu ar audio failiem, kuri aizņem arī pamatīgu vietu datu nesējā. Ja šie dati ir ļoti svarīgi, tad, protams, tie aizņem šo pašu vietu vismaz divos datu nesējos. Iesākumā par to nevajag uztraukties, tikai paturēt prātā, ka paplašināti izvērsts akustiskais monitorings būs mērāms vismaz terabaitos.

Informācijas izvilkšanu no ierakstiem veic programmatūra, kas izmanto mašīnmācīšanās modeļus. Ja ieraksts ir īss, to var augšupielādēt atpazīšanai, piemēram, vietnē *BirdNET*[7]. Ja datu ir daudz, ērtāk būs darbināt atpazīšanas programmas uz sava datora. Šobrīd PAM novirziens attīstās pa dienām un stundām, tāpēc nerekomendēšu kādu "labāko" balsu atpazīšanas modeli, bet uzskaitīšu dažus, ar kuriem var sākt un kuri nav slikti. *BirdNET*[8] piedāvā brīvpieejas analizatoru, kurš darbojas arī ar masveida (*batch*) analīzi un nosaka ierakstos dzirdamās sugas. Tā darbības princips ir sadalīt dotos ierakstus pa 3 sekunžu posmiem un noteikt, cik līdzīgi tie ir katrai no sugu sarakstā dotajām balsīm. Analizēti tiek sonogrammu attēli. Specifiskāk nakts migrācijas ierakstiem izstrādāts analizators *Chirpity*[9], kurā *BirdNET* modelis ir papildināts. Ir arī vēl citi modeļi.

Lai saglabātu saikni ar realitāti, vajadzētu savus ierakstus vismaz daļēji paklausīties un paskatīties tos sonogrammu veidā, tā iemācoties atpazīt konkrētas balsis arī vizuāli. Šīs darbības var veikt bezmaksas programmās *Audacity* vai *Kaleidoscope Lite*[10], kura ir paredzēta tieši bioakustisko datu apskatei un analīzei un pat automātiski atradīs ierakstā vietas, kur kaut kas ir vokalizējis.

Protams, ja no PAM rezultātiem ir atkarīgs kas vairāk par noteiktās sugas "ieķeksēšanu" sētas "listē", ir jāpārliecinās par rezultātu atbilstību, noklausoties pietiekami daudz ieraksta fragmentu un verificējot rezultātus.

[3] https://www.frontierlabs.com.au/.

[4] https://www.titley-scientific.com/.

[5] https://www.birdweather.com/.

[6] https://haikubox.com/.

[7] https://birdnet.cornell.edu/api/.

[8] https://birdnet.cornell.edu/.

[9] https://chirpity.mattkirkland.co.uk/.

[10] https://www.wildlifeacoustics.com/products/kaleidoscope/kaleidoscope-lite.

Foto: Pēteris Daknis

***Song Meter Mini* pie priedes stumbra.**

Bieži uzdotie jautājumi

Cik tālu putnu ierakstītājs var ierakstīt?
Šis jautājums pārfrāzējams – cik klusu skaņu ir iespējams ierakstīt. Te nu jāteic, ka skaņas izplatīšanos ietekmējošo faktoru ir ļoti daudz un noteikt ierakstītās skaņas avota attālumu īpaši smalkākās kategorijās kā "tuvu, vidēji tālu, tālu" nebūs iespējams. Padziļinātai šī jautājuma izzināšanai vēlams iepazīties ar pētījumiem (piemēram, Winiarska *et al*. 2024).

Vai iespējams noteikt skaņas avota virzienu?
Mono ierakstos nav iespējams, stereo ierakstos iespējams ar apšaubāmu precizitāti, bet ir iespējams redzēt, kurā kanālā signāls ir stiprāks. Ja nepieciešams noteikt vokalizācijas vietu, jāstrādā ar vairākiem ierakstītājiem, kuru iekšējie pulksteņi sinhronizēti ar GPS palīdzību – tad iespējams aprēķināt vietu pēc laika nobīdēm ierakstos.

Cik ilgi darbojas ierakstītājs?
Tas ir atkarīgs tikai un vienīgi no iestatījumiem. Piemēram, 16 kHz paraugošanas ieraksta režīmā ar oriģinālo *Audiomoth*, kuru darbina 3 AA baterijas, var ierakstīt aptuveni 200 stundas. Kā sadalīt šīs stundas pa diennaktīm – lietotāja izvēle. Var ieprogrammēt ierakstītāja darbības laiku atkarībā no saullēkta un/vai saulrieta vai sadalīt pa noteiktiem ieraksts–pauze intervāliem.

Literatūra

Kettle R. 1983. Natural history. In: Lance D. (ed.), Sound Archives – A Guide to their Establishment and Development. International Association of Sound Archives, Special Publication No. 4: 162–176. https://www.iasa-web.org/sound-archives/natural-history-introduction.

Winiarska D., Szymański P., Osiejuk T. S. 2024. Detection ranges of forest bird vocalisations: guidelines for passive acoustic monitoring. *Scientific Reports* 14: 894. https://doi.org/10.1038/s41598-024-51297-z.

Summary

Autonomic acoustic detection of birds, or passive acoustic monitoring (PAM) /Pēteris Daknis/

The article deals with the main techniques of the autonomic acoustic detection of birds. The advantages and possible setbacks are described and usage tips are given. Acoustic recorders can be used in various projects including nocturnal migration monitoring and species distribution studies.

Adalberta fon Krīdenera (1857–1933) ieguldījums ornitoloģijas attīstībā Latvijā

RUSLANS MATROZIS,
matruslv@inbox.lv

19. un 20. gadsimta mijā tieši Vidzemes vācbaltiešu dižciltīgo kārtu pārstāvji ir devuši vislielāko ieguldījumu mūsu zināšanās par daudzu putnu sugu izplatību, skaitu, fenoloģiju un citiem ekoloģijas jautājumiem mūsdienu Latvijas teritorijā. Viņi visi nāca no dzimtām, kurās vairākās paaudzēs mēdza aizrauties ar medībām, bet daži no viņiem bija paplašinājuši savu interešu loku, pievēršoties zooloģijai ar galveno interesi par putniem un zīdītājiem. Viens no viņiem bija Jaunjērcēnu muižas barons profesionāls mežzinis Adalberts fon Krīdeners (*Adelbert von Krüdener/Kruedener*[1], 1857–1933), kas vāciski lasošiem ornitologiem bija vairāk zināms kā autors/līdzautors četrām monogrāfijām par medību putniem – sloku, rubeni, mežirbi un medni, bet viņš savos rakstos sniedzis gadījuma ziņas arī par ornitofaunistiku (lielākoties Latvijas un mazliet Igaunijas teritorijā) un veicinājis lokālas medību kultūras un publicistikas attīstību. Tāpēc šajā biogrāfiskajā apkopojumā gribētu izvērtēt viņa ieguldījumu ornitoloģijas attīstībā tieši mūsu valstī.

Par Krīdeneru dzimtu

Pirmie Krīdeneru dzimtas pārstāvji iebraukuši Rīgā jau 13. gs., ar laiku izveidojot Krīdeneru tirgotāju kvartālu nesen nodibinātajā pilsētā. Nākamo gadsimtu laikā dzimta iesakņojusies trijās vācbaltu apdzīvotajās provincēs (Kurzemē, Vidzemē un Igaunijā), par sasniegumiem dažādās jomās ieguvusi dižciltību (1855. gadā barona titulu) un 19. gs. otrajā pusē bija viena no pazīstamākām vācbaltu augstmaņu dzimtām, kura visplašākā bija tieši Vidzemē. Adalberta fon Krīdenera vectēvs Magnuss fon Krīdeners (1764–1853) dzimis Viljandi ciemā Igaunijā, bet tēvs Pauls fon Krīdeners (1815–1897) piedzima Lielstraupes pilī Vidzemē. Pauls fon Krīdeners ar savu ģimeni apmetās 1852. gadā par 45 000 rubļiem nopirktajā Jaunjērcēnu muižā (*Wohlfahrtslinde*), nākamajos gados tur uzbūvējot kungu māju. Šeit piedzima un dzīvoja trīs Krīdeneru bērni (vēl seši bērni nomiruši agrā bērnībā) – vienīgais dēls Adalberts (08.06.1857.[2]) un divas māsas (Anna, 1852–1919; Marta, 1860–1944), kuras nebija precējušās, un īpaši viņām 1900. gadā blakus kungu mājai uzbūvēta "Freileņu māja", kura saglabājusies līdz mūsdienām (pašlaik tur atrodas Jērcēnu pagasta tautas nams un bibliotēka).

Adalberta izglītība un darbs

Kā daudzi tā laika bērni, arī Adalberts pamata izglītību ieguva mājas apstākļos. Zināms, ka viens no viņa mājskolotājiem (1870.–1871. gadā) bija jauneklis Hermanis Meijers (*Hermann Meyer*, 1849–1911), kurš vēlāk Tērbatas Universitātē izmācījās par medicīnas doktoru un ilgāku laiku strādāja par ārstu Popē, arī vēroja un medīja putnus. Adalberts turpmāko izglītību ieguvis Drēzdenē: 1868.–1870. gadā mācoties pie privātskolotājiem, 1874.–1876. gadā – privātā ģimnāzijā (*Krause-Jordan*), bet no 1876. gada septembra līdz 1878. gada martam viņš mācījies prestižajā Karaliskajā meža akadēmijā (*Forstakademie Tharandt*, dibināta 1811. gadā), to absolvējot ar mežziņa diplomu, pēc tam gadu stažējies Saksijas Pustelvicas meža apgabalā. Arī vēlākajos gados viņš regulāri apmeklēja šo pilsētu un komunicēja ar Drēzdenes muzeja ornitoloģiskās kolekcijas glabātāju Arnoldu Meijeru (*Arnold Bernard Meyer*, 1840–1911), kas arī interesējās par vistveidīgajiem putniem un publicējis monogrāfiju par aberatīvajiem īpatņiem un hibrīdiem (Meyer 1887). Adalbertam ļoti patika vācu komponista Riharda Vāgnera operas, tāpēc viņš regulāri apmeklēja Baireitas mūzikas festivālu (*Bayreuther Festspiele*; Anonym 1903).

[1] Dažādās publikācijās vairāk nekā 50 gadu periodā Adalberta Krīdenera uzvārds rakstīts divās formās – Krüdener un Kruedener, ērtības labad turpmāk atstāšu tikai pirmo formu. Latviski viņa vārds lietots kā Adalberts, bet vāciski/angliski kā Adelbert.

[2] Pēc vecā stila; pēc jaunā stila 20.06.1857.

Jaunjērcēnu muiža; pa labi – kungu māja (nojaukta 1986. gadā), pa kreisi – "Freileņu māja" (saglabājusies līdz mūsdienām), 20. gs. sākums. Fotogrāfija no Krīdeneru ģimenes arhīva, saņemta 2023. gadā no Jirgena fon Krīdenera (*Jürgen von Krüdener*).

Atgriezies dzimtenē, turpmākos 40 gadus viņš apsaimniekoja muižas mežus un pēc tēva aiziešanas mūžībā 1897. gadā – arī pārējo muižas saimniecību. Aktīvi darbojās Baltijas mežinieku biedrībā (*Baltische Forstverein*, dibināta 1868. g.), sešus gadus (1880–1886) strādāja arī valsts darbā – par miertiesneša vietnieku Cēsu-Valkas tiesas VIII nodaļā. Brīvo laiku veltīja medībām un ar tām saistītajām aktivitātēm, tai skaitā publicistikai.

Ornitoloģiskās publikācijas (1883–1928)

Par Adalberta aktivitātēm ornitoloģijā ir saglabājušās ziņas tikai viņa un citu ornitologu publikācijās, jo līdz šim nav izdevies atrast viņa dienasgrāmatas vai uzzināt par to likteni – tās varēja pazust juku laikos. Pēc autora apkopotās informācijas, Adalberts periodā no 1882. gada līdz 1928. gadam par dažādiem medību saimniecības jautājumiem, par zīdītājiem un putniem publicējis vairāk nekā 100 publikācijas (no īsām piezīmēm līdz grāmatām, tikai vācu valodā), bet par putniem mūsdienu Latvijas teritorijā atrastas vismaz 40 publikācijas. Ir grūti sastādīt pilnu bibliogrāfijas sarakstu, jo daudzi raksti publicēti vairākos Vācijas un Austrijas mednieku un dabaspētnieku žurnālos (piemēram, *Der Naturforscher, Der Waidmann, Wild un Hund, Deutscher Jagerzeitung, A. Hugo's Jagd-Zeitung*), kuri nav pieejami Latvijas sabiedriskajās bibliotēkās un kuriem nav pilnu komplektu brīvi pieejamos digitālajos resursos. Nav pilnībā apkopots arī Krīdenera publicēto rakstu saraksts vietējos mednieku žurnālos "*Baltische Waidmannsblätter", "Neue Baltische Waidmannsblätter"* (1901–1914), tāpēc turpmāk apkopošu informāciju no apzinātiem rakstiem.

Krīdenera publicētos darbus varētu sadalīt vairākās grupās. Visvairāk viņš rakstījis par vistveidīgajiem putniem, mazāk – par citām sugām (zooloģisko novērojumu aprakstos kopā publicētas ziņas par interesantākajiem novērojumiem par zīdītājiem un putniem), ir arī medību literatūras apskati, raksti tikai par zīdītājiem un publikācijas par citiem medību saimniecības jautājumiem. Neskatoties uz Krīdenera plašajām interesēm, 1901. gadā publicētajā krievu zoologu adrešu grāmatā viņš par savu pamata interesi norādījis tikai ornitoloģiju (Анонимный 1901). Spriežot pēc publikācijām, Krīdenera pamata interešu lokā bija medību putni, lielākoties vistveidīgie, par kuriem viņš publicējis visvairāk rakstu: mednis (Krüdener 1887a, 1890b, 1891a, 1897b, 1898, 1899, 1904), mežirbe (Krüdener 1883, 1885a, 1888a, 1888c), rubenis (Krüdener 1885c), baltirbe (Krüdener 1902c), medību fazāns (Krüdener 1912a, 1914); viņš arī regulāri komentējis un vietējai mednieku saimei reklamējis citu ornitologu publicētās grāmatas par vistveidīgo putnu sugām (Krüdener 1887b, 1887c, 1888b, 1889d, 1890a, 1890e, 1891b).

Adalberts fon Krīdeners. Fotografēts Konstantīna Grīna (*Constantin Grün*) salonā Rīgā. Attēls nav datēts, bet domājams, ka 20. gs. sākuma gadi. Fotogrāfija no Krīdeneru ģimenes arhīva, saņemta 2024. gadā no Jirgena fon Krīdenera (*Jürgen von Krüdener*).

Nelielas piezīmes Krīdeners publicējis par novērojumiem ķikutu riestā (Krüdener 1886a, 1886b), par mērkaziņu atlidošanu un novērojumiem riestā (Krüdener 1888b, 1902b), par lielās gauras netipisku novērojumu ziemā (Krüdener 1897a), par kāda zemnieka ar cirvi indiāņu stilā nogalinātu jūras ērgli Jaunkārķu muižā 29.01.1884. (Krüdener 1884), par zaļās dzilnas barošanos (Krüdener 1890d), par zīdastu neparasto uzvedību (Krüdener 1892b), melno strazdu sastopamību (Krüdener 1910d), par

Adalberts fon Krīdeners laivā Gaujā pie Ķeižiem ar Trikātas mežos nošautu medni 1898. gada pavasarī. Fotogrāfija ielīmēta Haralda fon Loudona dienasgrāmatā, oriģināls glabājas Latvijas Nacionālajā bibliotēkā.

sīļu ziemošanu un to piebarošanu 1887./1988. gada bargajā ziemā (Krüdener 1889e) un par putnu vācu nosaukumiem Vidzemē (Krüdener 1893). Vēl vairāki apkopojoši raksti veltīti dažādiem neparastiem novērojumiem un fenoloģijai (Krüdener 1885b, 1886a, 1888a, 1889a, 1889b, 1889c, 1889e, 1892a), komentāriem un papildinājumiem attiecībā uz citu pētnieku publicētiem pārskatiem par vietējo ornitofaunu (Krüdener 1890c, 1910a, 1910c). Diemžēl, dzīvojot netālu no tolaik vēl neskartā Sedas tīreļa[3] un regulāri to apmeklējot, Krīdeners nav publicējis detalizētākus purva ornitofaunas aprakstus, sniedzis vien gadījuma ziņas, piemēram, par atrastu purva piekūna ligzdu 1888. gadā un par to, ka šajā purvā lielais piekūns nav ligzdojis, kaut gan īpaši tika meklēts (Krüdener 1890c).

Domubiedri

Samērā netālu (20 km no Jaunjērcēniem) dzīvoja jauns ornitologs, kolekcionārs, vēlākajos gados arī ceļotājs un jaunu putnu pasugu aprakstītājs Haralds fon Loudons (*Harald von Loudon*, 1886–1959), kurš vācu ornitologu žurnālā publicēja rakstu par rubeņa un baltirbes hibrīdu, kuru izdevās nošaut 02.08.1896. Trikātas mežos (Loudon 1897). Šo rakstu žurnāla lapaspusēs komentēja Adalberts fon Krīdeners, pastāstot par abu sugu hibrīdu ģimeni, kuru 1880. gadā novērojis viņa brālēns (Krüdener 1897c). Domājams, ka pēc šīs publikācijas abi iepazinās personīgi un turpmākajos gados uzturēja draudzīgas attiecības. Piemēram, 1904. gadā H. Loudonu uz vairākām dienām apciemoja ievērojamais angļu oologs[4] Henrijs Dresers (*Henry Eeles Dresser*, 1838–1915), kurš savā ceļojuma aprakstā sniedza ziņas par Loudona ievērojamo putnu kolekciju un veica ekskursijas Lizdēnu muižas apkārtnē; uz vienu dienu viņiem piebiedrojās Krīdeners (Dresser 1905).

Jāatzīmē, ka Adalberts gan pats publicēja savus putnu novērojumus, gan bija korespondents vairākiem citiem ornitologiem, kuri savos apkopojošajos rakstos izmantoja viņa sniegto informāciju par daudzu putnu sugu novērojumiem. Igaunijā dzīvojošajam vācbaltu baronam Ernstam fon Midendorfam (*Ernst von Middendorff*, 1851–1916) Krīdeners sniedza ziņas par gājputnu atlidošanu 1885.–1887. gadā (Middendorff 1886, 1888, 1890). Vismaz no 1888. gada līdz 1908. gadam Krīdeners sūtīja ziņas par dažādām putnu sugām austriešu ornitologam Viktoram Čusi cu Šmidhofenam (*Viktor von Tschusi zu Schmidhoffen*, 1847–1924), kurš publicēja apkopojošus pārskatus par putnu invāzijām un neparastiem faunistiskiem novērojumiem Eiropas mērogā. Krīdenera nosūtītās ziņas par novērojumiem Vidzemē publicētas pārskatā par riekstrožu invāziju 1885. gadā (Tschusi zu Schmidhoffen 1888), par zīdastu invāziju 1903./1904. gada ziemā (Tschusi zu Schmidhoffen 1905) un par stepes smilšvistiņu invāziju 1908. gadā (Tschusi zu Schmidhoffen 1909). Neparasts notikums – 1897. gada 10. maijā Jaunbrenguļu muižas apkārtnē sašauts melnais grifs, kuru nogādāja baronam Loudonam. Putnu kādu laiku turēja, līdz tas atveseļojās, bet vēlāk kļuva par barona ornitoloģiskās kolekcijas eksponātu. Loudona un Krīdenera ziņu par šo novērojumu Čusi cu Šmidhofens publicēja atsevišķā rakstā (Tschusi zu Schmidhoffen 1898).

Bibliotēka un putnu kolekcionēšana

Ņemot vērā tā laika tradīcijas un Adalberta padziļināto interesi par medību literatūru, viņš noteikti bija izveidojis labu privāto bibliotēku, bet līdz šim nav atrasta informācija par tās sastāvu un turpmāko likteni juku laikos pēc 1918. gada[5], kad viņš uz visiem laikiem pameta dzimteni. Izdevās atrast vien informāciju, ka vismaz 1903. gadā viņam bija izveidots savs ekslibris un ka 1905. gadā viņš iestājies vācu ekslibru biedrībā. Par putnu kolekcionēšanu liecina piezīme rakstā ar nosaukumu "No maniem medību zooloģiskajiem pierakstiem" (Krüdener 1889c), kurā viņš atzīmē, ka 1888. gadā papildi-

[3] A. fon Krīdenera dzīves laikā ģeogrāfiskajās kartēs (1866–1920) šo lielo augsto purvu (ar platību ap 9000 ha; pēc izmēra – trešo lielāko Latvijā) sauca (attiecīgi latviski, vāciski un krieviski): Tīreļa purvs/Tihrel Moor/Болото Тирель, Болото Тиреля пурвс, bet mūsdienās lietotais nosaukums – Sedas tīrelis – parādījās tikai krietni vēlākā periodā. Padomju gados (sākot ar 1954. gadu) purvs tika pamatīgi izstrādāts, bet 1999. gadā izstrādātajos un appludinātajos kūdras laukos un tuvākajā apkārtnē tika izveidots dabas liegums "Sedas purvs" (7240 ha), lai aizsargātu tur ligzdojošos un migrējošos ūdensputnus.

[4] Ooloģija – ornitoloģijas nozare, kas pēta putnu olas, savulaik – arī putnu olu kolekcionēšana.

[5] Intensīvi nodarbojoties ar vēsturiskās ornitoloģiskās literatūras meklēšanu savas bibliotēkas papildināšanai, vismaz pēdējos 20 gados šo rindu autors nav redzējis izliktu pārdošanā grāmatu antikvariātos nevienu grāmatu ar Adalberta fon Krīdenera piederības zīmi/ekslibri vai kādam citam pētniekam uzdāvinātu viņa raksta separātu. Latvijas Universitātes bibliotēkā ir viens Krīdenera separāts – raksts par medību fazānu (Krüdener 1912a) ar Rīgas Dabaspētnieku biedrības zīmogu, bet Latvijas Nacionālās bibliotēkas Letonikas un Baltijas centra krājumā ir raksta separāts par alni (1894). Iespējams, ka Krīdenera bibliotēka palika Jaunjērcēnu muižā un gāja bojā turpmākajos gados, atrodoties aktīvās karadarbības zonā.

nājis savu zooloģisko kolekciju ar 27 putnu izbāžņiem un vienu olu, kā arī vairākiem zīdītājiem. Tas apstiprina, ka viņam bijusi privātā putnu olu un izbāžņu kolekcija (ne tikai ar putniem, kuri iegūti mūsdienu Latvijas teritorijā). Par tās apjomu, papildināšanas veidiem un turpmāko likteni nav izdevies atrast vairāk informācijas. Kā jau daudziem medniekiem, arī viņa kolekcijā bija arī zīdītāju ādas un briežu dzimtas sugu ragi.

Neskatoties uz aktīvu darbību zooloģijā, Krīdeners diezgan vēlu (1895. gada 13. februārī) iestājās vāciskajā Rīgas Dabaspētnieku biedrībā (*Naturforscheren-Verein zu Riga*, darbojusies 1845.–1939. gadā), nākamajā gadā, samaksājot 40 rubļus, kļuva par mūža biedru un bija samērā pasīvs biedrs līdz pat savai aiziešanai mūžībā 1933. gadā. Publicētajos biedrības sanāksmju protokolos atrasta informācija, ka viņš biedrības muzeja papildināšanai dāvinājis atsevišķus putnus un zīdītājus: divus nošautus klinšu ērgļus no Jaunjērcēniem (848. sanāksme, 13.01.1903. un 850. sanāksme, 10.02.1903.). Spriežot pēc vēlāk publicētām ziņām, periodā no 1900. gada līdz 1903. gadam Krīdeners Jaunjērcēnos (Sedas tīreļa rajonā) kopskaitā nošāvis septiņus (divarpus gadu periodā; Grosse 1927) vai astoņus (Stoll 1904) šīs sugas īpatņus, publicējot par šo sugu divus īsus rakstus (Krüdener 1902a; Berger, Krüdener 1903). Savukārt 1912. gadā viņš īsā ziņā norādījis, ka vēl vienu klinšu ērgli noķēris (slazdā uz krituša zirga) Sedas tīreļa salā 20.12.1911., īpaši atzīmējot, ka pēdējos aptuveni 15 gados šajā vietā nošāvis vai noķēris 15 vai 16 ērgļus ar dažādu apspalvojuma krāsu (domāti dažāda vecuma klinšu ērgļi; Krüdener 1912b).

Krīdeners biedrībai vēl uzdāvināja ūdeles ādu (854. sanāksme, 24.03.1903.), ziemeļbrieža ragus no Sedas tīreļa (866. sanāksme, 01.12.1903.), liela zīdītāja skriemeli, kas izskalots Baltijas jūras piekrastē (911. sanāksme, 13./26.02.1906.[6]), jūraskraukli no Ungurpils, jaunu melno kliju no Moricsalas un kukaiņu piekūnu (991. sanāksme, 02./15.11.1909.[6]), ziemeļpūci, kas nošauta 20.04.1910. pie ligzdas, un divus sikspārņus no Lubānas (1006. sanāksme, 04./17.10.1910.[6]; Krüdener 1910b). Vēl publicēta ziņa, ka Krīdeners bija nosūtījis biedrībai iepriekš pieminētā A. Meijera monogrāfiju par vistveidīgajiem putniem ar attēliem, kurus biedriem parādījis biedrības 680. sanāksmē Rīgā 13.03.1895. (Anonym 1895).

Zināms, ka 1886. gadā Krīdeners ciemojās pie ievērojamā vācu ornitologa, putnu kolekcionāra un Vācijas ornitologu biedrības dibinātāja (prezidenta no 1876. gada līdz 1883. gadam) Eižena fon Homeijera (*Eugen Ferdinand von Homeyer*, 1809–1889), kura ievērojamo privāto putnu kolekciju papildināja ar iegūtajiem putniem (Blasius 1893).

Mednieku žurnāla redaktors (1900–1904) un citas aktivitātes

1900. gadā Vidzemes, Kurzemes un Igaunijas medību cienītāju biedrības (*Vereine von Liebhabern der Jagd in den Gouvernements Liv-, Est- und Kurland*) un Baltijas tīršķirnes suņu mīļotāju biedrība (*Baltischen Vereins von Liebhabern reinblütiger Hunde*) bija vienojušās par nepieciešamību izdot savu periodisko izdevumu, kura lappusēs varētu publicēt informāciju par vietējiem notikumiem, medību tematiku un zooloģiju, kā arī rakstus par suņiem. Kļūt par jaunā izdevuma galveno redaktoru pierunāja Adalbertu fon Krīdeneru, kas tolaik mednieku aprindās Baltijā un vāciski runājošajās zemēs bija jau plaši zināms kā daudzpusīgs rakstu autors un medību literatūras speciālists, kurš interesanta žurnāla satura veidošanai varēja piesaistīt plašāku autoru loku. Par otru redaktoru izvēlēts cits medību rakstu autors Augusts Martensons (1843–?), kurš nesen bija publicējis grāmatu par medībām Baltijā (Martenson 1899)[7]. Jauno žurnālu nosauca "Baltijas medību lapas" (*Baltische Waidmannsblätter*); sākot ar 1901. gada janvāri to drukāja Aleksandra Groseta (1858–1919) apgādā Rīgā, apjoms – divas burtnīcas mēnesī. Diemžēl 1904. gada nogalē pēc strīda ar izdevēju Krīdeners pārtrauca darboties redaktora amatā. Domājams, iemesls varētu būt bijis tas, ka žurnāls nenesa izdevējam gaidīto peļņu, bet galvenais redaktors šo amatu ieņēma, strādājot pat bez atlīdzības; tikai no žurnāla pārdošanas iegūtajiem līdzekļiem tika segti pasta izdevumi (Anonym 1903). Ar nākamo gadu žurnāla izdošana atjaunota citā apgādā un ar jaunu nosaukumu – "Jaunās Baltijas medību lapas" (*Neue Baltische Waidmannsblätter*) un turpinājusies desmit gadus (līdz Pirmā pasaules kara sākumam).

1905. gada revolūcijas notikumi tikpat kā neskāra Jaunjērcēnu muižas ēkas, un saimniecība (1643 ha) īpaši necieta nemieru laikos (Caune 1930), bet nākamajā gadā (1906. gada 8. martā) 48 gadu vecumā Adalberts apprecēja 26 gadus veco Annu fon Striku (*Anna von Stryk*, 1880–1959). Šajā ģimenē piedzima trīs bērni: dēls Olafs (1907–1986), meitas Anna (1908–1994) un Ida (1911–1942).

Zināms, ka 1909. gadā un vēlākajos gados Krīdeners tika iekļauts biedrības "Zooloģiskais dārzs Rīgā" padomdevēju sastāvā, veicinot mūsu pirmā zoodārza atvēršanu 1912. gada oktobrī. Domājams, ka jaunu impulsu ornitoloģiskajām aktivitātēm sniedza arī dalība V Starptautiskajā ornitologu kongresā Berlīnē (30.05.1910.–04.06.1910.), kuru no mūsdienu Latvijas teritorijas apmeklēja Adalberts fon Krīdeners ar kundzi un Haralds fon Loudons ar kundzi.

Dzīve Vācijā (1918–1933)

1918. gadā beigās Jaunjērcēni atradās aktīvas karadarbības joslā, un Adalberts (61 gada vecumā) ar ģimeni bija spiests pamest dzimteni, izceļojot uz Vāciju, kur pēc trim gadiem apmetās uz pastāvīgu dzīvi Jēnā. Nodibinoties neatkarīgajai Latvijas Republikai, agrārās reformas laikā Jaunjērcēnu muižas teritorija tika

[6] Oriģinālais sanāksmju datējums, datumu vienlaikus minot gan vecajā, gan jaunajā stilā.

[7] Izdevums pieejams digitāli: https://dspace.ut.ee/items/83582c49-9ae4-4f69-9347-b8778f12754c

atsavināta un sadalīta daudzos zemes gabalos jaunsaimniekiem, bet ēkas piešķīra lietošanai Strenču virsmežniecībai (8. iecirkņa mežniecībai) un citām iestādēm. Tā kā Krīdeners bija zaudējis īpašumus, dzīvesvietu un ienākumu avotus, dzīves nogalē viņa vecumdienas acīmredzot noritēja visai trūcīgos apstākļos, dzīvojot īrētās telpās[8], un, domājams, uz dzimtajām vietām viņš vairāk netika braucis.

Trimdas gados Krīdeners pievērsās rakstīšanai, samērā īsā laika periodā publicējot četras grāmatas par putniem. Jau 1921. gadā Leipcigā iznāca monogrāfija par sloku (Krüdener 1921), grāmatas ievads autora parakstīts Šverīnes pilsētā Ziemeļvācijā. Nākamajos gados Adalberts pārstrādāja divas monogrāfijas par vistveidīgajiem putniem; tās bija mednieku pieprasītas, jo bija sen izpārdotas. Pirmā grāmata bija Alfreda Ludviga (*Alfred Ludwig*, 1846–1921) monogrāfija par rubeni (2. izdevums, publicēts 1894. gadā)[9], kuru Adalberts pārstrukturējis un papildinājis ar jaunākiem datiem, turklāt atstājot galvenā autora vārdu (Ludwig 1924). Viņš pārstrādāja un papildināja arī 1892. gadā izdoto austriešu ornitologa Franca Valentiniča (*Franz Valentinitsch*, 1826–1902) monogrāfiju par mežirbi[10], arī šajā gadījumā atstājot galvenā autora vārdu (Valentinitsch 1926). Abās monogrāfijās Krīdeners vien pievienojis titullapā piezīmi par savu ieguldījumu, kaut gan vēlākajos gados tās nereti tika citētas ar Krīdenera kā galvenā autora vārdu. Nepieciešams arī uzsvērt, ka otru nelielu monogrāfiju par mežirbi vācu valodā 1952. gadā publicēja diplomēts vācbaltu izcelsmes virsmežzinis Edgars Teidofs (*Edgar Teidoff*, 1883–1967), balstoties uz saviem mežirbes novērojumiem (un vismaz sešām publikācijām, 1907–1951) četrdesmit gadu periodā Latvijā (Teidoff 1952). Tātad abas vāciski publicētās grāmatas par mežirbi lielā mērā balstītas uz abu šo pētnieku novērojumiem mūsu valstī.

Adalberts fon Krīdeners ar nošautiem medņiem. Pārpublicēts no Lühr 1905.

Savukārt 1924./1925. gada ziemā Krīdeners sagatavoja un vēlāk publicēja savu monogrāfiju par medni, arī balstoties uz savām publikācijām un ilggadīgajiem novērojumiem Ziemeļvidzemes mežos (Krüdener 1928). Informācijas apkopojums par šo sugu bija mednieku pieprasīts, jo iepriekš izdotās līdzīgās grāmatas (autors vācu ornitologs Vilhelms Vurms (*Wilhelm Wurm*, 1831–1913)) abi izdevumi (Wurm 1874, 1885)[11] jau kādu laiku pārdošanā vairs nebija pieejami.

Neatkarīgajā Latvijā Krīdeneru ievēlēja par vācu mednieku biedrības "*Deutscher Jager Bund*" goda biedru un vairākos pasākumos klātesošajiem nolasīja viņa rakstus. Pēc Krīdenera aiziešanas mūžībā 1933. gada 9. novembrī šajā biedrībā rīkoja viņa godināšanai veltītu sanāksmi (17.11.1933.) un vēlāk, 21. decembrī, Rīgas vācu avīzē "*Rigasche Rundschau*" publicēja nekrologu, kur bija arī šādi vārdi: "*Visa Vācijas mednieku kopiena ir parādā mirušajam dziļu pateicību par viņa drosmīgo darbu. Tagad šis īpašais, uzticīgais vācietis atpūšas, brīvs no sava mūža darba, pūlēm un raizēm, un medību rags klusi paziņo: "Medības beigušās."* Būdams (*Karaliskās meža akadēmijas studentu medību biedrības*) *"Tharandter Jagdcorps" goda loceklis, viņš tika apbedīts tradicionālā veidā saskaņā ar akadēmiskajām paražām, un uz viņa svaigā kapa tika uzlikts ģerbonis federālajās krāsās. Arī viņa draugi un medību biedri uzlika zaļu zariņu uz viņa kapu uzkalniņa tālajā Tīringenes zemē kā atvadu sveicienu un pēdējo pateicības zīmi"* (Anonym 1933).

Par Krīdenera radiem – mednieki

Adalberts savos rakstos bieži atstāstīja interesantus notikumus par putniem; tos viņam izstāstīja vai uzrakstīja viņa radinieki, pārsvarā mednieki. Par diviem no viņiem gribētu pastāstīt

[8] Mazliet par Adalberta fon Krīdenera dzīves apstākļiem trimdā un noskaņojumu var izlasīt Elzes fon Kampenhauzenas (1883–1966) atmiņu grāmatā, kura nesen publicēta latviešu valodā (Kampenhauzena 2023).

[9] Latvijas Universitātes bibliotēkā pieejams grāmatas 2. izdevums (1894), eksemplārs no šīs mācību iestādes norvēģu izcelsmes profesora Embrika Stranda (1876–1947) privātās bibliotēkas.

[10] Jāatzīmē, ka Krīdeners vēl 1890. gada martā savā rakstā rakstīja par topošo Valentiniča grāmatu un saraksti ar Valentiniču (Krüdener 1890a) un īsi pēc grāmatas publicēšanas 1891. gada decembrī publicēja komentārus par to (Krüdener 1891a). Šajā grāmatā Krīdenera vārds pieminēts 79 (!) reizes (grāmata pieejama digitāli: https://www.zobodat.at/pdf/MON-V-AVES_0007_0001-0288.pdf).

[11] Otrajā grāmatas izdevumā (1885) Adalberta fon Krīdenera vārds parādās deviņas reizes.

vairāk. Viņa brālēns Harijs fon Valters (*Harry von Walter*, 1865–1937) dzimis Ērģemes muižā (*Ermes*; netālu no Jaunjērcēniem), miris Kalnamuižā (*Kallenhof*) pie Cēsīm, apglabāts Cēsu kapsētā. Studējis zooloģiju Tērbatas Universitātē (1886.–1888. gadā) un mežsaimniecību Drēzdenes karaliskajā meža akadēmijā (1888.–1889. gadā), no 1889. gada līdz 1918. gadam strādājis par virsmežzini vairākās vietās Igaunijā, kur arī vērojis putnus. Ir zināmi arī vairāki viņa putnu novērojumi no Latvijas teritorijas, piemēram, Adalberts pieminēja viņa novērojumus par klinšu ērgļa ligzdošanu Lugažu apkārtnē (domājams, pie Sedas tīreļa) un melnās klijas novērojumu pie Lugažiem (Krüdener 1890c). Harijs fon Valters pats publicēja tikai vienu piezīmi par putniem (Walter 1910; par klinšu ērgli), bet 1930. gadā pēc ornitologa Nikolaja fon Tranzē (*Nikolai von Transehe*, 1886–1969) lūguma savus interesantākos putnu novērojumus pierakstīja kladē. Tranzē to pārrakstījis mašīnrakstā, vēlāk tekstam pievienojot septiņu Harija viņam adresēto vēstuļu (1929–1935) tekstus par dažādiem ornitoloģijas jautājumiem. Svarīgi atzīmēt, ka iepriekš minēto novērojumu norakstu (galīgi noformēts 1939. gadā, 53 lappuses, 85 sugu apraksti, iekšā ielīmēta Harija portreta fotogrāfija studiju gados un aprakstīta biogrāfija) saņēmu turpmākai glabāšanai/izmantošanai no Tranzē mazmeitas 2024. gada jūnijā (kopā ar daļu no pētnieka privātā arhīva un bibliotēkas). Šajā norakstā Tranzē atzīmējis, ka Valtera oriģinālā putnu piezīmju klade glabājusies pie viņa līdz 1944. gadam, droši vien vēlāk pazaudēta kara pēdējā gada juku laikos, tāpēc šīs noraksts uzskatāms par vērtīgu nepublicētu vēsturisku avotu par putnu sastopamību 19. gs. beigās un 20. gs. pirmajās desmitgadēs, īpaši Igaunijas dienvidrietumu reģionos!

Cits radinieks – Edgars fon Krīdeners (*Edgar von Krüdener*, 1876–1964) dzimis Endzeles muižā (*Henselshof*; netālu no Rūjienas), līdz vācbaltu iedzīvotāju izceļošanai 1939. gadā dzīvojis un strādājis Latvijā, miris trimdā Berlīnē. Jau pēc viņa aiziešanas mūžībā 1970. gadā publicēta grāmata (vairāku autoru kopdarbs; Kruedener 1970[12]) par medībām Baltijā (Latvijā un Igaunijā), tajā arī tika iekļauti atsevišķi raksti: par putniem Engures ezerā (autors N. fon Tranzē), par medņu, mežirbju un ūdensputnu medībām (E. fon Krīdeners) un par zosu medībām (Freds fon Buhholcs (*Fred Baron Buchholtz*)). Nepieciešams atzīmēt, ka no Tranzē mazmeitas 2024. gadā saņēmu manuskriptu mašīnrakstā (71 lappusi; domājams, nepublicētu), kurā Edgars fon Krīdeners izklāsta savas atmiņas par notikumiem medību laikā Latvijā (ar vācu ornitologa Arnolda fon Fītinghofa (*Arnold von Vietinghoff-Riesch,* 1895–1962) komentāriem) un arī apraksta medības jaunības gados kopā ar savu tēvoci Adalbertu fon Krīdeneru. Šo manuskriptu Nikolajam fon Tranzē ar pavadvēstuli 1962. gada maijā nosūtīja Edgara sieva – Irēne fon Krīdenere.

Adalberta fon Krīdenera biogrāfijas un piemiņas pasākumi

Tā kā Adalberts Krīdeners aktīvi darbojās medību saimniecības jomā un regulāri publicēja tematiskus rakstus, viņa sekmīgā darbība tika pamanīta, un, sākot no 1893. gada, par to publicēti vairāki biogrāfiski raksti (Anonym 1893, 1903; Lühr 1905). Savukārt pēc viņa aiziešanas mūžībā publicētas tikai īsas biogrāfiskās ziņas vairākos izdevumos vācu valodā (Gebhardt 1964, 1970; Transehe 1965; Gottzmann, Horner 2007) un latviešu valodā (Matrozis 2007), bet plašāku pārskatu par Krīdenera ieguldījumu ornitoloģijā publicējis šo rindiņu autors krievu valodā (Матрозис 2020).

Pēdējos gados, pateicoties informācijai par Krīdeneru dzimtas pārstāvi, kas glabā liecības par dzimtu, izdevās sazināties ar Jirgenu fon Krīdeneru (*Jürgen von Krüdener*, 1938) un saņemt no viņa trīs skenētus attēlus un mazliet ziņu par Adalberta ģimeni. Jāatzīmē, ka nesen latviešu valodā publicētajā vācbaltu dižciltīgo dzimtu pārstāvju – fon Kampenhauzenu ģimenes atmiņu grāmatā var lasīt fragmentārus aprakstus arī par Adalbertu fon Krīdeneru (Kampenhauzena 2023).

Mūsdienās Adalberta fon Krīdenera atceres pasākumi, pateicoties aktīvās novadnieces Jērcēnu pagasta bibliotēkas vadītājas Ilvijas Ķimses kundzes ierosmei, regulāri notiek Jaunjērcēnu muižas "Freileņu mājā". Divos šādos pasākumos (23.04.2022. (Vīksna 2022) un 28.09.2024.) šo rindiņu autors klātesošajiem pastāstīja par Adalberta aktivitātēm un sasniegumiem ornitoloģijā. Manuprāt, šāds formāts ir visai veiksmīgs, tas ļauj apvienot zināšanas par 100–150 gadus seniem notikumiem ar mūsdienu aktualitātēm dabas izzināšanā un izpētē, turklāt ir lieliska iespēja to

[12] Atkārtots izdevums publicēts samērā nesen (2018. gadā).

Adalberta fon Krīdenera publicēto grāmatu vāki (1921, 1924, 1925, 1928) no Ruslana Matroža bibliotēkas.

Foto: G. Gailīte

Adalberta fon Krīdenera piemiņas pasākuma dalībnieki pie Jaunjērcēnu muižas "Freileņu mājas", 23.04.2022.

klātesošajiem pastāstīt, atrodoties vēsturiskajā ēkā, kura piedzīvojusi Krīdeneru ģimenes dzīves ainas!

Pateicības

Pateicos profesoram Dr. Jirgenam fon Krīdeneram (*Jürgen von Krüdener*) par atsūtītajām fotogrāfijām no ģimenes arhīva un laipnu atļauju tās izmantot šajā biogrāfiskajā pārskatā, kā arī Dr. Dorotijai Švarcei (*Dorothee Schwarze*) par iespēju izmantot viņas vectēva ornitologa Dr. Nikolaja fon Tranzē (*Nikolai von Transehe*) arhīva materiālus par Adalberta fon Krīdenera radiniekiem. Liels paldies Jērcēnu pagasta bibliotēkas vadītājai Ilvijai Ķimsei par Jaunjērcēnu muižas pēdējā saimnieka atceres pasākumu rīkošanu, kuri arī veicināja šī pārskata sastādīšanu un publicēšanu.

Literatūra

Anonym 1893. Adelbert Freiherr von Krüdener. *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 32 (09.08.1893.): 198–199. (Teksts pārpublicēts no vācu mednieku žurnāla "Der Waidmann" Nr. 24, 1893.)

Anonym 1895. Naturforscher-Verein. 690. allgemeine Versammlung an 13. März 1895. *Düna Zeitung*, Nr. 64 (18.03.1895.): 6.

Anonym 1903. Unsere Bilder. Carl Edgar Emanuel Adalbert Baron Kruedener-Wohlfahrtslinde. *Illustrierte Beilage der Rigaschen Rundschau* 7 (Juli 1903): 52, 55.

Anonym 1933. Baron Adelbert v. Kruedener-Wohlfahrtslinde zu Gedächtnis. *Rigasche Rundschau*, Nr. 291 (21.12.1933.): 6.

Berger, Krüdener A.1903. Vom Steinadler. *Baltische Waidmannsblätter* 3 (10): 172–174.

Blasius W. 1893. Verzeichniss der ornithologischen Sammlungen E. F. von Homeyer. Braunschweig: Druck von Albert Limbach, 35 S.

Caune V. 1930. 1905. gada revolūcija Alūksnes un Smiltenes novadā. Rīga: Kultūras balss: 115.

Dresser H. E. 1905. An oological journey to Russia. *Ibis* 47: 149–158.

Gebhardt L. 1964. Krüdener, Adelbert Freiherr von. Die Ornithologen Mitteleuropas. Ein Nachschlagewerk, Giessen, Brühlscher Verlag: 199.

Gebhardt L. 1970. Krüdener, Adelbert Freiherr von. Die Ornithologen Mitteleuropas. Band 2. *Journal für Ornithologie* 111: 172.

Gottzmann C. L., Horner P. 2007. Krüdener, Adelbert Karl Imanuel Baron von. Lexicon der deutschsprachigen Literatur des Baltikums und St. Petersburgs. Band 2, H.-M. Berlin, Verlag Walter de Gruyter: 765–766.

Grosse A. 1927. Vogelzugbeobachtungen. *Korrespondenzblatt des Naturforschender Vereins zu Riga* 59: 27–31.

Kampenhauzena E. 2023. Elzas un Rūdolfa stāsts. Atmiņas no vecās Vidzemes. Rīga: Madris, 224 lpp.

Krüdener A. 1883. Weidmännische Mitteilungen aus Livland. *A. Hugo's Jagd-Zeitung* 10.

Krüdener A. 1884. Seltsame Tönung eines Adlers. *Der Zoologische Garten* 25 (8): 253–254.

Krüdener A. 1885a. Betrachtungen über das Haselhuhn und seine Jagd mit der Lockpfeife. *A. Hugo's Jagd-Zeitung* 10.

Krüdener A. 1885b. Ornithologische Mitteilungen aus Livland. *Der Zoologische Garten* 26 (5): 155–156.

Krüdener A. 1885c. Nicht "Baumschlaf oder Bedenschlaf" des Birkwildes sondern: Baumanschlaf und Bodenschlaf. *Der Zoologische Garten* 26 (11): 349–350.

Krüdener A. 1886a. Ornithologisches aus Livland. *Der Zoologische Garten* 27 (5, 9): 158, 290–291.

Krüdener A. 1886b. Der Balze der Pfuhlschnepfe (*Gallinago major* Bp.). *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 49 (06.12.1886.): 1.

Krüdener A. 1887a. Meine Auerhahnerlebnisse 1887. *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 29 (18.07.1887.): 113–114.

Krüdener A. 1887b. Unser Auer-, Rackel- und Birkwild und seine Abarten. *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 51 (19.12.1887.): 205–207.

Krüdener A. 1887c. Literarische Munition für den Waidmann. *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 13 (28.03.1887.): 49–51.

Krüdener A. 1888a. Haselhahn und Waldschnepfe. *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 11 (12.03.1888.): 1.

Krüdener A. 1888b. Literarische Jagdsignale. *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 15 (09.04.1888.): 1.

Krüdener A. 1888c. Zur Naturgeschichte des Birkwildes. *A. Hugo's Jagd-Zeitung* 17–18: 1–16.

Krüdener A. 1889a. Aus meinem jagdzoologische Tagebuche 1888. *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 2 (16.01.1889.): 1.

Krüdener A. 1889b. Aus meinem jagdzoologische Tagebuch II. *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 5 (06.02.1889.): 17–18.

Krüdener A. 1889c. Aus meinem jagdzoologische Tagebuch III. *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 12 (27.03.1889.): 47.

Krüdener A. 1889d. Aus der literarischen Jagdtasche. *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 16 (24.04.1889.): 67–68.

Krüdener A. 1889e. Zoologisches aus Livland. *Der Zoologische Garten* 30 (6): 188–191.

Krüdener A. 1890a. Jagdzoologische Erörterungen. *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 12 (19.03.1890.): 211–212.

Krüdener A. 1890b. Ueber Elchwild und Auerhühner. *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 50 (21.12.1890.): 1.

Krüdener A. 1890c. Ergänzende Bemerkungen zu dem Aufsatz über "Die baltischen Raubvogel". *Baltische Monatschrift* 37 (2): 131–148.

Krüdener A. 1890d. Zur Nachrung des Grünspechtes (*Gerinus viridis* Boie). *Der Zoologische Garten* 31 (3): 91.

Krüdener A. 1890e. Beitrage zu einer deutschen Monographie des Haselhuhnes (*Tetrao bonasia*). *A. Hugo's Jagd-Zeitung* 7–8.

Krüdener A. 1891a. Eine Balzjagd-Episode. *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 23 (08.06.1891.): 1.
Krüdener A. 1891b. Vom literarischen Pürschplade. *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 50 (14.12.1891.): 234–235.
Krüdener A. 1892a. Zoologische Bemerkungen. *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 50 (12.12.1892.): 326–327.
Krüdener A. 1892b. Auffallendes Benehmen des Seidenschwanzes (*Bombycilla garrula*). *Ornithologisches Jahrbuch* 3 (6): 259.
Krüdener A. 1893. Einige Lokalnamen aus Livland. *Ornithologisches Jahrbuch* 4 (4): 162–163.
Krüdener A. 1897a. Mergus merganser. *Wild und Hund* 3 (15): 90.
Krüdener A. 1897b. Auerhahnbalz. *Wild und Hund* 3 (15): 225–227.
Krüdener A. 1897c. Ergänzende Bemerkungen zu *Tetrao lagopoides* Nilss. in Livland. *Ornithologisches Jahrbuch* 8 (4): 148–149.
Krüdener A. 1898. Von der Auerhahnbalz in Livland 1898. *Düna Zeitung*, Nr. 210 (16.09.1898.), Nr. 216 (23.09.1898.), Nr. 222 (30.09.1898.), Nr. 228 (07.10.1898.), Nr. 234 (14.10.1898.): 150–151, 153–155, 159–160, 163–164, 165.
Krüdener A. 1899. Aphorismen über die diesjährige Balzperiode. *Land- und forstwirtschaftliche Zeitung*, Nr. 32 (09.08.1899.): 196–198.
Krüdener A. 1902a. Noch einmal vom Steinadler. *Baltische Waidmannsblätter* 2 (6): 101.
Krüdener A. 1902b. Zum Schnepfenzuge. *Baltische Waidmannsblätter* 2 (7): 134.
Krüdener A. 1902c. Fuben Moorschneehühner auf Bäumen? *Baltische Waidmannsblätter* 2 (20): 366–367.
Krüdener A. 1904. Zur Charakteristik der diesjährigen Auerhahnbalz in Liv- und Estland. *Baltische Waidmannsblätter* 4 (11): 200.
Krüdener A. 1910a. Zur baltischen Ornis. *Neue Baltische Waidmannsblätter* 6 (8): 169–176.
Krüdener A. 1910b. Ein neuer Brutvogel für Südostlivland. *Neue Baltische Waidmannsblätter* 6 (11): 253–254.
Krüdener A. 1910c. Noch einmal über Baltische Ornis. *Neue Baltische Waidmannsblätter* 6 (14): 313–315.
Krüdener A. 1910d. Ueber die Einwanderung der Amsel. *Rigasche Rundschau*, Nr. 57 (11.03.1910.): 11.
Krüdener A. 1912a. Fasanjagd. *Neue Baltische Waidmannsblätter* 8 (2): 25–28.
Krüdener A. 1912b. Wohlfahrtslinde. *Neue Baltische Waidmannsblätter* 8 (3): 62.
Krüdener A. 1914. Zur wilden Fasanenzucht in Livland. *Neue Baltische Waidmannsblätter* 10 (21/22): 485–486.
Krüdener A. 1921. Wenn die Schnepfen streichen. Leipzig: Richard Eckstein, 247 S. (Pieejama digitāli: https://dspace.ut.ee/items/a80b972e-565d-4888-b1c0-84e335e540a9)
Krüdener A. 1928. Das Auerwild. Naturgeschichte und Jagd. Neudamm: Verlag von J. Neumann, 160 S.
Kruedener E. 1970. Jagd im Baltikum. Hannover-Dohren: Verlag Harro von Hirschheydt, 247 S.
Loudon H. 1897. *Tetrao tetrix* L. × *Lagopus lagopus* (L.), *Tetrao lagopoides* Nilss. *juv*. in Livland. *Ornithologische Jahrbuch* 8 (1): 37–38.
Ludwig A. 1924. Das Birkwild. Vollständig neu bearbeitet von A. Baron Krüdener. 3. Auflage. Leipzig: Verlag von Richard Eckstein Nachfolger, 272 S.
Lühr F. 1905. Adelbert Baron Kruedener auf Wohlfahrtlinde. *Neue Baltische Waidmannsblätter* 1 (3): 35–38.
Martenson A. 1899. Wald, Wild und Jagd in den russischen Ostseeprovinzen. Neudamm: Verlag von J. Neudamm, 132 S.
Matrozis R. 2007. Nozīmīgi notikumi un jubilejas 2007. gadā. *Putni dabā* 2007/1: 31–32.
Meyer A. B. 1887. Unser Auer-, Racjel- und Birkwild und seine abarten. Wien: Verlag von Adolph W. Künast, 95 S.
Middendorff E. 1886. I. Ornithologischer Jahresbericht (1885) aus dem Gouvernement Livland (Russland). *Ornis* 2: 376–396.
Middendorff E. 1888. II. Ornithologischer Jahresbericht (1886) aus dem Russichen Ostsee-Provinzen. *Ornis* 4: 273–300.
Middendorff E. 1890. III. Ornithologischer Jahresbericht (1887) aus dem Russichen Ostsee-Provinzen. *Ornis* 6: 163–200.
Stoll F. E. 1904. Ornithologische Notizen. *Korrespondenzblatt des Naturforschender Vereins zu Riga* 47: 77–107.
Teidoff E. 1952. Das Haselhuhn. Leipzig: Akademische Verlagsgesellschaft Geest & Portig K.-G., 35 S.
Transehe N. 1965. Kruedener, Adelbert Baron. In: Die Vogelwelt Lettlands – mit Berücksichtigung der Nachbargebiete, Hannover, Harro v. Hirscheydt: 187.
Tschusi zu Schmidhoffen V. R. 1888. Die Verbreitung und der Zug des Tannenhähers (*Nucifraga caryocatactes* L.). *Verhandlungen der Kaiserlich-Koniglichen Zoologisch-Botanischen Gesellschaft in Wien*: 407–506.
Tschusi zu Schmidhoffen V. R. 1898. *Vultur monachus* in Livland erlegt. *Ornithologisches Jahrbuch* 3: 118–119.
Tschusi zu Schmidhoffen V. R. 1905. Uber den Zug des Seidenschwanzes (*Ampelis garrula* L.) im Winter 1903/04. *Ornis* 13: 1–56.
Tschusi zu Schmidhoffen V. R. 1909. Der Zug des Steppenhuhnes, *Syrrhaptes paradoxus* (Pall.) nach dem Westen 1908. *Verhandlungen und Mitteilungen des Siebenbürgischen Vereins für Naturwissenschaften zu Hermannstadt* 58: 1–41.
Valentinisch F. 1926. Das Haselhuhn. Vollständig neu bearbeitet von A. Baron Krüdener. 2. Auflage. Leipzig: Verlag von Richard Eckstein Nachfolger, 196 S.
Vīksna G. 2022. Jērcēnmuiža: par putniem barona fon Krīdenera zīmē. *Liesma*, Nr. 65 (28.04.2022.): 4.
Walter H. 1910. Notiz über einen Steinadler. *Neue Baltische Waidmannsblätter* 6 (21): 489.
Wurm W. 1874. Das Auerwild, dessen Naturgeschichte, Hege und Jagd. Stuttgart: Julius Hoffmann, 160 S. (Pieejama digitāli: https://www.digitale-sammlungen.de/de/view/bsb11188087?page=5)
Wurm W. 1885. Das Auerwild, dessen Naturgeschichte, Jagd und Hege. Wien: Verlag von Carl Gerold, 339 S.
Анонимный 1901. Крюденер барон. Адресная книга русских зоологов. Санкт-Петербург: 29.
Матрозис Р. 2020. Барон Адельберт фон Крюденер (1857–1933) – лесничий, заядлый охотник и орнитолог Лифляндии и Германии. *Русский орнитологический журнал* 29 (1909): 1629–1641.

Summary

Adelbert von Krüdener (1857–1933) and his contribution to the development of ornithology in Latvia /Ruslans Matrozis/

At the turn of the 19th and 20th centuries, representatives of the German-Baltic nobility of Vidzeme made the greatest contribution to the knowledge of the distribution, number, phenology and other ecological aspects of many bird species on the territory of modern Latvia. One of them was Baron Adelbert von Krüdener (1857–1933) from the Jaunjērcēni Manor, a professional forester, well-known ornithologist and writer of many articles on hunting, who was better known to many German-speaking ornithologists as the author/co-author of four monographs about hunting bird species: about Eurasian Woodcock *Scolopax rusticola* (1921), Black Grouse *Lyrurus tetrix* (1924), Hazel Grouse *Tetrastes bonasia* (1926) and Western Capercaillie Tetrao urogallus (1928). Unfortunately, Krüdener's contribution (published articles) on the occurrence, number, phenology, migrations and behaviour of birds in the territory of modern Latvia, and to the development of the regional hunting culture and literature is little known to ornithologists and birdwatchers of today. This biographical article describes the achievements of Krüdener in the development of local ornithology, based on the analysis of his more than 40 articles (published between 1883 and 1928, all in German) as well as other ornithologists' publications containing notes made by Krüdener.

LOB Jauniešu un Ģimeņu dienas 2024

AGNESE GAILE, agnesei.gailei@gmail.com
IEVA VAVILOVA, ieva.vavilova@lob.lv

Pēc aizvadītajām 2024. gada pavasara Putnu dienām sākām aktīvi plānot divus vasaras pasākumus – LOB Ģimeņu dienas un LOB Jauniešu dienas. Iepriekšējā ģimeņu nometne bija notikusi 2019. gadā Brocēnos, Saldus novadā, savukārt jauniešu nometne – 2017. gadā Kārķos, Valkas novadā.

Izvērtējot komentārus par iepriekšējiem pasākumiem, nolēmām, ka Ģimeņu dienās šoreiz vairāk koncentrēsimies uz bērnu interesēm – ja bērni ir ieinteresēti un nodarbināti, vecāki jūtas labi un paši atrod sev nodarbošanos. Jauniešu dienas nolēmām organizēt semināra formātā ar uzsvaru uz šogad notiekošās 8. starptautiskās balto stārķu ligzdu uzskaites tematiku. Pasākumu norises laiks un vieta tika izvēlēti, lai samazinātu organizatorisko darbu, kāds būtu, ja divi pasākumi notiktu divos dažādos laikos vai vietās. "Jaunkrastmaļos", Kandavā, abus pasākumus organizējām vienā nedēļā: LOB Jauniešu dienas no 3. līdz 5. jūlijam un pēc tam LOB Ģimeņu dienas – no 6. līdz 7. jūlijam.

Liels paldies tiem, kas atbalstīja LOB Jauniešu un Ģimeņu dienu tapšanu un norisi, tostarp Latvijas vides aizsardzības fondam, Vācijas Dabas aizsardzības asociācijai (NABU); brīvdienu mājai "Jaunkrastmaļi" un Līgai Aukšmukstai par sirsnīgo uzņemšanu, ēdinātājiem "Pie Kristapa" par maltītēm, Ērikam Dreibantam un "Pavāru mājai" Līgatnē par produktiem sāļvirai, nodibinājumam "Kandavas novada iespēju fonds" sadarbībā ar biedrību "Tuvu", Zemītes tautas namam un Ērodejai Kirillovai par kārumiem un spēlēm, Agnesei Čamanei par palīdzību organizatoriskajos darbos, AS "Sadales tīkls" un Artim Kubliņam par atsaucību baltā stārķa ligzdas pamatnes uzstādīšanā, kā arī Aijai Alksnei par pētnieciskiem nolūkiem sagādātajām tik svarīgajām stārķu atrijām.

Pateicamies visiem, kuri šajos pasākumos vadīja nodarbības, seminārus, meistardarbnīcas un ekskursijas. Tie bija Agnis Bušs, Pēteris Daknis, Ivo Dinsbergs, Toms Grēviņš, Māra Janaus, Valts Jaunzemis, Liena un Katrīna Kukaines, Viesturs Ķerus, Ance Priedniece, Linda Priedniece, Betija Rubene, Voldemārs Spuņģis, Jurģis Šuba un Elza Zacmane.

Šajā rakstā vēlamies dalīties ar mūsu organizatoru komandas pirmo pieredzi šādu pasākumu organizēšanā. Mēs priecātos, ja mūsu stāsts iedvesmotu arī citus un palīdzētu viņiem šādu dabas izglītībai veltītu pasākumu rīkošanā, – to nevar būt par maz!

LOB jauniešu dienas 2024

Koordinatore: Agnese Gaile

Jauniešu dienas sākās ar iepazīšanos un pusdienām pirms jauno ornitologu – Ances Priednieces, Valta Jaunzemja un Elzas Zacmanes – vadītajām nodarbībām par baltajiem stārķiem, putnu gredzenošanu un putnu izsekošanas metodēm. Neskatoties uz nelieliem pārsteigumiem (piemēram, kāds jaunietis atrada ķieģeli un demonstrēja, ka var nodarbību laikā nēsāt to sev uz galvas), viss noritēja, kā plānots. Pēc vakariņām apkopojām domas par dienas laikā apgūto un iedvesmojāmies no Toma Grēviņa stāstītā, ka "vajag meklēt un īstenot to, ko pašam ļoti patīk darīt" (piemēram, Toms apvieno skriešanu, kas viņam pašam ļoti patīk, ar savu

Nodarbība jauniešiem par putnu gredzenošanu.

Valts Jaunzemis stāsta par putnu gredzenošanu.

Abi foto: Agnese Gaile

Abi foto: Agnese Gaile

Sarkanrīklītes gredzenošana.

Ivo Dinsbergs stāsta par dronu izmantošanu putnu izpētē.

darbu radio, par katru noskrieto kilometru vācot ziedojumus nelaimē nonākušajiem). Kopā ar Tomu devāmies nakts putnu ekspedīcijā, centāmies sasaukt griezi, kas neatsaucās, bet ļoti daudz vērtīga par griezēm uzzinājām no Ivo Dinsberga. Divi dalībnieki bija palūguši divriteņus un izlēmuši patvaļīgi doties pagarinātā – arī naksnīgā – izbraucienā, un par to dabūja nelielu rājienu no mājas saimnieces.

Iepriekšējā vakara naksnīgās pastaigas dēļ nākamais rīts iesākās vēlāk, taču kāds dalībnieks nebija dzirdējis, ka brokastis būs tikai plkst. 9.00 no rīta, un neatlaidīgi vēlējās tās saņemt agrāk. Aktīvāka dienas daļa iesākās ar jauno ornitologu vadītajām nodarbībām. Par novērojumu ziņošanu portālā Dabasdati.lv mums pastāstīja Valts Jaunzemis; stārķu atriju praktisko izpēti nodrošināja Ance Priedniece un Betija Rubene; Ivo Dinsbergs demonstrēja putnu izsekošanu ar dronu, un katrs dalībnieks varēja pamēģināt pilotēt dronu. Jaunieši praktiski darbojās ar

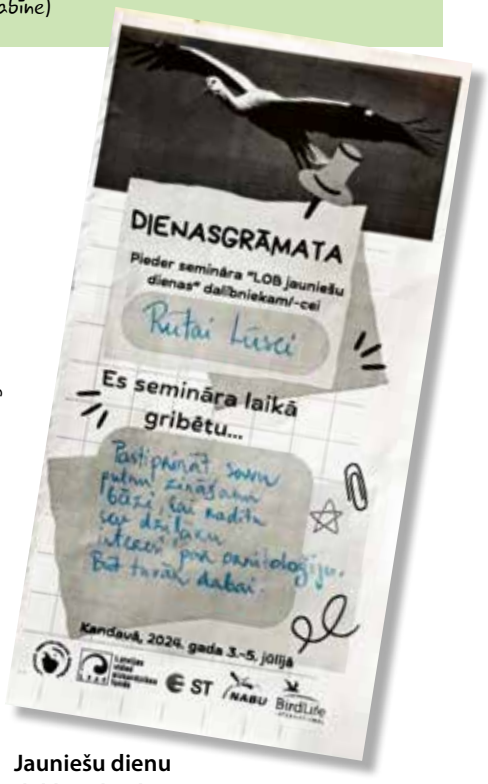
Kas man šodien patika vislabāk?

- Balto stārķu atriju izpēte, jo bija interesanti. Mājās arī meklēšu atrijas. (Amanda)
- Kopumā viss, bet visvairāk šeit iepazītie cilvēki 😊. (Krišjānis)
- Man patika uzzināt ko jaunu par putnu gredzenošanas procesu. (Elīza Daniela)
- Tie biezpienpīrāgi ēstuvē. (Rita)
- Putnu monitorings ar dronu. (Kārlis)
- Ūpju nodarbība. (Daniels)
- Papļāpāt ar nezināmiem cilvēkiem. (Maksims)
- Grūti teikt, iepriecināja gan jaunās zināšanas, gan jaukā kompānija, gan zinošie un foršie vadītāji 😊. (Sebastians)
- Ļoti interesants bija stāstījums par putnu izsekošanu, sāku nojaust atšķirības starp GPS, ģeolokācijas un telemetrijas izsekošanas metodēm. Patika Valta putnu bildes. (Ilma)
- Pusdienas. (Mārtiņš)
- Putnu gredzenošanas nodarbība, jo man ļoti patīk un interesē gredzenošana un es ceru to kaut kad arī darīt. (Patriks)
- Stārķu atrijas 100 %, vismaz maijvaboļu kājas zem mikroskopa. (Māra Lienīte)
- Kā Valts pirms nodarbībām gredzenoja zilzīles. (Rūta)
- Patika pusdienot ārā zālītē, sarunāties ar jauniegūtajiem draugiem. Uzzināju daudz jauna. Baudīju arī praktisko daļu, jo bija iespēja sajusties kā ornitologam! (Linda)
- Man vislabāk patika Kahoot un uzzināt par putnu izsekošanas metodēm. (Anna)
- Vislabāk man patika gredzenošana, dažādas grāmatas par putniem. (Emīls)
- Man vislabāk patika izpētīt Zentenes pili. (Sabīne)

Foto: Agnese Gaile

Balto stārķu atriju izpēte Ances Priednieces un Betijas Rubenes vadībā.

Jauniešu dienu dalībnieka dienasgrāmata.

Balto stārķu atriju izpēte.

Abi foto: Agnese Gaile

Ance Priedniece stāsta par 8. starptautisko balto stārķu uzskaiti.

pinceti un mikroskopu, pētot stārķu atriju sastāvu (tajās atradās ne tikai vaboļu un sienāžu atliekas, bet arī sīko grauzēju kauli un zobi, plastmasas, stikla un porcelāna gabaliņi). Pēc dalībnieku atsauksmēm, šī bija pati interesantākā nodarbība. Dienas izskaņā apkopojām domas un atskatījāmies uz apgūto, tika apgredzenoti putnu tīklos noķertie čunčiņš un sarkanrīklīte. Jauniešiem tika piedāvāta arī mākslas nodarbība – atkritumu tvertņu apgleznošana ar krāsu marķieriem; rezultātā tika radīti izstādes cienīgi pilsētvides mākslas objekti. Pēc visus vienojošām fizis-kajām aktivitātēm daļa dalībnieku devās mājup ar žurnāla "Putni dabā" jaunāko numuru azotē un jauniem iespaidiem par pavadīto laiku LOB Jauniešu dienās.

Trešās dienas rīts sākās ar rīta putnu ekskursiju, kājām mērojot pāris kilometrus tuvākajā apkārtnē. Ekskursijas laikā tika konstatētas 25 putnu sugas. Pēc brokastīm ūpju pētnieks Pēteris Daknis mūs iepazīstināja ar putnu novērošanas tehnoloģijām – ierakstītājiem, un katram bija iespēja padarboties ar parabolu un mikrofonu, kā arī ar termokameru.

Ko es šodien jaunu iemācījos?

- Iemācījos, ka stārķi ēd arī stiklu. (Sabīne)
- "Lidot" ar dronu. (Mārtiņš)
- Putnu rīta ekspedīcijā iemācījos, kā dzied mazais svilpis un brūnspārnu ķauķis, un niedru strazds. (Amanda)
- Ka ir nepieciešamas tiesības, lai vaditu dronu. (Krišjānis)
- Iemācījos jaunas putnu sugas un kā tās atpazīt. (Emīls)
- To, cik ūpis ir rets, un to, kā atšķirt bezdelīgu un čurlstu ligzdas. (Rita)
- Kā "ieziņot" novērojumu *Dabasdatos* no mobilā telefona. (Jēkabs)
- Atkārtoju dažas putnu sugas, kā pupuķi, uzzināju, kā piedalīties stārķu ligzdu uzskaitē un piedalīties *Dabasdatu* vietnē. (Ilma)
- Par dronu lietošanu ornitoloģijā un stārķu atrijām. Arī to, kas ir monitorings un kā to veic. (Patrīks)
- *Dabasdati* neiet. Grauzējtipa vaboļu ilustrācijas ir pārsteidzoši precīzas. Kaijas ēd baložus. (Māra Lienīte)
- To, ka stārķis ēd daudz kukaiņu. (Aleksanders)
- Cik garu ceļu mēdz mērot putni, cik tālu entuziasti gatavi iet (gan fiziski, gan mentāli), lai iegūtu info par putniem. (Rūta)
- Kā putnu gredzenošana izskatās praksē, kā vēl izsekot putnus bez gredzenošanas, cik izplatīti ir baltie stārķi un kādēļ tos ir svarīgi pētīt. (Sebastians)
- Ka baltie stārķi nes prom kaķus un suņus. (Paula)
- Kā ķer putnus, lai tos gredzenotu. Ka stārķi sver ap 3 kg un var izplest spārnus līdz 2 vai vairāk metriem. Ka putni var nolidot 11 dienas bez apstājas. (Evita)
- Iemācījos vairāk par ūpju ligzdošanu. (Sabīne)

Ko es gribētu citādāk?

- Varbūt īsāku ēšanas laiku, jo es diezgan ātri paēdu. (Sabīne)
- Vairāk būt ārā. (Paula)
- Viss patika, gribētu, kaut nebūtu jābrauc prom! (Linda)
- Paturēt rokās putniņu 😊. Gribētos, lai man ir iespēja šeit pavadīt vēl vienu dienu. Iespējams, mazliet intensīvāku programmu, bet to laikam tad pieaugušo nometnē nākamgad. (Rūta)
- Vairāk kopīgu lietu ar jauniešiem darīt. (Aleksanders)
- Ka nometne sāktos agrāk un nodarbības būtu mazliet garākas nekā praksē. (Māra Lienīte)
- Bija diezgan garas pauzes, kuru laikā bieži nebija, ko darīt. Varētu nedaudz "ciešāku" grafiku. (Patrīks)
- Būtu jauki, ja būtu mazliet garāki starpbrīži, bet kopumā patika semināra formāts. (Ilma)
- Bezvēju, vairāk brīvā laika. (Laura)
- Istabas biedru uzvedību (mierīgāku), negulēt pagrabā. (Kārlis)
- Vairāk brīvā laika pirms naktsmiera, labāku uzvedību no pārējiem. (Jēkabs)
- Mazāk laiku, kurā vienkārši runā. Bija ok – interesanti, taču prasījās vairāk aktivitāšu. (Rita)
- Gribētu aktīvākas nodarbības ārā – klausīties/vērot putnus. (Emīls)
- Es gribētu pētīt vēl citu putnu atrijas. Vēl tālāk kaut kur aiziet vērot un klausīties putnus. (Amanda)
- Braukt ar velo. (Mārtiņš)
- Labāku vietu, kur likt putnu slazdu. (Maksims)

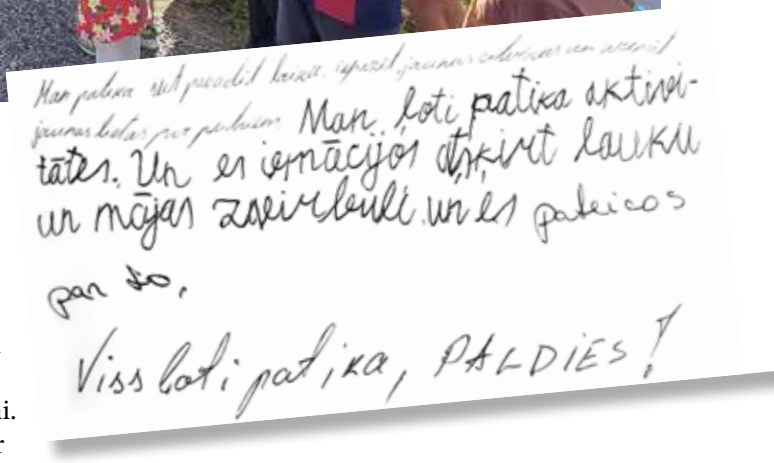
Devāmies nelielā izbraucienā pavērot putnus un iegriezāmies Zentenes pils parkā un pilī, kur mūs sagaidīja Zaļā dāma ar stāstu par pils vēsturi un pilī mītošajiem spokiem. Pēc pēdējiem mākslinieku marķieru vilcieniem, lai varētu nodot atkritumu tvertnes ekspluatācijā "Jaunkrastmaļu" saimniecei, atvadījāmies, lai tiktos atkal – nākamajās LOB Jauniešu dienās vasarā **vai jau tagad ziemā – jauniešu vakaros, kurus regulāri rīkosim LOB birojā Rīgā, Skolas ielā!**

Par balto stārķu ligzdu pamatnēm stāsta Artis Kubliņš no AS "Sadales tīkls" un balto stārķu eksperte Māra Janaus.

Foto: Agnis Bušs, Ieva Vavilova

Kukaiņu viesnīcas gatavošana.

Man patika visi pasākumi, izņemot jaunmārtiņu laternu gatavošanu. Man ļoti patika aktivitātes. Un es iemācījos darināt lāpstiņu un mājas zaķīšiem un es paliecos par to.

Viss ļoti patika, PALDIES!

LOB ģimeņu dienas 2024

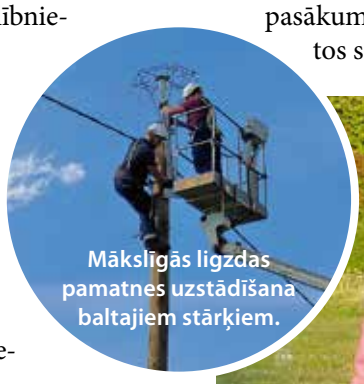
Koordinatore: Ieva Vavilova

Šogad LOB darbinieku komanda izlēma, ka LOB Ģimeņu dienas 2024. gadā būs un ka tās organizēsim Kandavā, brīvdienu mājā "Jaunkrastmaļi", kas ir tik ļoti piemērota šādam pasākumam, ņemot vērā īpašo dabu visapkārt un plašo teritoriju, ērtās telpas. Tika noteikti pasākuma datumi – 6. un 7. jūlijs.

Tika izsludināta pieteikšanās pasākumam, un dažu dienu laikā bija pieteikušās daudz ģimeņu, pārsniedzot mūsu plānoto dalībnieku skaitu, un tas dažu labu no komandas darīja bažīgu. Bet, kā pieredze rāda, dzīve ievieš korekcijas un ne vienmēr visi var ierasties, un tā arī notika. Priecājāmies, ka nenācās nevienu atraidīt, ka varējām pieņemt visus gribētājus.

Daudz diskutējām par to, kam būtu jābūt programmā, kādi ir mūsu cilvēku resursi, kas varētu palīdzēt. Iesaistījām arī nometnes dalībniekus, kuri paši pieteicās ar savu izplānoto aktivitāti. Programmai būtu jābūt tādai, lai bērniem ir interesanti, saistībā ar dabu, putniem un lai varētu iesaistīties dažāda vecuma bērni. Protams, bija jāpatur prātā, ka laika apstākļi arī var ieviest korekcijas, un neviens, jau maijā sākot plānot pasākumu, nevar paredzēt, kādi būs laika apstākļi jūlijā. To nezinājām līdz pat pasākuma dienai, jo arī tajās dienās laika prognozes bija ļoti mainīgas. Tādēļ mainījām pasākumus vietām, mēģinot tos salikt tā, lai kaut kas neizjuktu solītā lietus dēļ. Rezultātā programma bija ļoti piesātināta. Mūsuprāt, katram bija iespēja kaut kur iesaistīties.

Pirmās dienas pēcpusdienā sāka ierasties dalībnieki, kurus sagaidījām ar pašu gatavotu sāļviru, un tad metāmies pirmās dienas piedzīvojumos.

Mākslīgās ligzdas pamatnes uzstādīšana baltajiem stārķiem.

Foto: Agnis Bušs, Agnese Gaile

Burbuļu pūšana kopā ar Ievu Vavilovu.

Foto: Agnese Gaile, Ieva Vavilova

Kukaiņu viesnīca gatava! Bērni kopā ar brīvdienu mājas saimnieci (Bizmārīti) Līgu Aukšmukstu, Agni Bušu un entomologu Voldemāru Spuņģi.

Augu nospiedumu darbnīcā tapušie darbi.

Kamēr pieaugušie un lielākie bērni klausījās izzinošu Māras Janaus lekciju par baltajiem stārķiem un to ligzdu pamatnēm, tikmēr pie mazākajiem bērniem bija ieradies pats Baltais stārķis, pastāstot par sevi, saviem radiniekiem un bērnistabas iekārtojumu. Lielākie bērni kopā ar vecākiem pēc baltā stārķa iepazīšanas pasākuma piedalījās tematiskā viktorīnā. Kad jau bijām tik daudz uzzinājuši par baltajiem stārķiem, ar AS "Sadales tīkls" atbalstu tika uzstādīta metāla platforma jeb mākslīgā ligzdvieta Kandavas pilsētas tuvumā. Vakarā kopā ar Jurģi Šubu brīvdienu mājas apkārtnē devāmies klausīties naktsputnus un sikspārņus. Pirms tam Jurģis mums izstāstīja interesantu stāstu par sikspārņiem Latvijā un pasaulē.

Otrās dienas agrā rītā daļa dalībnieku, spītējot iepriekšējās dienas nogurumam, tomēr piecēlās un kopā ar Agni Bušu devās rīta putnu ekskursijā pa Kandavu. Kopā saskaitījām 25 putnu sugas. Tad sekoja bagātīgas brokastis un jauni dienas piedzīvojumi, kas bija ieplānoti vairāk radoši. Liena un Katrīna Kukaines bija sagatavojušas visu, lai bērni un vecāki varētu pagatavot spāri no pērlītēm. Veicās dažādi, dažam vecākam nācās apgūt jaunas iemaņas un iejusties pērļotāja lomā. Vēl pie mums ieradās kandavniece Linda Priedniece, kas vadīja augu nospiedumu darbnīcu, kurā katram bija iespēja pašam savākt augus un uz kāda apģērba vai papīra ar augiem un krāsu veidot mākslas darbu. Tapa burvīga dizaina apģērbi. Jaunākos dalībniekus apciemoja Bizmārīte, lai pastāstītu par apkaimes augu pasauli. Vēl viena radoša, bet tai pašā laikā dabai ļoti nozīmīga nodarbība bija kukaiņu mājas veidošana kopā ar entomologu Voldemāru Spuņģi. Bērni gatavoja niedru kūlīšus un bluķīšos urba caurumus kukaiņiem. Pēc tam visi kopā salikām to skaistā, lielā kukaiņu viesnīcā, kuru, starp citu, jau diezgan ātri sāka novērtēt "Jaunkrastmaļu" kukaiņi.

Apbrīnojot dabas daudzveidību un aizsargājamos augus, apkaimes daba un tuvākās ainavas tika iepazītas Dārgumu spēles laikā: dalībnieki izstaigāja Pūzurgravu un, ņemot talkā atjautību, ieguva kodu, kas palīdzēja nokļūt pie dārgumiem. LOB valdes priekšsēdētājs ornitologs Viesturs Ķerus dalījās savā personiskajā stāstā par to, kā laika gaitā veidojušās viņa attiecības ar dabu, iedvesmojot jaunākos LOB Ģimeņu dienu dalībniekus.

Atskatoties uz pasākuma organizēšanu, noteikti izaicinājums bija ēst gatavošana vairāk nekā 50 cilvēkiem. To bijām izlēmuši darīt paši. 20 litru sāļviras pagatavošana īsā laikā bija komandas darba paraugdemonstrējums. Zupa izdevās lieliska, saņēmām atzinīgus vārdus no dalībniekiem. Tāpat neierasti lielais putras katls brokastīs, bet to jau bijām uztrenējušies darīt Jauniešu dienās pirms Ģimeņu dienām. Daudz palīdzēja un iesaistījās arī dalībnieki, un tad jau darbi vedās vienkāršāk, un mēs, organizatori, lielākoties turpinājām "turēt roku uz pulsa", lai viss notiktu.

Stresu radīja arī tas, ka pēdējās divās dienās pirms pasākuma viena pēc otras dalību atteica vairākas ģimenes – kāds saslimis, kādam mainījušies plāni. Atteicās arī dažas ģimenes, kuras bija apņēmušās ar kādu aktivitāti izklaidēt dalībniekus. Tomēr jau tāpat bija gana daudz darāmā, un dalībniekiem bija iespēja arī palaiskoties un nedarīt neko vai izmantot spēles pagalmā, piemēram, skriet pakaļ milzu ziepju burbuļiem.

Mēs – visa organizatoru komanda – esam ļoti pateicīgi visiem, kas ieradās, un visiem, kuri palīdzēja vadīt aktivitātes un sagatavoja kārumus dalībniekiem. Pasākuma beigās katra ģimene uzrakstīja atsauksmes par pasākumu; tās lasot, sapratām, ka esam paveikuši ļoti lielu un nozīmīgu darbu, kas tika novērtēts.

Summary

Youth and Family Days of the Latvian Ornithological Society in 2024
/Agnese Gaile, Ieva Vavilova/

In 2024 the Latvian Ornithological Society organised Youth Days (3–5 July) and Family Days (6–7 July). Both events took place at the holiday home "Jaunkrastmaļi" in Kandava and offered various educational activities including seminars, workshops and birdwatching excursions.

Latvijas vides aizsardzības fonds
NABU
EST

Katram LOB biedram – savs stāsts

KITIJA BALCARE,
kitija@lob.lv

Videostāstu cikls "Putnustāsti. Personība" atklāj to, cik pārsteidzoša daudzveidība novērojama ne tikai putnu pasaulē, bet arī Latvijas Ornitoloģijas biedrības vairāk nekā 800 biedru vidū. Tas dod iespēju iepazīt dažus no biedriem, uzzināt "spārnotus" padomus, kā arī izzināt katram biedram personīgi nozīmīgu putnu sugu.

Iepazīt putnus zīmējot

Foto: Edgars Dzenis

Edmunds Jansons un Kristīne Zvirbule ikdienā darbojas animācijas studijā "Atom Art" un LOB biedru pulkā ir kopš 2020. gada. Edmunds Jansons ir animācijas filmu režisors, ilustrators un pasniedzējs, kuram interese par putniem radusies, vērojot tos, lai uzzīmētu: "Mēs varam attēlot to, ko pazīstam un zinām. Putnu vērošana man nozīmē estētisku baudu." Zīmējot putnus, tos var labāk arī iegaumēt. Savukārt Kristīne Zvirbule ir animatore, kas pievērsusies arī animācijas režijai. "Putnu izzināšana man dabā pavērusi citu ainavu," teic Kristīne, piebilstot, ka putnu vērošana ir labs paņēmiens, kā aizmirsties dabā. Edmunds piemetina, ka, vērojot putnus, cilvēks kļūst vērīgāks arī pret citām norisēm dabā.

Pieredzēt dabu kopā

"Putni ir daļa no dabas, ļoti skaista daļa," teic Jānis Rubenis, uzsvērdams

Foto: Edgars Dzenis

to, cik svarīgi ir pieredzēt dabu kopā ar ģimeni. Esot LOB biedru pulkā, **Rubeņu ģimene** – Santa, Betija, Jēkabs, Jānis un divi aizkadrā palikušie ģimenes locekļi – iepazīst ne tikai putnus un to dzīvotnes, bet arī citus LOB biedrus, kuri kļuvuši par labiem paziņām un pat labiem ģimenes draugiem.

Betija, kura dabas tēmām pievēršas arī studijās augstskolā un pētnieciskajā darbā entomoloģijā, kopā ar tēti Jāni veic plēsīgo putnu uzskaites. Jēkabs pašmācības ceļā ir apguvis putnu balsu atdarināšanu. Santu piesaista iespēja izzināt pārsteidzošo putnu pasauli, kad līdzās ir kāds rūdītāks putnu pazinējs.

Dot to, ko proti

Foto: Edgars Dzenis

Rasma Pīpiķe ir dažādības vadības eksperte, ikdienā darbojas Latvijas Jauno zinātnieku apvienībā un ir Rīgas Tehniskās universitātes doktorante. Vēlmi iesaistīties LOB Rasma sasaista ar brīdi bērnībā, kad aiz savas lielās ziņkāres nejauši nogāzusi bezdelīgas ligzdu. Tas ieskaņojies prātā kā viena no dzīves mācībām – nedarīt otram to, ko nevēlies, lai dara tev.

"Putni ir dabas brīnums, ar kuru esam saistīti," teic Rasma, kas dabas aizsardzībā ir līdzdarbojusies, atbalstot vides aktīvismu ar savām profesionālajām zināšanām. "Katrai organizācijai kā biedri varam dot to, ko paši protam." Līdzās zināšanām par putniem Rasma uzskata par svarīgu izprast cilvēka saikni ar dabu, turklāt izprast jau no bērnības un skolas laika. "Jāaizstāv to intereses, kuri savā vietā nevar pateikt neko," savu attieksmi pret pilsonisko aktīvismu pauž Rasma.

Putni neeksistē tukšā vietā

Foto: Edgars Dzenis

Inese Zandere ikdienā raksta grāmatas lieliem un maziem un rūpējas par izdevniecības "Liels un mazs" grāmatu nākšanu pasaulē kā izdevniecības galvenā redaktore. Prasmi lūkoties dabā un ieraudzīt to Inese apguvusi jau bērnībā, esot kopā ar savu tēvu dabā. "Redzēt putnus un būt ar viņiem kopā iemācījos uzreiz bērnībā. Pieaugušā cilvēka dzīvē iemācījos pamanīt arī ornitologus," stāsta Inese, kura daudz laika pavadījusi gan ar putnu balsu ierakstu kolekcijas veidotāju Edmundu Račinski, gan arī ar dzejnieku un ornitologu Jāni Baltvilku, kopīgi mācoties pazīt putnus dabā.

Šovasar Inesei piešķirta Jāņa Baltvilka vārdā nosauktā balva rakstniecībā par jaunākajām dzejoļu grāmatām, tostarp arī par dzejoļu grāmatu "Putni mūs redz". Par putnu vērošanai aizraujošāko vietu Inese uzskata savas lauku mājas, kas atrodas Daugavas tuvumā, netālu no putnu iecienītās Dvietes palienes.
"Dabā tu nekad neesi viens. Tu vienmēr esi kopā ar kādu. Putnošanā, tāpat kā dabas vērošanā vispār, man vienmēr gribas zināt, kas tieši tas ir, ko redzu, un kā to sauc, par ko liecina viņa klātbūtne vai klātbūtnes trūkums dabā," teic rakstniece, kura pati ir sākusi veidot savdabīgu literāru kolekciju, pierakstot, kā dažādi dzejnieki un rakstnieki savos darbos atveido putnu balsis.
"Putni neeksistē tukšā vietā, putni dzīvo dabā," uzsver Inese, stāstot par savu pilsonisko aktivitāti – publisku vēstuļu rakstīšanu un došanos piketos – mežu aizstāvībai, piebilstot, ka tā ir nebeidzama cīņa. Dzejniece mudina dzīvot tā, lai neizzustu putni, kuri mūs redz.

Par dabu jāiestājas kopīgi

Foto: Edgars Dzenis

Mairitai Lūsei un **Alesandro Dimarcio** aizraušanās ar dabas izziņu un vides aizsardzību sākusies ārpus Latvijas, bet pēc atgriešanās Latvijā abi izlēma pievienoties LOB, apzinoties, ka par dabu jārūpējas un jāiestājas kopā ar citiem.
Mairita Lūse ir vides aktīviste un pašreiz Latvijas Republikas 14. Saeimas deputāte, kura vides aizsardzības jomā sāka aktīvi darboties no brīža, kad sāka lasīt zinātnisko literatūru, savukārt Alesandro Dimarcio ir Rīgas Nacionālā zooloģiskā dārza vadošais pētnieks, kuram ir pieredze plēsīgo putnu un pūču jomā. "Putni jau nevar dzīvot, ja viņiem nav, kur dzīvot. Līdz ar to svarīga ir biotopu saglabāšana. Paskatoties pēdējos datus par meža putniem un lauku putnu indeksu, ir skaidrs, ka mums ir jādara vairāk," uzsver Mairita.

Mācību grāmatas vietā – putnu barotava

Foto: Edgars Dzenis

Dace Brūna ir aizrautīga Mālpils vidusskolas skolotāja, kura ar putnu vērošanu nodarbojas kopš bērnības un šobrīd to dara kopā ar sākumskolas skolēniem. "Putni ir tie, kas rada brīvības, neatkarības izjūtu," ir pārliecināta Dace, kuras mīļākais putns ir zilzīlīte. Ar savas mammas loloto domu, ka putni ir mūsu senču dvēseles, Dace jau bērnībā sākusi vērot putnus pie barotavām un tos barot.
Putnu barotavas pie klases loga ir sava veida mācību grāmata, kura palīdz skolēniem izzināt putnu dzīvesveidu un paradumus. Mācīšanos par putniem Dace uzskata par asredzības trenēšanu, palīdzot skatīties dabā un pamanīt tos, kas dzīvo līdzās. Bērnu interese par putniem ir "lipīga", jo tajā iesaistās arī ģimene.
"Citi cilvēki mēdz pārdzīvot, ka putni piesārņo vai kaut ko atstāj aiz sevis, bet cilvēki dabu piesārņo vēl vairāk," nosaka Dace. "Jāatrod līdzsvars, lai visi kopā varētu sadzīvot."

Laiks "uzlādei"

Ieva Vavilova ir Latvijas Ornitoloģijas biedrības biedre kopš 2017. gada, kad pēc draudzenes mikoloģes

Foto: Edgars Dzenis

Diānas Meieres aicinājuma devusies līdzi uz Lubānu vērot putnus. "Kopš tā brīža bija "āķis lūpā" un iestājos arī biedrībā," stāsta Ieva, kura mīlestību pret dabu un dzīvo tajā iemantojusi no tēva jau bērnībā.
"Putni ir laiks, kuru veltu sev un kurā "uzlādēju" sevi brīvdienās," teic Ieva. Viņa putno gan vienatnē agros rītos, gan kopā ar citiem domubiedriem, no kuriem daļu iepazinusi LOB rīkotajos kursos un pasākumos. Iesaistoties sabiedriskajā zinātnē un ievācot datus ornitoloģiskiem pētījumiem, Ieva regulāri veic arī plēsīgo putnu uzskaites. Pašreiz viņas lielākā vēlme ir redzēt vai dzirdēt dabā urālpūci.

Videostāstu cikls "Putnustāsti. Personība" tapis, pateicoties projektam "Latvijas Ornitoloģijas biedrības interešu pārstāvība un sabiedrības iesaiste", ko finansē Islande, Lihtenšteina un Norvēģija caur Eiropas Ekonomikas zonas un Norvēģijas grantu programmu "Aktīvo iedzīvotāju fonds".

Summary

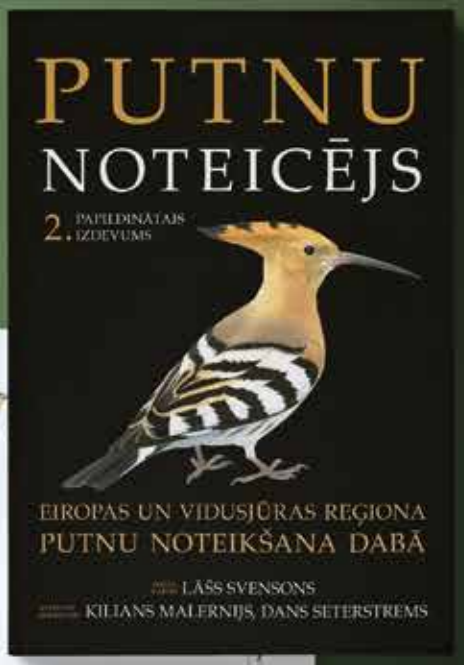
Each LOB member has their own story /Kitija Balcare/

In order to show that surprising diversity can be found not only in the realm of birds, but also among the more than 800 members of the Latvian Ornithological Society, a series of video stories 'Bird Stories. A Personality' has been produced. The series provides an opportunity to get to know some of the LOB members better, to learn useful, bird-friendly tips based on their experience, which allows to improve the relationship between birds and humans, as well as to find out which bird species are personally important to each member featured in the video stories. The video stories are part of a project implemented with the support of the Active Citizens Fund.

Videostāstu cikls "Putnustāsti. Personība" ir skatāms LOB *Youtube* kontā.

Iceland Liechtenstein Norway **Active citizens** fund

Jāņa sēta piedāvā

Novēro, atpazīsti putnus pie barotavām un nokasi plakātā!

Unikāls dizaina

DĀVANU PAPĪRS

LOB atbalstam

Kā to iegūt?

Meklē šeit:
www.lob.lv/putni-pie-barotavam/

Māksliniece: Marta Gotlība www.martagotliba.com
Dizainere: Anna Lauva www.annaart.ee
Ideja un projekta vadība: Agnis Bušs www.lob.lv
Drukāts uz *Amber Graphic* 70 g/m² papīra